

RUŽICA DRECHSLER-BIŽIĆ

NEKROPOLA PRAHISTORIJSKIH JAPODA U PROZORU KOD OTOČCA

Godine 1889. u Popisu arheološkog odjela Nar. zemaljskog muzeja u Zagrebu pionir naše arheološke znanosti Šime Ljubić objavio je nalaze iz japodske nekropole u Prozoru¹. Iz kratkih podataka o smještaju naselja i nekropole i historijata istraživanja saznali smo da od 1881. godine počinje iskopavanje na Velikom Vitlu i nekropoli južno od te gradine, koji rad uglavnom obavlja učitelj Marko Marković, po uputama Š. Ljubića. O položaju i veličini nekropole i o broju grobova u Popisu je rečeno vrlo malo. Autor je, međutim, na tablama XV—XXXII priložio veliki broj crteža arheoloških nalaza, dajući uglavnom najvažnije tipove i varijante pojedinih predmeta, pretežno fibula, po čemu se lako moglo zaključiti da je to vrlo bogat lokalitet koji obiluje naučno vrlo interesantnim i vrijednim nalazima, iako zbog nestručnosti M. Markovića grobne cjeline prilikom iskopavanja nisu sačuvane. Uprkos tom nedostatku, gotovo čitav jedan vijek se u arheološkoj literaturi, kad je riječ o nekropolama starijeg i mlađeg željeznog doba na teritoriji Japoda, citiraju nalazi objavljeni u Popisu, jer je to bio jedini publicirani rad o pomenutoj nekropoli.² Kako od 1889. godine do danas o tome nije ništa novo napisano, a do prije dvije godine nisu poduzimana ni istraživanja, u prvom dijelu ove radnje opširnije ću govoriti o naselju na Velikom i Malom Vitlu i nekropolama u nji-

¹ Š. Ljubić, Popis arheološkog odjela Narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu, 1889, str. 105—151, tabla XV—XXXII.

² Većina japodskih nekropola u Lici nije istražena do kraja. Razlog treba tražiti u nedovoljnim materijalnim sredstvima, kao i u želji istraživača da se što prije i što više iskopa raznih predmeta na raznim mjestima i tako svagdje pomalo ispita bogatstvo terena i prikupi građa. Zbog toga smo od 1955. g. do danas uglavnom primorani završavati već davno započeti posao naših prethodnika: u Kompolju je do kraja istražena nekropola ispod gradine Crkvine, koju je velikim dijelom istražio J. Brunšmid 1903—1905. g. (re-

zultate publicirala R. Drechsler u Vjesniku AMZ, ser. III, sv. II, Zagreb, 1961. g.); u selu Vrepcu nastavljeno je otkrivanje nekropole na lokalitetu Brda i na Velikoj njivi a radovi još nisu završeni (rezultate djelimičnih istraživanja publicirala: R. Drechsler u Vjesniku AMZ, ser. III, sv. I, 1958. g.). Slična situacija je i na teritoriji zapadne Bosne. Velike japodske nekropole u Jezerinama, Ribiću i Golubiću, iako su najvećim dijelom dobro istražene i nalazi publicirani, još uvijek nisu do kraja istražene, i u posljednjih nekoliko godina također se nastavljaju istraživanja (up. Z. Marić, Glasnik zem. muzeja XXIII, Sarajevo, 1968. g. i B. Raunig, u istom broju GZM).

hovom podnožju. Podatke sam crpla djelomično iz stručne arhive Arheološkog muzeja u Zagrebu, a djelomično su oni rezultat rekognosciranja i probnih iskopavanja koja smo poduzimali posljednjih godina. U drugom dijelu objavit ću rezultate revizionih istraživanja nekropole koju Marković nije do kraja iskopao, te će tako uz svu potrebnu tehničku i foto-dokumentaciju naučnoj javnosti biti potpunije prezentirani rezultati i Ljubićevih i naših istraživanja tog najznačajnijeg lokaliteta u Gackom polju³.

TOPOGRAFSKI PODACI I HISTORIJSKI ISTRAŽIVANJA

Selo Prozor nalazi se 8 km jugoistočno od Otočca, glavnog grada Gackog polja, a južno od ceste koja vodi iz Otočca u Gospić.

Na sjeverozapadnoj strani sela uzdiže se brdo Prozorina (Δ 648 m) a na sjeveroistočnoj Veliki Vital (Δ 557 m) i Mali Vital (Δ 516 m). Današnje naselje pruža se duž padina ovih brijegova, u ravnici.

U ataru sela nalazi se više prahistorijskih lokaliteta o istraživanju kojih ovdje navodim osnovne podatke.

Gradine Veliki i Mali Vital

Naselje prahistorijskih Japoda, kojim su se koristili i u antičko doba (tabla I, 1).

Veliki Vital ima oblik koso zasječenog stošca kojemu je vrh danas potpuno bez vegetacije, a sastoji se od krečnjačkih i dolomitskih stijena. Apsolutna visina mu je 557 m a relativna 107 m. Na sjevernoj strani, ispod vrha, naziru se ostaci obrambenog kamenog zida, a na južnoj strani, bliže vrhu, široka je zaravnjena terasa na kojoj je očuvan tanak sloj humusa. Ispod te terase, sve do podnožja, stepenasto se redaju manje terase, na kojima su bile kuće prahistorijskih stanovnika. Na sjevernoj padini Velikog Vitla ima takođe terasa, ali mnogo manje nego na zapadnoj, što je i razumljivo kad se uzme u obzir da su u toj geografskoj regiji zime veoma oštre, pa su uvjeti za podizanje nastambi na sjevernoj strani brijega veoma nepogodni.

Blagim zemljanim prevojem Veliki Vital je povezan s Malim Vitlom, nešto nižim, prostranim brežuljkom na kojemu je bolje očuvan sloj humusa, sa mnogo tragova kućnog lijepa i keramike na terasama. Apsolutna visina Malog Vitla je 516 m a relativna 66 m.

U arheološkoj literaturi ove gradine smatraju se, prema podacima iz historijskih izvora, japodskim naseljem Arupium ili Aurupium. Š. Ljubić je 1885. i 1886. g.

³ Od nekoliko kraških polja, na rubovima kojih je bilo najviše japodskih naselja i nekropola, najbolje je istraženo Gacko polje u

kojem je registrirano 25 bogatih prahistorijskih i antičkih nalazišta u selima Prozoru, Čovićima, Kompolju, Ličkom Lešću, Sincu i dr.

opširno naveo podatke o naseljima Japoda, pa je među ostalima pomenuo i Arupium, i to samo citirajući druge autore (Momsen, CIL III, str. 386) koji ga identificiraju kao Vital kod Otočca⁴. K. Patsch navodi nekoliko podataka iz izvora po kojima je Arupium brijeg Vital kod Otočca⁵. G. Veith, opisujući osvajanje Japudije od Octaviana Augusta, 35. g. prije n. e., donosi sve osnovne podatke o naseljima na toj teritoriji, sakupljene iz tekstova Appiana i Starbona, i u karti glavnih japodskih naselja, koja se temelji na geografskim podacima iz Tabulae Peutingeriane, itinerera iz IV st. n. e., locira Arupium kraj današnjeg sela Prozora⁶. On navodi i jedan veoma interesantan Appianov podatak o Arupinima, koji u slobodnom (njegovom) prijevodu glasi: »Octavian krenu prvo na Japode s ovu stranu Alpa, gdje mu se bez borbe predadoše Monetini i Avendeati. Međutim Arupini, najborbenije pleme ove pokrajine, povukoše se prvo iz slobodnih polja u grad, a kad ovaj bi od Rimljana skoro opsjednut, pobjegoše u šume. Octavian zauze grad ne razorivši ga. Kasnije se Arupini vratiše i predadoše. Tako je cijela Japudija s ove strane Alpa bez prolijevanja krvi bila pacificirana⁷.«

Prvi podatak o sondiranju terena na Velikom Vitlu potječe iz 1880. godine⁸. Mate Žagrović, prozorski učitelj, u izvještaju Muzeju bilježi kratko: »Na kat. čestici br. 1153 i 1161, oko zidova starog Arupiuma, bilo je više od dvadeset pokusa iskopavanja, ali bez uspjeha.« Sve do 1898. godine ne spominje se nikakav nastavak radova na tom terenu, a tada kotarski predsjednik Vukelić izvještava: »Dana 15. prosinca o. g. poduzela su se iskopavanja sa većim brojem radnika na općinskom zemljištu naokolo vrhunca brijega Vitla, na terasama. Kopanje na terasama obavilo se uzdužnim i poprečnim jarcima.« Vukelić dalje opisuje radove prilično lapidarno. Tako kaže da je na jednoj terasi nađeno garište na dubini 0,40 m u zemlji crnici, i da je to garište bilo od »izgorjelog zida, melte, izgorjele zemlje i ugljenisanog drveta«, pa s pravom pretpostavlja da se ovdje radi o ostacima izgorjele kuće. Dalje navodi da je u sondama bilo fragmenata keramike, nešto rimske cigle i novca, i životinjskih kostiju. Zanimljiv je i podatak o iskopavanju zaštitnog zida koji se nalazio iznad najviše terase pod vrhom gradine. Vukelić kaže: »Cio brijeg bio je opasan zidom dužine kakvih 44 m. Dio tog zida bi očišćen u dužini od 6 m. Zid je bio debeo 1,10 m a visok 1 m. Izvana se sastojao od grubo oklesanih četverobridnih klesanaca, dimenzije 0,25×0,25 m, a prema unutar od neizrađenog lomljenca. Zid je bio vezan nekom vrstom morta«. Na japodskim gradinama česta je pojava utvrđivanje vrha, i to ogradom od grubo oklesanog kamena, sлагanog u tehnici suhog zidanja. Vrh gradine, tako zaštićen, služio je kao refugium u čestim, kratkim i oštrim međusobnim sukobima. S obzirom na izuzetno važan položaj naselja na Vitlu, koje suvereno dominira nad velikim dijelom Gackog polja, nije isključeno da se ovdje poklonila naročita pažnja

⁴ Š. Ljubić, Viestnik HAD, Zagreb, 1885. g., str. 1—11, i Viestnik HAD, Zagreb, 1886. str. 39—50. Podatak o ubiciranju Arupiuma u Viestniku HAD, Zagreb, 1885, str. 10.

⁵ K. Patsch, Lika in römischer Zeit, str. 30.

⁶ G. Veith, Die Feldzüge des C. Julius Cae-

sar Octavianus in Illyrien, Schriften der Balkankommission, Wien, 1914, str. 23—25 i karta I.

⁷ G. Veith, o. c., str. 16.

⁸ Podaci iz arhive Arheološkog muzeja u Zagrebu.

izgradnji obrambenog zida i da je zbog toga i u kasnije, rimsko vrijeme dograđivan i doziđivan u novoj, rimskoj tehnici zidanja. Nova istraživanja će na to pitanje dati sigurniji odgovor. Svi pokretni nalazi koji su iskopani prilikom ovih radova nisu doneseni u muzej pa se ne može ocijeniti u kakvom odnosu stoji prahistorijska keramika prema rimskoj. Na osnovu podataka koje smo dobili iskopavanjima kuća 1972. i 1973. godine očigledno je da se život ovdje nastavlja za cijelo vrijeme rimske vladavine i da se uporedo s prahistorijskom, na istom ognjištu nalazi i rimska keramika, staklo pa čak i novac iz III st. n. e.

Godine 1900. obilazi ovaj teren K. Patsch⁹, te nakon detaljnog pregleda zaključuje »da je ovdje kopao bez plana i cilja svatko pozvan i nepozvan, kome god je to činilo veselje«. Iako nije poduzimao nikakve intervencije, detaljno je opisao sve interesantne vidljive nepokretne ostatke na ovim gradinama, pa su nam te informacije dobrodošle prilikom reambuliranja terena i naših sadašnjih istraživanja.

Ekipa Arheološkog muzeja iz Zagreba uz pomoć stručnjaka Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture započela je 1971. godine zaštitno istraživanje na sjeveroistočnoj padini Velikog Vitla. Taj dio gradine mjestimično je obrastao lijeskom i šibljem, a veći dio je pod pašnjacima. Na pojedinim mjestima, na tim travnim površinama, jače su se isticale grupe krečnjačkih stijena. Na nekima smo zapazili tragove obrade ljudskom rukom. Na prostoru od cca 500 m zapaženo je 6—7 takvih objekata. Njih je spomenuo u svom izvještaju i K. Patsch samo jednom rečenicom: »U krečnjačkim stijenama kameni pragovi predstavljaju jednu osobitost istočnog podnožja Velikog i Malog Vitla«. Kako taj teren nije iskopavao, Patsch nije ni mogao pretpostaviti da su tragovi obrade u stijenama zapravo tragovi kućne arhitekture. Mi smo, naime, počeli iskopavanja oko tih »pragova«; kako su radovi još u toku, ovdje bih samo ukratko saopćila da su već do sada postignuti rezultati veoma značajni i da smo na putu otkrivanja dijela naselja koje je pripadalo Japodima. Način konstrukcije kuće megaronskog tipa ukazuje na prahistorijsku tradiciju gradnje, a nalazi materijalne kulture pripadaju prahistorijskom i antičkom vremenu. Prema nalazu rimskog novca, u kući koja se upravo otkriva, izgleda da je ovo naselje, ili barem jedan njegov dio, korišteno sve do III st. n. e.¹⁰ Ova kuća, dimenzija 8 × 6,3 m, podignuta je obradom i glačanjem dviju stranica žive stijene koje su pod pravim kutom, dok su druga dva zida izgrađena od manjeg, neobrađenog kamenja u tehnici suhog zidanja. U centralnom dijelu tog objekta nađeno je mnogo rimskih crijepova kojima je krov bio pokriven (imbrices), a na ognjištu bilo je mnogo fragmenata prahistorijske i rimske keramike I i II st. n. e. Najviše je bilo svjetlosive keramike rađene na lončarskom kolu, ukrašene tzv. metličastim ornamentom. Očigledno je dakle da je tip prahistorijske japodske kuće i u rimsko doba ostao gotovo nepromijenjen, odnosno da se sačuvao kontinuitet u načinu gradnje. Slična pojava zapažena je i na gradini u Danilu kod Šibenika, kao i na liburnskom naselju na gradini u Radovinu, gdje su otkopane građevine iz raznih vremenskih perioda. U

⁹ K. Patsch, o. c., str. 77.

šta, potječe iz III st. n. e. (Galijen).

¹⁰ Rimski novac nađen u kući, kraj ognji-

najstarijem, prahistorijskom sloju kuće su megaronskog tipa a sagrađene su od amorfnog vapnenca u tehnici suhozida. U drugom, mlađem sloju iz rimskog perioda način gradnje ostao je isti; jedino što su, prema rimskim pravilima gradnje, zidovi bili nešto uži, od bolje obrađenog kamena, a krov je pokriven imbreksima i tegulama. I Rendić i Batović naglašavaju taj kontinuitet gradnje. Batović kaže da su oblici građevina ostali isti kroz predrimsko i rimsko doba, a da su se kuće dozidavale u doba Rimljana na istim temeljima, bez promjene oblika tlocrta¹¹.

U nastavku istraživanja u 1972. godini, na zemljištu Marka Klobučara, nekih 300 m istočno od grupe stijena koje su istraživane 1971. godine, otkrivena je takođe jedna prahistorijska kuća. Zidovi su rađeni od velikih blokova amorfnog krečnjaka. Šupljine između njih zasute su sitnijim kamenjem, slaganim u tehnici suhozida. Pod je izrađen od čvrsto nabijene ilovače, a površinski sloj je vrlo dobro uglačan. Debljina poda je 0,50 m, a dimenzije kuće 7×5,2 m. U uglu jedne jedine prostorije od koje se kuća sastojala, nađeno je ognjište koje je bilo sagrađeno od manjeg, u polukrug složenog kamenja, a svuda oko bilo je puno gara, pepela, prahistorijske keramike i urušenog izgorjelog drveta. Vrlo je vjerojatno da je gornji dio kuće bio izgrađen od drvenih oblica, jer je nađeno mnogo željeznih čavala velikih dimenzija, kojima je drvo prikucavano i spajano. Takođe je u sjevernom uglu bilo mnogo gara i pepela kao i ostataka jednog drvenog stuba, izgorjelog u požaru. Stub je bio točno na uglu kuće.

Nakon ovako uspješnih probnih iskopavanja nema više sumnje da će dalji rad dati dobre rezultate i da ćemo, poslije dugog vremena, konačno dobiti sigurne podatke o izgledu, veličini i trajanju naselja na gradinama Veliki i Mali Vital.

Prahistorijska nekropola sjeverno od Velikog Vitla

U polju, sjeverno od Velikog Vitla, oko 300 m udaljeno od podnožja, nalazi se zemljište Dane Kostelca, na kat. česticama br. 1213, 1214 i 1214a.

Prema podacima sačuvanim u arhivu AMZ sve tri čestice pripadale su ranije Marku Markoviću, učitelju u Prozoru, a iskopavanje tog terena, prema izvještaju Mate Žagrovića, započeo je prvo sam vlasnik Marković, ali rezultati nisu bili zadovoljavajući. Kasnije, na istom terenu radi austrijski major F. Dietz i otkriva vrlo bogate grobove. Na žalost, nalazi iz njegove kampanje nisu dospjeli u Arheološki muzej u Zagrebu¹². Godine 1888. iskopavanja nastavlja Ramberger, takođe s mnogo uspjeha. Jedan dio nalaza predao je Arheološkom muzeju u Zagrebu a drugi Prirodoslovno-povijesnom muzeju (Naturhistorisches Museum) u Beču.

¹¹ D. Rendić-Miočević, Simpozium o Ilirima u antičko doba, Centar za balkanološka ispitivanja Akademije nauka BIH, knj. V. Sarajevo, 1967. g., str. 179; Š. Batović 4, Zadar, 1968, g., str. 59.

¹² Manji dio veoma vrijednih nalaza čuva Prirodoslovno-povijesni muzej (Naturhistorisches Museum) u Beču, među njima vjerojatno su i nalazi koje je major F. Dietz, prema podacima M. Žagrovića, odnio u Beč.

Kada smo 1970. godine obilazili ovaj teren saznali smo od Vencela Kostelca da je tu u nekoliko mahova 1930—1936. godine, vađen šljunak, te da je tom prilikom takođe iskopano više grobova u kojima su bili prilozci. On tvrdi da je nalaze njegov otac prodao nekim trgovcima u Otočcu. O tim nalazima nitko nije obavještavao tadašnju upravu Arheološkog muzeja u Zagrebu i tako su oni nepovratno izgubljeni.

Kada se danas dođe na ovaj teren, lako se može uočiti da je on nešto malo povišen u odnosu na okolno zemljište, što je svakako posljedica veće koncentracije grobova, odnosno nanošenja kamenja za njihovu konstrukciju. Grobovi su bili ukopavani jedan iznad drugog do 1,30 m dubine. Prilikom obilaska terena 1971. g. saznali smo da je na dijelu uzvišenja koje nije oštećeno vađenjem pijeska kopan 1969. g. uski kanal za postavljanje vodovodnih cijevi. Kanal je bio 0,40 m širok i 1 m dubok. Cijelom njegovom dužinom na toj parceli nalažene su ljudske kosti i razni prahistorijski nakit: brončane ukrasne igle, tordirane ogrlice, zrna jantara i stakla. Dio nalaza izgubila su djeca koja su ih iskopala, a neki predmeti predati su učitelju Stipi Šuperu u Otočcu¹³.

Radove na tom lokalitetu trebalo je da poduzmemo 1972. g. ali je vlasnik tražio veoma visoku novčanu odštetu za korištenje zemljišta, pa kako tada nismo mogli postići sporazum, ostalo je otvoreno pitanje kada će se ovdje istraživanja nastaviti, ili bolje reći završiti. Treba napomenuti da je, što ranijim iskopavanjima što vađenjem pijeska, ova nekropola najvećim dijelom već iscrpena, te da bi našim radom mogli samo mali broj grobova spasiti, što će svakako ipak biti učinjeno čim za to bude materijalnih mogućnosti.

Prahistorijske nekropole južno od Velikog i Malog Vitla

Gradine Veliki i Mali Vital zatvaraju sa tri strane (sjeverne, sjeveroistočne i zapadne) malu kotlinu koja je i sa južne strane odvojena od polja nešto nižim brežuljkom izrazito krečnjačkog karaktera, na kojem danas ima nešto šume i voćnjaka. U tako izoliranoj dragi, pokrivenoj pašnjacima i njivama, otkrivene su najbogatije nekropole prahistorijskih stanovnika pomenutih gradina. Jedan dio terena u ovoj dragi blago je uzdignut i pruža se u pravcu sjever — jug. To zemljište je pripadalo Marku Markoviću i Juri Kovačeviću i odatle potječe najveći broj nalaza koji se čuvaju u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Prema arhivskim podacima bilo je nalaza i na drugim, susjednim terenima. Podatke o istraživanjima od 1880. do 1889. godine dostavio je Muzeju učitelj Mate Žagrović; ovdje dajem pregled stanja istraživanja onim riječima i redosljedom kako je to Žagrović tokom nekoliko godina dostavljao:

¹³ Učitelj Stipe Šuper predao je ove nalaze svom bratu, koji živi u Zagrebu i ima manju zbirku predmeta sa područja Gackog polja,

o čemu je obaviješten Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, koji je nadležan za to područje.

- K. č. br. 1985 — Vlasništvo Marka Markovića iz Prozora. To je zemljište vlasnik kopao duže vremena i ono je skoro sasvim prekopano. Dalji rad nisu dozvolili njegovi nasljednici (sin i žena).
- K. č. br. 1983 — M. Žagrović iskopao lijepe nalaze.
- K. č. br. 1970. — M. Žagrović iskopao nalaze u grobovima.
- K. č. br. 1969 — To je nastavak bogate čestice 1970, ali iskopavanja nisu dala nikakve rezultate.
- K. č. br. 1971. — Kopao M. Žagrović 1898. g. Skeletni grobovi su bili jedan iznad drugog i to na dubini od 0,40 do 2 m.

Iako su ti podaci veoma skromni, ipak su nam mnogo pomogli jer smo barem saznali odakle treba početi rad, odnosno na kojim česticama je bilo najviše nalaza i koji je teren djelomično istražen. Naročito je bio važan onaj podatak koji govori o stanju na kat. čestici 1985. na njivi Marka Markovića, iz kojega se moglo vidjeti da iskopavanja nisu dovršena. Šime Ljubić je prilikom objave nalaza nekropole iz Prozora pružio takođe nešto podataka o nalazima na zemljištu Jure Kovačevića¹⁴. Iz tih opisa saznali smo da su umrli sahranjivani inhumacijom i da je spaljivanje bilo veoma rijetka pojava. Grobovi su ukopavani jedan iznad drugog od 0,40 do 2 m dubine, a orijentirani su bili u raznim pravcima.

Kad smo sumirali sve dobivene podatke i na terenu izvršili obimnu anketu i identificirali sve stare katastarske čestice o kojima je bilo govora u arhivskim podacima, došli smo do slijedećeg zaključka: na terenu južno od Velikog i Malog Vitla postojale su barem dvije nekropole. Prva je na samoj južnoj padini Velikog Vitla, kat. čestica 1970, za koju Š. Ljubić daje u popisu samo kratki podatak: »Uz obronak prema jugu Velikog Vitla prvo otkrilo se je grobište starije dobe, gdje grobovi mal ne svi od izgorjelih tjelesa i sa predmeti isključivo od bronza ili mjeda«.

Druga nekropola je mnogo veća, a nalazila se na kat. česticama 1971 i 1985, odnosno na zemljištu Marka Markovića i Jure Kovačevića. To je ona nekropola za koju u Popisu Š. Ljubić kaže da se nalazi na »visočini po srijedi drage, a grobovi su sadržali tjelesa na zakop iz nešto mlađe dobe, sa predmeti, ako i riedko iz željeza«. Grobne cjeline iz obje ove nekropole nisu očuvane, i Ljubić kaže da je samo na Kovačevićevom zemljištu otkopao 75 skeletnih grobova kojih je položaj dao u jednoj skici u Popisu. Foto-kopija te skice priložena je u ovom radu (vidi prilog 6).

Te katastarske čestice (1971 i 1985) su onaj već maloprije pomenuti blago uzdignut centralni dio drage, kojeg se izgled, po našem mišljenju, mora dovesti u vezu s postojanjem nekropole. Naime, gotovo svi grobovi, ukopani u tri sloja, imali su kamenu konstrukciju te su tako velika količina nanesenog kamenja i stalno ukopavanje koje je trajalo nekoliko vjekova izmijenili, neznatno ali ipak primjetljivo, prirodu konfiguraciju terena. Na sredini ovog uzvišenja zapazili smo jedno ulegnuće koje je nastalo nakon iskopavanja i odnošenja kamenja. O istraživanjima tog terena prenosile su se s generacije na generaciju opširne priče, pa smo tako saznali da su prilikom iskopavanja 1887. g. s njiva odvožene velike

¹⁴ Š. Ljubić, Popis, str. 150—151.

količine kamenja i da su mnoge ograde i dvorišta u Prozoru i obližnjim Čovićima napravljeni od kamenja sa ove nekropole. Ulegnuće na sredini drage bilo je takođe jasan dokaz da je taj dio terena već iskopan. Međutim, najjužniji dio ove čestice izgledao je nedirnut, pa smo pretpostavili da bi to morao biti onaj dio o kojem Žagrović izvještava da poslije smrti Marka Markovića njegovi nasljednici nisu dozvolili kopati. Zbog toga je odlučeno da istraživanje počne na najjužnijoj tački ovih čestica, te da se tako, idući od juga prema sjeveru, odnosno prema sredini terena, sistematski obuhvati cijeli onaj dio terena koji do sada nije bio istraživan.

REVIZIONO ISTRAŽIVANJE NEKROPOLE 1971. I 1972. GODINE

U srpnju 1971. i kolovozu 1972. godine, u trajanju od po 25 radnih dana, obavljeno je reviziono iskopavanje na kat. česticama 1985/1 i 1985/2, na zemljištu M. Markovića, kojega su danas vlasnici Mate i Josa Marković iz Prozora.¹⁵ Na pomenutom terenu otvoreno je 12 blokova dimenzija 5 × 5 m, i više manjih, kontrolnih sonde na već istraženom terenu, kako bi se sigurno potvrdilo da tu nema više nalaza. Ukupno je otvoreno 348 m² terena, na kojem je prostoru nađeno 76 grobova (71 je bio skeletni a 5 žarnih).¹⁶ U istraženim blokovima utvrđeno je da su grobovi ukopani u dva i tri sloja jedan iznad drugog, što je naročito izraženo u blokovima 4 i 8, gdje su pojedini grobovi gusto ukopavani neposredno jedan iznad drugog od 0,30 do 1,10 m dubine. Dubina kulturnog sloja varirala je u pojedinim slojevima, a zdravica se, počevši od juga prema sjeveru, nalazila na sve dubljim razinama.

Umrli su sahranjivani na više načina, a najčešće su stavljeni na dasku, ograničivani manjim ili većim neobrađenim kamenjem i zasipani zemljom.¹⁷ U dva slučaja umrli su bili pokriveni daskom preko koje je nasut sloj zemlje (grobovi 44 i 68). Na iskopanom prostoru bile su dvije vrste grobova: skeletni i žarni grobovi. Inhumacija je mnogo češće zastupljena, dok je spaljivanje i sahranjivanje pepela u žarama dosta rijetka pojava: na 71 inhumirani dolazi svega 5 spaljenih grobova. Žare nisu ni naročito velike ni posebno estetski vrijedne. Osim one u žarom grobu 1, sve su druge u stvari male, jednostavno modelirane posude kakve se nalaze u svakodnevnoj upotrebi u japadskim naseljima tog doba. Žara se ne

¹⁵ Stručna ekipa 1971. g. bila je u sastavu: Ružica Drechsler, naučni suradnik AMZ, prof. Ivan Šarić, arheolog Reg. zavoda za zaštitu spomenika kulture; Mladen Nadu, apsolvent arheologije i Drago Medoš, geometar iz Otočca. U ekipi 1972. g. bili su osim R. Drechsler i Ivana Šarića još i apsolventi arheologije Ivančica Pavišić i Aleksandar Durman, svi iz Zagreba. — Osim geodetskog snimanja terena, koje je načinio Drago Medoš, sve planove i profile nekropole izradili su za 1971. g. prof. Ivan Šarić, a za 1972. g.

Aleksandar Durman. Fotografiranje na terenu: Ružica Drechsler i Ivan Šarić, a crtanje svih arh. nalaza Krešimir Rončević iz Zagreba. Svim suradnicima i kolegama srdačno zahvaljujem na velikom trudu i stručnoj pomoći prilikom iskopavanja nekropole u Prozoru. — Osim iskopavanja nekropole u ove dvije godine započeto je i istraživanje naselja na gradini Veliki Vital.

¹⁶ Vidi prilog 3, 4 i 5.

¹⁷ Na prilogu 4 označene su sve vrste sahranjivanja umrlih.

stavlja u posebno konstruiranu kamenu komoru, nego se ukopava direktno u zemlju ili u kamenje koje već služi kao ograda nekog skeletnog groba (vidi grobove 73 i 74, odnosno žarne grobove 4 i 5). Mislim da te činjenice mogu dobro potvrditi naše mišljenje da se sahranjivanju spaljivanjem nije u ovoj nekropoli pridavala posebna pažnja.

Za pravilno određivanje vremena ukopavanja u nekropoli i pojedinim horizontima unutar nekropole poslužili su prije svega stratigrafski podaci, a zatim i nalazi grobnih cijelina, naročito onih grobova u blokovima 4 i 8 od kojih smo na osnovu njihove stratigrafske pozicije unutar kulturnog sloja mogli utvrditi i međusobni vremenski odnos. Interesantno je napomenuti da je već Šime Ljubić zapazio da su umrli sahranjivani u tri sloja, ali na žalost nije sačuvao grobne cjeline iz svakog od tih horizonata. Ovim iskopavanjem pružila se sada prilika da razmotrimo situaciju u svakom pojedinom horizontu i da tako i onaj veliki broj ranije iskopanih nalaza pravilno datirano, komparirajući ih s nalazima iz zatvorenih grobnih cjelina koje smo dobili ovim iskopavanjem.

Horizont I — dubina 1,30—0,70 m

U ovom, stratigrafski najdubljem sloju nekropole, koji mjestimično ulazi i dublje u zdravicu, te tako seže do 1,40 m, nađena su 23 groba, od kojih je 21 bio skeletni, a 2 žarna. U 15 grobova bilo je mnogo vrijednih priloga, a 8 grobova je bez priloga. To su grobovi broj 7, 8, 12, 14, 17, 20, 34, 35, 37, 38, 44, 45, 48, 59, 60, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 73, 74. Polovina grobova ima manje-više dobro očuvanu grobnu konstrukciju: umrli je stavljen u plitku raku okruženu neobrađenim kamenjem i zatim pokriven samo zemljom, ili zemljom izmiješanom sa sitnim kamenjem (tabla II, 1, 2). Ostali umrli bili su sahranjeni ili direktno u zemlju ili položeni na dasku, pa zatim zasuti zemljom (tabla III, 2). Što se tiče orijentacije grobova, u ovom horizontu je zapažena izvjesna pravilnost. Naime, većina grobova je orijentirana u pravcu sjever — jug ili u manjem skretanju od tog pravca, uglavnom prema sjeveroistoku i jugozapadu.

Horizont II — dubina 0,70—0,40 m

U ovom horizontu bilo je najviše grobova; ukupno 31 grob, od kojih 30 skeletnih i 1 žarni. Samo u 4 groba nije bilo priloga. Svi drugi su obilovali vrijednim i relativno dobro sačuvanim nalazima. To su grobovi broj 5, 6, 9, 11, 13, 18, 19, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 36, 41, 42, 43, 47, 49, 51, 54, 55, 56, 57, 58, 61, 62, 64. Umrli su sahranjivani na više načina: 15 skeleta je bilo ograđeno manjim ili većim neobrađenim kamenjem, 12 skeleta je bilo u zemljanoj raki bez grobne konstrukcije, jedan je ležao na dasci, dok su ostala 3 dislocirana. Grobovi su orijentirani u svim mogućim pravcima, pa se može reći da u određivanju smjera orijentacije nije bilo nikakvog pravila.

Horizont III — dubina 0,40—0,20 m

Veliki broj grobova iz ovog najmlađeg sloja uništen je obradom zemljišta, pa ovdje zato imamo samo 22 sačuvana groba, od kojih 20 skeletnih i 2 žarna. Jedino smo u ovom horizontu našli predmete van grobova, što samo potvrđuje činjenicu da je ovdje bilo više grobova koji su tokom godina obradom zemlje potpuno uništeni. U ovom horizontu bili su grobovi broj 1, 2, 3, 4, 10, 15, 16, 21, 22, 23, 29, 39, 40, 46, 50, 52, 53, 63, 71, 72, 75, 76. U 5 grobova nije bilo priloga. O načinu pokapanja ne može se sasvim pouzdano govoriti. Najviše je nađeno ostataka skeleta na pougljenjenoj dasci. Koliko je umrlih stavljeno direktno u zemljanu raku ograđenu kamenjem teško je procijeniti jer je prilikom oranja sav kamen na koji se naišlo odmah izbacivan, da ne smeta obradi zemlje, te je tako grobna konstrukcija mnogih grobova potpuno uništena. Isto tako nesigurna je i orijentacija nekih grobova koji su jako dislocirani.

Zahvaljujući sretnoj okolnosti što je gotovo jedna trećina nekropole južno od Velikog i Malog Vitla ostala neistražena, može se danas stvoriti prilično jasna slika kako je izgledala nekropola na tom terenu u cjelini. Naime, dobiveni rezultati Š. Ljubića¹⁸, i ovi najnoviji, pokazuju da je nekropola na zemljištu Marka Markovića i Jure Kovačevića mogla imati cca 250 do 300 grobova koji potječu iz kasnog brončanog i starijeg i mlađeg željeznog doba odnosno iz vremena od 1100. do 100. godine prije n. e. Što se tiče samog tipa nekropole zaključili smo na osnovu rekonstrukcije ranijih iskopavanja i naših rezultata, da je to tip ravne nekropole sa tri sloja ukopavanja umrlih, što je gotovo karakterističan tip nekropole na centralnoj japodskoj teritoriji.¹⁹ Na osnovu naših istraživanja može se takođe zaključiti da je i osnivanje naselja na Vitlu moralo pasti u vrijeme oko 1100. g. prije n. e., te da je ono u kontinuitetu trajalo sve do rimske okupacije pa i dalje u rimsko doba, o čemu već postoje neki sasvim sigurni podaci.²⁰

ANALIZA ARHEOLOŠKIH NALAZA I KRONOLOGIJA

Horizont I — dubina 1,30—0,70 m

Nalazi iz ovog najstarijeg sloja ne pokazuju neke osobito nove karakteristike koje ne bi bile već uočene na materijalu i drugih japodskih nekropola. Izuzetak je jedino ukras za kosu iz groba 68.

Čest su prilog u grobovima ovog horizonta male lučne jednopetljaste fibule od brončane žice, sa krupnim ovalnim zrnom jantara na luku (tabla XIX, grob 37, 7,8; tabla XIX, grob 38, 9; tabla XXIII, grob 44, 6; XXIV, grob 45, 1). Glava tih fibula, za razliku od kasnijih, nešto mlađih, uvijek je samo jedanput spiralno zavijena. Ta vrsta nakita pojavljuje se u grobnim cjelinama nekropola u Kompolju, Smiljanu, Vrepcu i sada u Prozoru. Prilikom analize predmeta iz kompoljske nekropole utvrdila sam da jednopetljaste fibule sa zrnom jantara na luku pred-

¹⁸ Š. Ljubić, Popis str. 150—152, i tabla XXXII, plan nekropole. (Vidi kopiju plana nekropole u Prilogu 6).

¹⁹ Takve su nekropole u Kompolju, Vrepcu (Velika njiva), Širokoj Kuli, Smiljanu i sl.

²⁰ Vidi bilješku 10.

stavljaju dalji stepen u razvoju lučnih jednopetljastih fibula koje su vrlo česte u japodskim grobovima HaB stupnja kasnog brončanog doba, te sam zato kao vrlo vjerovatan datum njihovog postanka označila prelaz od kraja kasnog brončanog na starije željezno doba (stupnjevi HaB₂—HaC₁), odnosno vrijeme 800—700. g. prije n. e.²¹ Takvo datiranje u kopoljskoj nekropoli uslovljavala je i njihova stratigrafska pozicija unutar 1,90 m dubokog kulturnog sloja. U liburnskoj nekropoli u Ninu, u grobu 14, ovakva fibula se nalazi sa zmijolikom fibulom pomoću koje se ovaj grob datira u kraj HaB stupnja kasnog brončanog doba i početak HaC stupnja starijeg željeznog doba.²² U grobu 45 u Prozoru (tabla XXIV, 1) fibula sa zrnom jantara zajedno je s brončanim oglavljem ukrašenim nizom iskucanih ispupčenja. Grobne cjeline sa sličnim nalazima poznate su i u Kopolju, a datirane su u HaC₁ stupanj starijeg željeznog doba.²³ Ovakvo datiranje potvrđeno je i analizom radioaktivnog ugljika iz sačuvane pougljene daske groba 44 u kojem je kao jedini prilog bila ova fibula. Analiza je pokazala datum starosti daske: 750. g. prije n. e., s dopuštenom pogreškom od ± 60 godina.²⁴

Osim većeg broja lučnih fibula sa zrnom jantara na teritoriji Japoda i Liburna zapažena je njihova prisutnost i u Italiji, i to pretežno u oblasti Picenuma, a samo sporadično u oblasti Bologne, Etrurije i Rima, gdje se nalaze u grobnim cjelinama s materijalom koji se datira od polovice VIII do VI st. prije n. e.²⁵ Liburnske fibule Š. Batović datira najčešće u III fazu liburnske kulture odnosno u VIII i VII st. prije n. e. Iako to nigdje izričito ne tvrdi, iz atribuiranja ovih fibula trećoj liburnskoj fazi proizilazi da su one na toj teritoriji starije nego na japodskoj, jer japodske isti autor stavlja tek u VI i V st. prije n. e.²⁶ Nakon opširnijeg objašnjenja razvoja ovih fibula kod Japoda u bilješci 26 ovog rada, kao i na

²¹ R. Drechsler, Vjesnik AMZ, ser. III, sv. II, Zagreb, 1961. g., str. 77, tabla III, grob 42.

²² F. Stare, Arheološki vestnik VIII 3—4, Ljubljana, 1957. g., str. 213. sl. 4, br. 4—7.

²³ R. Drechsler, Vjesnik AMZ, 3. ser., sv. III, Zagreb, 1968. g., str. 40, tabla III, grob 137, i tabla V, grob 139.

²⁴ Grob 44, na dubini 0,96 m, djelomično ukopan u zdravicu, bio je pokriven daskom u dužini 1,45 m i u širini 0,60 m. Ispod daske bio je sloj zemlje debljine 0,16 m, a ispod toga netaknuti ostaci skeleta. Od priloga bila je samo mala lučna jednopetljasta fibula sa velikim zrnom jantara na luku (tabla XXIII, 6). Nakon otkrivanja i fotografiranja skupljeno je 40 dkg dobro očuvanih, pougljenjenih ostataka daske koji su spremljeni u hermetički zatvorenu vrećicu. Po dolasku u Zagreb ovaj materijal predat je na radio-karbonsku analizu doc. dr Adici Sliepčević u Institut za nuklearna istraživanja »Ruđer Bošković«, i to samo s oznakom lokaliteta, bez ikakvih podataka o arheološkim nalazima. Nakon stanovitog vremena dostavljen je

rezultat analize radioaktivnog ugljika (C-14) u ostacima daske, koji glasi: »Analizom drveta pougljenjene daske iz groba 44 u Prozoru ustanovljeno je da drvo potječe iz 750. g. prije n. e., odnosno da je staro 2.700 godina. Pogreška mjerenja iznosi ± 60 godina. Zagreb, 28. I. 1972. g. Potpis: doc. dr Adica Sliepčević.«

²⁵ Na liburnskoj teritoriji najviše ih ima u nekropoli u Ninu, gdje su nađene u 32 groba. Isto tako bilo ih je u Zatonu i Osoru na Cresu (up. J. Mladin, Iskopavanja ilirskog tumula u Osoru, tabla VIII, 1, 2, 5 i tabla IX, 2, 3); Š. Batović, *Archaeologia Iugoslavica* VI, Beograd, 1965. g., str. 62—63. Za Italiju uporedi V. Dumitrescu, *L'età del ferro nel Piceno*, Bucarest, 1929, str. 124.

²⁶ Š. Batović, *Archaeologia Iugoslavica* VI, Beograd, 1965, str. 62—63. U bilješci 64 autor navodi grobove 63, 66 i 72 iz Kopolja (Vjesnik AMZ, ser. III, sv. II, table V, VII i X) te na osnovu nalaza iz tih grobova zaključuje da se fibule o kojima je ovdje riječ ne mogu datirati ranije od VI i V. st. prije n.e. Ta

osnovu radio-karbonske analize pougljenjene daske iz groba 44 iz Prozora, smatram sigurnim da se ove fibule na japodskoj teritoriji istovremeno javljaju kad i na liburnskoj, odnosno da se na obje ove teritorije pojavljuju u vremenu od 800. do 750. godine prije n. e. U iskopanom dijelu prozorske nekropole one su u isto vrijeme i najstariji nalaz, po kojem se početak ukopavanja može fiksirati u vrijeme početka starijeg željeznog doba.

U ovom horizontu pojavljuju se istovremeno i varijante tog tipa fibule. To su primjerci iz grobova 37 i 38, kojih je luk omotan tankom trakom od brončanog lima (tabla XIX, 8, 9), a također se u tu grupu mogu staviti i fibule sa zrnim od staklene paste na luku (tabla XIX, 7).²⁷

U grupu tipološki starijih nalaza ovog horizonta treba ubrojiti i dvije naočarske fibule manjih dimenzija (tabla XI, grob 17, 5 i tabla XXVI, grob 48, 10).

Pojava spiralnih naočarastih fibula od brončane žice okruglog presjeka sa osmicom u sredini utvrđena je u srednjoj Evropi, naročito u Podunavlju, već u vrijeme kulture polja sa žarama. Prema Staréu, na osnovu nalaza iz groba 108 u Dobovi, njihov početak bi mogao pasti u vrijeme HaA₂ stupnja kasnog brončanog doba.²⁸ Na teritoriji Japoda spiralne naočaraste fibule raznih varijanata vrlo su

konstatacija bi bila sasvim na mjestu kad bi u tim grobovima to bila *prva pojava* ovih fibula. Međutim, u tekstu mog članka u citiranom Vjesniku AMZ na strani 77 govori se o tipičnim oblicima stratuma I kompoljske nekropole i tu se navodi prva pojava male, jednopetljaste fibule sa zrnim jantara na luku iz groba 42 (up. Vjesnik AMZ, tabla III, 9), među ostalim nalazima ovog prema stratigrafskom položaju najstarijeg sloja nekropole (dubina 1,90—0,90 m). U tom sloju karakteristični su nalazi: jednopetljaste lučne fibule sa dva diskosa na luku, jednopetljaste lučne fibule glatkog luka koji je često ukrašen geometrijskim ornamentima, spiralne naočaraste fibule malih dimenzija i sl. Svi ti predmeti pripadaju HaB₁ i HaB₂ stupnju kasnog brončanog doba, kako ih je i sam Batović datirao (up. Š. Batović, Diadora 1, Zadar, 1961. g., str. 65—68), osim lučne fibule sa dva diskosa, koja je još starija i datira se u HaA₂ — HaB₁ stupanj. Nalazi mlađeg stratuma, stratuma II, od 0,90 do 0,40 m, razlikuju se od onih iz stratuma I po velikom broju raznih, tipološki mlađih nalaza, među kojima su takođe male lučne fibule koje ovdje zaista spadaju u VI i V st. prije n. e. One u stvari nastavljaju svoje trajanje i u mlađim slojevima nekropole, što nije ni prvi ni posljednji slučaj u mnogim japodskim, liburnskim i uopće ilirskim nekropolama. U stratumu II, međutim, ove fibule evo-

luiraju i razvijaju se u nekoliko varijanti. Spomenut ću kao primjer baš ona tri kompoljska groba iz stratuma II, koje citira Batović. U grobu 63 na sl. 8 nalazi se lučna fibula sa zrnim jantara, koja se od one u stratumu I razlikuje po tri puta spiralno zavijenoj glavi, a u istom grobu je i fibula koja svakako predstavlja nešto mlađu varijantu ove prethodne i osim pet puta spiralno zavijene glave ima i luk koji više nije polukružan nego se po svom izgledu više približava luku kasnijih fibula sa tri petlje, koje su karakteristične za rani HaD stupanj starijeg željeznog doba kod Japoda (grob 66, sl. 12). Dakle, pojava male jednopetljaste fibule sa zrnim jantara prvi put se fiksira u stratumu I kompoljske nekropole, gdje se datira, na osnovu drugih nalaza tog stratuma, najkasnije u HaB₂ stupanj kasnog brončanog doba.

²⁷ Interesantno je i mišljenje S. Gabrovca, koji za kolijevku ovog tipa fibula smatra istočnu obalu Jadrana i Liku, odnosno centralnu japodsku teritoriju, a sve pojave ove fibule u Sloveniji dovodi u vezu s utjecajima s japodskog tla. Datira ih u HaC stupanj starijeg željeznog doba (up. S. Gabrovec, Prazgodovina Gorenjske, disertacija, neobjavljeno, Ljubljana, 1961 g., str. 122).

²⁸ F. Stare, Situla 1, Ljubljana, 1960, str. 92.

rasprostranjen i omiljen ukras na ženskoj odjeći. O njihovom razvoju govorila sam opširnije prilikom obrade nalaza iz kopoljske nekropole.²⁹ Ovdje bih samo napomenula da je pojava ovih fibula u Kopolju vezana za horizont I, u kojem prevladavaju nalazi s kraja kasnog brončanog i prelaza na starije željezno doba.

Za početak starijeg željeznog doba vezuje se i pojava spiralne naočaraste fibule koja na poleđini ima traku od brončanog lima; jedan primjerak te fibule nađen je u horizontu I u Prozoru (tabla XI, grob 17, 5). Taj je tip fibule prvi u nizu varijanata spiralnih naočarastih fibula koje se razvijaju skoro isključivo na teritoriji Like. Njih ne treba dovoditi u direktnu vezu sa sličnim fibulama s liburnskog područja, jer iako su obje vrste istovremene, po tehnici izrade i tipološkim odlikama predstavljaju potpuno različite oblike.³⁰

Brončane sljepočničarke se u japodskim nekropolama pojavljuju već u kasno brončano doba, za što imamo dokaze u kopoljskoj nekropoli u stratigrafski najstarijem sloju. U Prozoru, u grobu 68 (tabla XXXII, 1, 4), one su, izgleda, neka vrst survivala, jer su zajedno s fibulom od brončane žice sa tri petlje i zrnima stakla na luku i spiralnim ukrasom za kosu, koji nalazi ne bi mogli biti stariji od HaC₁ stupnja starijeg željeznog doba. Naime, obje ove vrste predmeta tipološki su mlađe od sljepočničarki, kojih prisutnost u horizontu I u Prozoru vjerovatno ukazuje na još svježije reminiscencije na kasno brončano doba. Kao potvrda ovog mišljenja služi i dio sljepočničarke (plosnati, profilirani kolut) nađen u grobu 57. On ovdje više uopće nema prvobitnu funkciju nego je upotrijebljen kao privjesak.

Do sada analizirani predmeti horizonta I nesumnjivo ukazuju na to da bi početak starijeg željeznog doba morao biti datum prvih ukopavanja na ovom dijelu prozorske nekropole. Potrebno je, međutim, naglasiti da se u tom horizontu već pojavljuju i neki nalazi koji spadaju u vrijeme punog razvoja starijeg željeznog doba. Ta činjenica ne treba da iznenađuje kad se zna da se ovdje kontinuirano sahranjuje dugi niz godina pa i stoljeća. Naime, grobovi koji sadrže tipološki mlađe nalaze svi su, bez izuzetka, nađeni na manjim dubinama tog horizonta (od 0,70 do 0,80 m), koji bi se na osnovu ovako raspoređenih grobnih cjelina mogao podijeliti u dvije faze: onu stariju, u kojoj su grobovi isključivo HaC₁ stupnja, i mlađu, sa grobovima kojih prilazi pokazuju tipološke odlike HaC₂ i HaD₁ stupnja starijeg željeznog doba. To bi bili grobovi 8, 12, 35, 59 i 66 u kojima su igle sa više kuglica (tabla XI, 8), brončane lučne fibule s dugom nogom i kuglicom na kraju (tabla XII, 1, 7), jedraste (tabla XXXIII, 2) i čertozoidne fibule (tabla XII, 9, XXI, 6). Ovi nalazi označuju prelaz na horizont II, koji je mlađi i u kojemu su ovakvi predmeti sve više i češće zastupljeni.

Osim skeletnih u tom horizontu su nađena i dva žarna groba (grob 73, žarni 4, tabla XXXIV, 1 i grob 74, žarni grob 5). Samo je žara iz groba 73 mogla biti rekonstruirana, dok je ona iz groba 74 imala tanke, slabo pečene zidove a nađena

²⁹ R. Drechsler, *Vjesnik AMZ*, ser. III sv. II, Zagreb, 1961. g., str. 78, 84–86.

³⁰ Uporedi: Š. Batović, *Inventaria archaeologica*, fasc. 4, Bonn, 1962. g., list Y 36 i Y

37 (datirani u HaC i HaC-D stupanj starijeg željeznog doba); *ibid.*, *Archaeologia Jugoslavica* VI, 1965, Beograd, tab. XI, sl. 1–3; tab. X, sl. 5.

je u malim, sasvim raspadnutim fragmentima od kojih se pored sveg nastojanja, nije mogla načiniti dobra rekonstrukcija njenog prvobitnog oblika. Po fakturi i obliku žara iz groba 73 ima srodne primjerke u keramici Cerovačke donje spilje i Pećine u Ličkom Lešću, gdje su takvi nalazi datirani u kasni HaB stupanj kasnog brončanog doba i početak starijeg željeznog doba.³¹

Horizont II — dubina 0,70 — 0,40 m

Najbogatiji i najbolje očuvani grobovi nađeni su u ovom horizontu. I ovdje su najčešći prilozi u grobovima razne fibule, često ukrašene lijepim privjescima, zatim brojne ogrlice od jantara i stakla, kao i privjesci u obliku puno lijevanih životinja (konja).

Samo u jednom grobu (tabla XI, 6, 7, grob 19) zapaženi su nalazi koji bi po svojim tipološkim osobinama mogli pripadati isključivo HaC₁ stupnju starijeg željeznog doba, a u nekoliko drugih (grobovi broj 24, 26, 31, 42 i 51) se takođe primjećuju među mlađima i nalazi koji u stvari predstavljaju kontinuitet iz horizonta I. Tako grobovi 24 i 26 sadrže spiralne naočaraste fibule sa širokom pločicom na poleđini (tabla XVI, 1; tabla XV, 1), a u grobu 31 je mala lučna fibula sa zrnim jantara i uz nju već razvijeni tip lučne jednopetljaste fibule sa velikim zrnim od staklene paste na luku, i dvije fibule od brončane žice sa tri petlje, koje su sve češće zastupljene u horizontu II (tabla XIX, 2, 4, 5). Tu je i grob 42 sa ukrasnom iglom s dvije kuglice i pincetom ukrašenom udubenim koncentričnim kružićima, kojeg takođe treba datirati u HaC stupanj (tabla XXIII, 7, 8).

Najveći broj nalaza ovog horizonta, međutim, pripada vremenu od 600. do 400. godine prije n. e. odnosno stupnjevima HaD₁ i HaD₂ starijeg željeznog doba.

Karakteristične fibule ovog horizonta su zmijolike, čunaste, lučne s dugom nogom i kuglicom na kraju, lučne sa tri kuglice na luku (a tre bottoni) i pločaste naočaraste fibule. Ovi mnogobrojni tipovi fibula dobro datiraju i ostali dio arheoloških nalaza koji su zajedno s njima bili u zatvorenim grobnim cjelinama.

U grobu 6 (tabla IX, 2—7; tabla IV, 1) nađene su zajedno tri vrste fibula: jedna zmijolika sa diskosom na luku, četiri lučne s dugom nogom i kvadratnim presjekom luka i jedna lučna s nešto sploštenim lukom i raskucanom nogom koja se savija prema luku.

Zmijolike su fibule na japodskoj teritoriji vrlo rijetke pa se s pravom može pretpostaviti da su importirane iz slovenačkih nalazišta, gdje su vjerojatno prenešene iz Italije i Austrije. Stariji tipovi ovih fibula, one s roščićima i rozetama kao i bez njih, odomaćeni su u južnoalpskom i istočnoalpskom prostoru. Na tlu Slovenije nalaze se u VII stoljeću u Brezju³², Malencu³³ i Stični³⁴, a u Italiji su

³¹ R. Drechsler, *Vjesnik AMZ*, ser. III, sv. II, Zagreb, 1961, tab. I, sl. 4; tab. XVI, sl. 2; tab. XXI, sl. 1, 2 i druge.

³² K. Kromer, *Brezje*, Ljubljana, 1959. g., tab. 19. sl. 4.

³³ V. Stare, *Arheološki vestnik XI—XII*, Ljubljana, 1960—61. g., tabla VIII, sl. 7, tab. X, sl. 8—10.

³⁴ S. Gabrovec, *Arheološki vestnik XV—XVI*, 1964—5, tab. 10, sl. 9; tab. 17, sl. 6.

sadržajem etrurskih grobova tzv. orijentalizirajućeg stila apsolutno datirane u sredinu odnosno drugu polovicu VII stoljeća prije n. e.³⁵ Mlađi tip zmijolike fibule, kakav je onaj iz groba 6 u Prozoru, nalazi se u Sloveniji u Lepencu i Kranju.³⁶ Taj tip fibula nađen je još i u južnoj Njemačkoj u sigurno datiranim grobovima HaD₁ stupnja.³⁷ Kako su one inače karakteristične za južnoalpski prostor, vrlo je vjerovatno da su odatle prenesene u Sloveniju pa su došle i do centralne japodske teritorije. Nalaz zmijolike fibule veoma je važan zbog toga što se pomoću nje može izvršiti preciznije datiranje lučnih fibula s dugom nogom jer su te fibule vrlo često zastupljene u velikom broju japodskih nekropola, od kojih samo rijetke imaju sačuvane grobne cjeline. U kompoljskoj nekropoli pripadaju uglavnom sloju mlađih grobova odnosno horizontu II, koji vremenski pripada stupnjevima HaC₂ — HaD₁ starijeg željeznog doba.³⁸ Među tim fibulama izdvajaju se dvije varijante.

Varijanta A

U ovu varijantu spadaju lučne fibule s dugom nogom, okruglog ili kvadratnog presjeka luka. Ležište igle i noga formirani su na slijedeći način: gornji dio noge (leđa) splošten je i uzak, a donji dio savijen u žlijeb u kojega vrh igle naliježe sa strane a ne odzogo, kako je to na fibulama iz ranijih perioda (lučne jednopetljaste fibule, s malom, raskucanom nogom, čunaste i sl.). Na kraju dugačke noge nalazi se redovito kuglica ili bradavičasti završetak (tabla IX, 3, 4, 6, 7; tabla XVIII, 1; tabla XX, 13; tabla XXV, 1, tabla XXIX, 5, 8 i sl.).

Varijanta B

Ovoj varijanti pripadaju lučne fibule s dugom nogom čiji je luk splošten i proširen, a ponekad i nezatno lučno savijen. Gornja površina noge (leđa) jače je proširena (tabla XII, 9; tabla XX, 13).

Fibule varijante A izgleda da bi mogle biti nešto starije od onih varijante B. Naime, one bi mogle pripadati prelazu od HaC₂ na HaD₁ stupanj, sudeći ne samo po ovdje navedenim grobnim cjelinama iz Prozora nego i po mnogobrojnim primjerima iz zatvorenih grobnih cjelina iz Kompolja, koje za sada nisu objavljene.

Fibulâ varijante B nema dovoljno u grobnim cjelinama, pa se njihovo datiranje u razvijeni HaD₁ stupanj za sada mora ostaviti otvorenim. Ali, bez obzira na njihovo preciznije datiranje, ovdje nas one zanimaju više zbog svojih tipoloških

³⁵ O. Montelius, *Civ. primitive en Italie*, tab. 195, sl. 6 i tab. 198, sl. 2.

³⁶ S. Gabrovec, *Disertacija, neobjavljeno*, tabla 12, sl. 3, tabla 32, sl. 4.

³⁷ G. Kossak, *Südbayern während der Hal-*

lstatzeit, Röm.-germ. Forschungen 24, Berlin, 1955. g., str. 32; *Zürn, Germania* 26, 1942, str. 116.

³⁸ R. Drechsler, *Vjes. AMZ*, III, sv. II, *Zagreb*, 1961, tab. V, sl. 2 i 21; tab. XV, sl. 4.

karakteristika jer bi mogle predstavljati prelazni tip od starije lučne fibule s dugom nogom na tip-čertoza fibule.³⁹ Sve više se, naime, čuje mišljenje nekih arheologa, da bi ove fibule mogle biti prototip čertoza-fibula, pa ih čak mnogi već nazivaju čertozoidnim fibulama.

O problemu nastanka čertoza-fibula kod nas je prvi opširnije progovorio S. Gabrovec.⁴⁰ On je južnoalpsko i subalpsko područje označio kao središte najgušće rasprostranjenosti tih fibula, uključujući tu i geografsku oblast Like odnosno centralnu japodsku teritoriju. Iz tipološke analize čertoza-fibula, koju je dao F. Stare, proizilazi da se one direktno razvijaju iz kasnijih varijanata čunastih i zmijolikih fibula.⁴¹ Njegovi dokazi su vrlo uvjerljivi i ovdje bi se moglo, s obzirom na novije rezultate istraživanja, još više i sigurnije dopuniti to mišljenje. Međutim, što se tiče japodske teritorije ne bi se smjela previdjeti i mogućnost da su lučne fibule s dugom nogom, i to specijalno one varijante B, također mogle u svojoj genezi prerasti u čertoza-fibule. Naime, S. Gabrovec upozorava da se na teritoriji Like opaža cijeli niz pojava, koje sve skupa, kada se pravilno protumače, mogu dovesti do zaključka da bi baš ova regija mogla biti kolijevka protočertoskih fibula, iz kojih se onda razvijaju »klasične« čertoske varijante.⁴² Ako se lučne fibule s dugom nogom i kuglicom na kraju, zahvaljujući ostalim nalazima iz grobnih cjelina u Prozoru, mogu sigurno datirati u HaD₁ stupanj starijeg željeznog doba, onda bi se one, a naročito fibule varijante B, ne samo tipološki nego i kronološki mogle sasvim dobro uklopiti u protočertoski horizont, te bi ih pored već pomenutih zmijolikih i čunastih fibula trebalo smatrati prototipom čertoza-fibula na centralnoj japodskoj teritoriji.

Od čunastih fibula u ovom horizontu pojavljuje se samo jedna, i to mlađeg tipa, po Staréovoj shemi razvoja, a datira se u HaD₁ stupanj starijeg željeznog doba (tabla XVIII, grob 27, 2).⁴³ U isti period dolaze i pločaste naočaraste fibule lijevane iz jednog komada koje u genetskom razvoju od spiralnih naočarastih fibula od žice pa dalje, predstavljaju jednu od varijanata najmlađeg tipa tih fibula (tabla XIII, grob 25, 6; tabla XIV, grob 18, 12).⁴⁴

U grobu 64 (tabla XXX, 4) nađena je jedna lučna fibula sa tri kuglice (tzv. fibula a tre bottoni). O nastanku i razvoju tog tipa fibula govorila sam opširnije prilikom objave nalaza iz Kompolja.⁴⁵ Interesantno je ovdje napomenuti da je ovo jedna od rijetkih fibula za koju se može sigurno tvrditi da je autohtonog japodskog porijekla. Domovina tih fibula je japodska teritorija (Lika i dio današnje Notranjske u Sloveniji), i izvan tih oblasti one se ne pojavljuju ni na istoku, u gla-

³⁹ F. Stare, *Arheološki vestnik* V/1, Ljubljana 1954, str. 33, tab. V, sl. 5; Vida Stare, *Arh. vestnik* XI—XII, 1960—61, Ljubljana, str. 57, tab. XI; H. Müller-Karpe, *Arh. vestnik* IV/1, Ljubljana, 1953, str. 54—58; S. Gabrovec, *Arh. vestnik* XV—XVI, Ljubljana, 1964—65, str. 34, tab. 10, sl. 13.

⁴⁰ S. Gabrovec, *Prazgodovina Gorenjske*, disertacija, neobjavljeno.

⁴¹ F. Stare, *Prazgodovinske Vače*, Ljubljana, 1954. g., str. 72—73.

⁴² S. Gabrovec, o. c., str. 117.

⁴³ F. Stare, *Arh. vestnik* V/1, Ljubljana 1954, str. 33, tab. V, sl. 5, i S. Gabrovec, *Arh. vestnik* XV—XVI, Ljubljana, 1954, tabla 10, sl. 2, 7.

⁴⁴ O razvoju ovih fibula pisala sam opširnije u *Vjesniku AMZ*, ser. III, sv. II, Zagreb, 1961, str. 85—86.

⁴⁵ R. Drechsler, o. c., str. 82—84.

sinačkoj ilirskoj kulturi, niti u Italiji, osim u Picenumu, kuda su sigurno prenesene sa istočne jadranske obale.⁴⁶ Što se njihovog datiranja tiče, do sada se na osnovu mnogobrojnih grobnih cjelina moglo zaključiti da se već potpuno oblikovana fibula a tre bottoni odnosno puno lijevana fibula sa tri krupne kuglice na luku i dugom nogom, nešto koso uzdignutom, i s jednom ili dvije kuglice na kraju, najčešće javlja u HaD₁ stupnju starijeg željeznog doba, iako se nešto jednostavniji oblici registriraju u Kompolju već u HaC stupnju.⁴⁷

U ovom su horizontu pored velikog broja fibula vrlo česti prilozi u grobovima stilizirane brončane figure četveronožnih životinja, npr. konja (tabla XI, grob 5, 3; tabla X, grob 9, 5; tabla XII, grob 13, 11). Isto tako ovdje je bilo dosta privjesaka koji su se nalazili na fibulama (tabla XVIII, grob 27, 5; tabla XXX, grob 56, 2; tabla XXX, grob 64, 4 i drugi). Treba takođe pomenuti i lijepe ukrase za prsa (pektorale), koji su direktno pričvršćivani na odjeću (tabla XXIII, grob 43, 2). Svi ovi nalazi dobro su datirani fibulama, jer je rijetko koji grob bio bez njih. Ovdje takođe treba istaći da se u ovom horizontu sve više pojavljuju kesičasta zrna jantara. Naime, već se u starijim japodskim grobovima (HaB stupnja) nalaze zrna jantara, i to isključivo okruglog i ovalnog oblika: okrugla, plosnata, nižu se u ogrlice, a ovalna ukrašavaju luk fibula.⁴⁸ U kasnijim fazama razvijenog željeznog doba, od HaC stupnja nadalje, okrugla, plosnata zrna zamjenjuju sve više zrna u obliku kuglice i tzv. kesičasta zrna. U Prozoru se to takođe može dobro pratiti. U horizontu I, u svega dva groba bilježimo pojavu kesičastih zrna (tabla XXV, grob 48, 4 i tabla XII, grob 12, 3), dok se njihov broj u horizontu II sve više povećava (up. tabla XVII, grob 25, 7; tabla XXII, grob 36, 6).

Od žarnih grobova u ovom sloju nađen je samo jedan: grob 47 (žarni grob 1) a to je u isto vrijeme i najbolje očuvana žara u prozorskoj nekropoli. Iako je grube fakture, debelih zidova i nemarno glačane površine, ona je po svom obliku veoma interesantna, i za sada unikat na japodskoj teritoriji. Njeno datiranje, s obzirom na stratigrafski položaj, moglo bi se odrediti u HaC₂ ili HaD₁ stupanj starijeg željeznog doba. Na takvo datiranje upućuje donekle i oblik drški, koje spadaju u grupu potkovičastih drški. One se u velikom broju pojavljuju već na keramici HaB stupnja na cijeloj centralnoj japodskoj teritoriji.⁴⁹

U tom periodu one su nešto drukčije od ovih na prozorskoj žari: manje su i tanje i više odgovaraju svojoj namjeni. Na prozorskoj žari one nemaju funkciju drški već su tako oblikovane da više naliče na ukras, pa su u stvari neka vrsta plastičnog ornamenta. To u isto vrijeme znači da one kao drške degeneriraju i pretvaraju se u ornament nakon određenog dužeg vremena, te se ta njihova transformacija svakako treba vremenski uže povezati za mlađe faze starijeg željeznog doba.

⁴⁶ S. Gabrovec, Prazgodovina Gorenjske, disertacija, neobjavljeno, Ljubljana, 1961. str. 164—165.

⁴⁷ R. Drechsler, o. c., tabla IV, sl. 2; tabla VI, sl. 3. Za mlađe tipove uporedi S. Gabrovec, Prazgodovina Gorenjske, disertacija, tabla 3, sl. 7; tabla 5, sl. 1, 2, 10; tab. 8 sl. 8, 20.

⁴⁸ Kompolje, Smiljan, Prozor, Jezerine, Golubić.

⁴⁹ R. Drechsler, Vjesnik AMZ 3, ser. IV, tab. IV, sl. 3, 4, 11. Taj oblik drški zapažen je pretežno u naseljima (Ličko Lešće-Pećina, Gornje Vrhovine, gradina Vel. i Mali Obljaj).

Horizont III — 0,40 — 0,20 m

To je stratigrafski najmlađi horizont nekropole u kojemu nalazi iz grobnih cjelina pokazuju da razvoj materijalne kulture iz starijih slojeva kontinuirano ide dalje sve do kraja I st. prije n. e.

Pored predmeta koji se pojavljuju u horizontu II ovdje se zapažaju i neke nove forme, prvenstveno novi oblici fibula i privjesaka.

Pločaste naočaraste fibule ovog horizonta mijenjaju svoj dotadašnji izgled i evoluiraju (tabla XIII, grob 15, 7; nalazi van grobnih cjelina, table XXXV i XXXVI, 8, 9).⁵⁰ One se na prvi pogled ne razlikuju bitno od prethodnih tipova, kojima su srednji dio i diskosi lijevani iz jednog komada. Međutim, razlika u tehnici izrade veoma je značajna. Pločaste fibule ovog horizonta načinjene su od dva tanja, zasebno lijevana diskosa, a srednji dio, osmica i njeni kraci lijevani su opet zasebno. Diskosi se u fibulu spajaju središnjim osmicama koje na licu i poleđini drže diskose pomoću četiri zakovice. Često su ove fibule vrlo velikih dimenzija i više nalice na neku vrstu pektoralnog ukrasa. Među ranije iskopanim nalazima iz Prozora jedna ovakva fibula bila je duga 25,5 cm a prečnici diskosa bili su 17 cm svaki, pa je sasvim sigurno da se ovdje radilo o pektoralnom ukrasu, jer je pokrivaio gotovo cijelu širinu prsa umrle osobe (up. Ljubić, Popis, rekonstrukcija groba na tabli XV).

Ova vrsta fibule prvi put se pojavljuje u HaD₁ stupnju kompoljske i prozorske nekropole,¹⁵ ali je najčešća u HaD₂ stupnju, te je za taj stupanj i karakteristična. Ovakvo datiranje u Prozoru uslovljeno je i stratigrafskim položajem grobova koji sadrže ove fibule, a kako su one u isto vrijeme i tipološki najmlađi, posljednji član u dugom razvoju naočarastog tipa fibule, razumljivo je da moraju i vremenski pripadati najmlađim stupnjevima starijeg željeznog doba, odnosno već vremenu ranog latena. Za to imamo dobar primjer među nalazima iz Vinice: na jednoj ranolatenskoj fibuli visi pločasta naočarasta fibula istog tipa kao ovi najmlađi primjerci iz Prozora.⁵²

⁵⁰ Up. R. Ložar, Glasnik muz. društva za Slov., Ljubljana, 1934, tab. VI, sl. 7 (84), i S. Gabrovec, Arheološki vestnik XVII, tabla 14, sl. 5a, b.

Spiralne naočaraste fibule od brončane žice sa osmicom u sredini rasprostranjene su na većem dijelu Evrope, uglavnom u istočnoalpskom prostoru, Čehoslovačkoj i Podunavlju, uključujući i dio Balkanskog poluotoka. Jedino se na japodskoj teritoriji može pratiti dugotrajan razvoj ovih fibula, sa svim varijantama i novim elementima do konačnog, najmlađeg oblika: pločaste naočaraste fibule koja ima velike dimenzije, a lijevana je iz dva dijela. Na Glasincu postoje također neki elementi koji ukazuju na dugotrajniji razvoj, ali koji nije tako kontinuiran kao na japodskom tlu. Prije svega, tamo se ne pojavljuju naočaraste fibule sa osmicom u sre-

dini, dakle upravo klasičan oblik ovih fibula, koji je zastupljen u drugim susjednim oblastima. Tamo je opet zato čest tzv. kolutasti nakit, koji je nesumnjivo u genetskom razvoju srodan s naočarastim fibulama, naročito onima pločastog tipa. Ali, bez obzira na neke teorije o postanku i razvoju tog nakita na Glasincu, čija se pojava prati od 800. g. prije n.e., složila bih se s mišljenjem Benca i Čovića da je razvoj ovih fibula na Glasincu išao potpuno zasebnim putem, te da se i kronološki zato drukčije određuju. (up. Benac—Čović, Glasinac 2, Sarajevo, str. 27—29).

⁵¹ R. Drechsler, Inventaria archaeologica, fasc. 9, Zagreb, 1966. g., list Y 88, i Prozor, grob 25, tabla XVIII, 6.

⁵² R. Ložar, Glasnik muz. društva za Slovenijo, Ljubljana, 1934. g., str. 24, 7.

Čertoza-fibule zastupljene su samo jednim primjerkom (tabla XIV, grob 16, 8). Fibula nije u cijelosti očuvana te se ne zna da li je glava bila od spiralne žice tzv. tipa samostrela (Armbrust) ili je to bila samo jedanput do dvaput zavijena žica koja se produžavala u iglu. S obzirom da je luk fibule gotovo trakast a noga se završava malom životinjskom (konjskom) glavom, vjerovatno je da je glava fibule bila tipa samostrela. Naime, ovakav tip čertoza-fibula dosta je često zastupljen u grobovima južne istočnoalpske regije i značajan je za najmlađi stupanj starijeg željeznog doba (HaD₃) odnosno rani laten u našim krajevima.⁵³

Fibule sa više zrna jantara i dvije petlje koje se jedanput do dvaput spiralno zavijaju takođe bi mogle spadati u isto vrijeme, a najranije u HaD₂ stupanj starijeg željeznog doba. O tome postoje sigurni dokazi u sadržaju groba 47 u Kompolju koji ima dvije ovakve fibule sa privjescima, a datiran je jantarnom plastikom u prvu polovicu V st. prije n. e., što odgovara stupnju HaD₂ starijeg željeznog doba.⁵⁴ Ovom stupnju morala bi se pripisati i fibula iz Prozora (tab. XXI, grob 39, 4), i to prvenstveno zbog tipa privjeska koji je na njoj nađen. Trapezoidna pločica ukrašena šrafiranim trouglima tipološki predstavlja stariji oblik takvih privjesaka, koji se od HaD₃ stupnja nadalje bitno mijenjaju: pločice se izrađuju u najvećem broju slučajeva u tehnici prolamanja (à jour).⁵⁵ Ovdje treba takođe pomenuti da ovaj tip fibula živi i dalje sve do kasnolatenskog perioda, što naročito dobro pokazuju nalazi iz groba 278 iz Jezerina, koje Marić datira u svoju Vb fazu odnosno u kraj I st. prije n. e.⁵⁶

Srednji i kasni laten (Lat. C i D po kronologiji Reinecke) zastupljeni su u Prozoru grobovima 46, 52, 71, 75 i 76, a svi pripadaju horizontu III ove nekropole.

U grobu 46 (tabla XXIII, 9) bila je samo jedna brončana srednjolatenska fibula koja po svojim tipološkim odlikama spada u red latenskih fibula lokalnog tipa, što je na cijelom japodskom području već uobičajena pojava. Ovakve fibule nalaze se u većem broju u Vinici, Jezerinama, Ribiću i Prozoru (ranija iskopavanja), i to zajedno s nalazima iz srednjeg i kasnog latena.⁵⁷

Grob 52 (table XXVII i XXVIII, 1—14) sadrži pored srednjolatenske fibule slične onoj iz groba 46 još i dvije fibule specijalnog tipa, koji se javlja najčešće na japodskoj teritoriji. To su fibule sa dvije spirale i ovalnim zrnom jantara i stakla u luku. Uz njih je još jedan specifičan i kod Japada čest oblik fibule koja ima spiralnu glavu, čunasti luk od tankog, brončanog lima i unazad savijenu nogu koja dotiče luk. Uz ove fibule nađen je niz od 104 male bikonične perle od prozirnog bijelog stakla, rađene u specijalnoj tehnici: preko staklenog jezgra prevučena je

⁵³ S. Gabrovec, Prazgodovina Gorenjske, disertacija, neobjavljeno, str. 168, tabla rasprostranjenja br. 15; K. Kromer, o. c., tabla 21, 3; tabla 43, 4. Slično u Jezerinama i Sanskom Mostu, WMBH, Sarajevo, 1889, str. 125, sl. 185 i WMBH 3, 1895, str. 98, sl. 190.

⁵⁴ R. Drechsler, o. c., tabla XXXII, 1, 2.

⁵⁵ Treasures of Carniola, New York, 1934, g., tabla XII, 51; tabla XV, 72.

⁵⁶ Z. Marić, Glasnik Zem. muzeja, 1968, tom. XXIII, tabla V, 122. Sadržaj ovog groba gotovo je potpuno adekvatan skupnom nalazu iz Ličkog Ribnika, koji je rimskim novcem datiran u I st. prije n.e. (up. Vjesnik HAD, N. S. XVI, Zagreb, 1935, g., str. 86).

⁵⁷ S. Gabrovec, Arheološki vestnik XVII, Ljubljana 1966, tab. 15—17; Z. Marić, Glasnik Zem. muzeja, 1968, grob 122, 161, 131, itd.

zlatna folija a preko nje opet tanki sloj stakla. Prema fibulama sa dvije spirale i onoj sa čunastim lukom grob bi mogao pripadati Lat. D stupnju mlađeg željeznog doba. Za takvo datiranje postoji oslonac i u mnogobrojnim grobnim cjelinama iz Jezerima i Ribića, koje sve pripadaju fazi Vb odnosno I st. prije n. e. Isto je tako dobar oslonac i poznata ostava srebrnih predmeta iz Ličkog Ribnika, u kojoj pored fibula, srodnih onima u grobu 52, ima veći broj rimskog novca koji ostavu sigurno datira u I st. prije n. e.⁵⁸ U isti period mogao bi spadati i grob 75, koji sadrži puno lijevanu narebrenu narukvicu od bronce i perle rađene u istoj tehnici kao one iz groba 52, samo s tom razlikom što su u ovom grobu bile dvije vrste: jedne uzdužno duboko žlijebljene (tzv. Melonen-perle), i druge, koje imaju niz plastičnih kvržica. Paralele za narukvicu postoje u Ribiću, gdje je jedna takva nađena u grobu 10 zajedno s fibulama sa dvije spirale i drugim kasnolatenskim materijalom.⁵⁹

Ova dva groba sa izrazito kasnolatenskim nalazima u isto vrijeme imaju i priloge koji očigledno svjedoče da se na japodskom tlu tradicija starijeg željeznog doba ne gubi tako brzo. To se dobro vidi na nalazima groba 52, koji pored već pomenutih kasnolatenskih nalaza sadrži i niz kalotastih brončanih dugmeta koja su bila našivena na kožni pojas, što je nesumnjivo znak produžetka starijih tradicija. Ove pojave su takođe česte u velikim japodskim nekropolama u Vinici, Jezerinama i Ribiću⁶⁰ Isto je tako čest slučaj da srednjolatenske fibule traju duboko do u kasni laten, u kojem žive pored velikog broja novih tipova, kao što su na primjer fibule sa staklenim zrnima (Prozor, grob 52, 7) ili pak sa staklenom oblogom, za što takođe postoji primjer u Vinici, Prozoru i Ribiću.⁶¹ U Ribiću i Vinici, u ovom periodu, zapažen je veći broj željeznih bojnih noževa, pa neki arheolozi s pravom zaključuju da se počevši od srednjeg latena oružje sve češće stavlja u grobove, što je u starije željezno doba kod Japoda bio samo veoma rijedak, izuzetan slučaj.⁶² Tu pojavu evo sada vidimo i u Prozoru. Među nalazima iz ranijih iskopavanja čuva se u Arheološkom muzeju u Zagrebu i nekoliko bojnih željeznih noževa, a u ovoj kampanji iskopana su dva u grobovima 71 (tabla XXXIV, 3) i 75 (tabla XXXV, 1).

Analizirajući grobne cjeline iz sva tri horizonta prozorske nekropole datirala sam nalaze prema analogijama koje sam nalazila isključivo u materijalu zapadno-balkanske ilirske grupe, kako je kulturu Histra, Liburna i Japoda označio S. Gabrovec.⁶³ Zbog tipološke srodnosti s materijalom Liburna, s jedne i sjevero-

⁵⁸ Z. Marić, o. c., grobovi 10, 51, 56, 122, 131, 161, 278.

⁵⁹ Ibid., o. c., tabla XVIII, 21.

⁶⁰ Up. Z. Marić, o. c., tabla XII, grob 122; tabla IX, 199 i sl.

⁶¹ T. E. Haevernick, Situla 1, Ljubljana, 1960, sl. 14.

⁶² S. Gabrovec, Arheološki vestnik XVII, Ljubljana, 1966, str. 190—191. Up. Glasnik Zem. muzeja, 1893, grob 288, str. 378. i Glasnik Zem. muzeja, 1968, tabla XXI, grob 78

i tabla X, grob 17. Svi spadaju u fazu Vb odnosno u I st. prije n.e.

⁶³ U kulturnom i kronološkom razgraničenju Ilira utvrđeno je da u starije željezno doba na Balkanu postoje dva horizonta, koja teku uporedo, ali se međusobno manje-više isključuju. Prvi je centralno-balkanski (Glasinac, zapadna Srbija, Makedonija) a drugi zapadnobalkanski u koji se ubrajaju japodska, liburnska i histarska regija. (up. S. Gabrovec, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. I, Sarajevo, 1964, str. 228—229.

zapadne halštatske kulture Slovenije, s druge strane, na nalaze iz Prozora primijenjen je u osnovi Reineckeov sistem periodizacije, kojim se nešto izmijenjenim i modificiranim koristio Gabrovec prilikom obrade halštatske kulture u Sloveniji.⁶⁴ Iz te podjele proizilazi da se starije željezno doba na toj teritoriji dijeli na dva veća vremenska perioda: stariji, HaC period, koji se dalje dijeli na HaC₁ i HaC₂ stupanj, i mlađi, HaD period, koji ima tri stupnja: HaD₁, HaD₂ i HaD₃. Ova podjela utemeljena je na sadržaju značajnih grobnih cjelina koje su nosioci pojedinih vremenskih horizonata. Kako su se u tim grobnim cjelinama nalazili predmeti pojava kojih se mogla zapaziti i u prozorskoj nekropoli, Gabrovčev sistem periodizacije usvojen je u osnovnim crtama i primijenjen na uže japodsko područje. Ovaj se sistem naročito dobro može primijeniti u određivanju kronologije pojedinih grobnih cjelina koje pripadaju mlađim fazama starijeg željeznog doba. Naime, na centralnoj japodskoj teritoriji kronološki pojam kulture starijeg željeznog doba, označen pomenutim stupnjevima HaC i HaD po Reineckeu, ne smije se, kao ni u drugim ilirskim oblastima, primijeniti shematski, formalno jer, kulturnohistorijski gledano, na našoj teritoriji željezno doba ne počinje i ne završava istovremeno kad i u srednjoj Evropi, za koju vrijedi pomenuto Reineckeovo stupnjevanje. To se na nalazima prozorske nekropole, kao i mnogih drugih, vrlo dobro primjećuje. Halštat D stupanj traje ovdje sve do kraja 300. godine prije n. e. U srednjoj Evropi već je oko 500. godine počelo mlađe željezno doba (laten), kojega su nosioci Kelti i njihova materijalna kultura, a to se opet na teritoriji Japoda ne može dobro fiksirati prije početka srednjelatenskog perioda (Laten C po Reineckeu). Kako je, međutim, razvoj materijalne kulture na japodskoj teritoriji imao svoje određene tokove i samostalni razvoj, nužno je ovaj veliki odsjek — HaD — morao biti podijeljen na osnovu realnih karakteristika nalaza iz grobnih cjelina na tri stupnja, od kojih HaD₁ traje cca 600—500. godine, HaD₂ 500—400. godine prije n. e. (Lat. A po Reineckeu) HaD₃ 400—300. godine prije n. e. (Laten B po Reineckeu).

ZAKLJUČAK

Na kraju bih, rezimirajući rezultate ovih opširnijih analiza iskopanog materijala, istakla slijedeće:

Revizionim istraživanjem terena južno od Velikog i Malog Vitla dobiveni su vrijedni podaci o ovoj do sada najvećoj nekropoli na centralnoj japodskoj teritoriji. Prije svega, dobiveni su tačni podaci o načinu sahranjivanja i inventaru zatvorenih grobnih cjelina na osnovu kojih se moglo dobiti sigurne podatke o počecima i trajanju nekropole. Iz tih podataka vidi se da je u ovom dijelu nekropole sahranjivanje počelo 800—750. godine prije n. e., odnosno u ranijim fazama HaC stupnja starijeg željeznog doba. Na osnovu sadržaja grobnih cjelina iz sva tri horizonta sigurno je utvrđeno da je ukopavanje neprekidno trajalo do Laten D stupnja mlađeg željeznog doba odnosno do kraja I st. prije n. e. Sistematski i

⁶⁴ S. Gabrovec, *Arheološki vestnik* XV—XVI, Ljubljana, 1964—65, str. 29, 1—2.

strpljiv rad prilikom otkopavanja svakog groba nagrađen je važnim nalazima takvih predmeta koji zbog svog karaktera izrade do sada nisu mogli biti sa sigurnošću rekonstruirani. Isto tako, za mnoge ranije iskopane nalaze nije se moglo nikad saznati kako su nošeni, odnosno na kojem dijelu tijela ili odjeće, kao što se do sada nije znalo ni kako su izgledali neki privjesci, iako se svi elementi od kojih su oni sastavljeni čuvaju u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Naime, spiralne cjevčice, alke, zrna jantara i sl. nalaze se u velikom broju među ranije iskopanim materijalom iz Prozora. Međutim, kako se istraživači nisu potrudili da privjeske u cijelosti sačuvaju ili, ako su bili u lošem stanju, na licu mjesta barem skiciraju, da bi ih onda u muzeju rekonstruirali, stavljeni smo pred gotovu činjenicu da u Prozoru postoje mnogobrojni sitni dijelovi od kojih su se vjerovatno privjesci sastojali, ali njihov prvobitan kompletan izgled više nije bilo moguće rekonstruirati. Na taj način su zauvijek izgubljeni lijepi i možda veoma originalni ukrasni predmeti koji su mogli biti svjedoci umjetničke nadarenosti i bogatstva fantazije japodskih majstora. U ovoj kampanji pažljivim radom uspjeli smo spasiti nekoliko lijepih privjesaka do sada nepoznatog oblika.

U grobu 27 (tabla XII, 5) na lučnoj fibuli našli smo pet spiralnih cjevčica na kojima su visile okrugle brončane alke. Cijeli taj privjesak bio je pričvršćen za glavu fibule tankom kožnom trakom od koje su nađeni očuvani dijelovi. U grobu 36 (tabla XX, 2) nalazila se na tankoj kožnoj traci spiralna cjevčica i naočarasti privjesak. Interesantan je i privjesak na velikoj fibuli sa 6 krupnih zrna jantara iz groba 39 (tabla XV, 4). Ovaj djelomično oštećen privjesak, sastavljen od nekoliko dijelova, rekonstruiran je na licu mjesta i tako je sačuvan njegov izgled u svim detaljima. Veoma rijedak pektoralni ukras nađen je u grobu 43 (tabla XXIII, 2): brončano kalotasto dugme (toka) ima u sredini jednu zakovicu kojom je bilo pričvršćeno direktno na tkaninu (odjeću), a nađeno je na slabo očuvanom skeletu, otprilike u visini prsa. Na toki visi veća brončana alka ovijena trakom od brončanog lima. Tankim kožnim nitima vezana je za ovu alku mala, pravokutna brončana pločica, a na njenoj donjoj ivici je takođe o kožnoj niti visilo pet dugoljastih brončanih privjesaka. Među ranije iskopanim nalazima ima nekoliko ovakvih brončanih toka, u sredini kojih su zakovice, i mnogo alki i svih ovdje pomenutih dijelova privjeska, ali smo sada prvi put mogli sa sigurnošću utvrditi kako je takav jedan kompletan privjesak izgledao. Prema mjestu nalaza, i načinu nošenja, vjerovatnije je da je i ovo pektoralni ukras, jer je stajao na prsima skeleta sasvim samostalno. Originalan ukras nađen je u grobu 48 (tabla XXVI, 16): na prsima slabo sačuvanog skeleta bilo je 12 okruglih, plosnatih brončanih alki složenih u polukrug od desnog ramena pa preko cijele širine prsa do lijevog ramena. Kako nije očuvan trag kože, vjerovatno je da je kroz njih bila provučena šira traka od tekstila, koja je mjestimično prišivena na odjeću, te je tako nastao ovaj svojevrsan pektoralni ukras.

U svim horizontima zapažen je takođe veliki broj brončanih privjesaka u obliku četveronožnih životinja (konjića) od kojih su vjerovatno neki visili na fibulama, a neki bili prišiveni direktno na odjeću. I pored velike pažnje pri iskopavanju nijedan od ovih privjesaka nije nađen sasvim sigurno na fibulama jer su svi nalazi u grobovima bili jako dislocirani. U dijelu nekropole koji smo isko-

pavali nađeno je šest ovakvih privjesaka, a među ranije iskopanim materijalom tri primjerka. Prema načinu izrade mogu se podijeliti u dvije grupe: a) konjići dugog, puno lijevanog trupa, sa četiri noge i glavom okrenutom unazad (tabla VIII, grob 3, 6; tabla X, grob 9, 5; tabla XI, grob 5, 3), i b) puno lijevani konjići nešto manjih dimenzija, sploštenog tijela, sa po jednom prednjom i zadnjom nogom. Na dugačkom vratu je mala glava koja je normalno okrenuta u pravcu kretanja životinje, (tabla XIII, grob 15, 4; tabla XXIX, grob 59, 2). Obje ove vrste plastike nađene su za sada samo u Prozoru (osim jednog komada u Kompolju), pa bi ih trebalo smatrati proizvodom kakve manje prozorske radionice u kojoj se ova vrsta privjesaka proizvodila isključivo za potrebe stanovnika obližnje gradine.

Dijelovi ženske nošnje — kape, oglavlja i dijademe — zastupljeni su u Prozoru mnogobrojnim varijantama koje su opširnije obrađene u posebnom radu.⁶⁵ Od tih, već poznatih tipova u ovom dijelu nekropole nađeno je oglavlje od tankog brončanog lima ukrašeno iskucanim ornamentima (grob 45 tabla XXIV, 4) a u grobu 68 (tabla XXXIII, 5) otkriven je ukras za kosu, do sada nepoznat u japodskoj materijalnoj kulturi. Sastojao se od dva spiralno savijena diska, neke vrste spiralne fibule bez osmice u sredini. U centru svakog diska bio je malo izvučen kraj žice i savijen u petlju. Kroz te petlje provlačile su se dvije manje brončane igle na krajevima ukrašene sa po dvije perle od sive staklene paste, ukrašene žutim koncentričnim kružićima. Ovaj spiralni ukras je tim iglama pričvršćivan na kosu i to, izgleda, na samom vrhu glave ili visoko na potiljku, jer je nađen tačno iza lubanje umrle osobe (up. tabla V, 1). Među ranije iskopanim nalazima iz ove nekropole bilo je nekoliko ovakvih spiralnih ukrasa, ali kako su igle bile potpuno izdvojene, mi smo, u nedostatku bilo kakvih podataka o pravom izgledu i funkciji ovih predmeta, jednostavno zaključili da se ovdje radi o spiralnim fibulama bez osmice, kakvih je do sada bilo na raznim lokalitetima na ilirskoj teritoriji.⁶⁶

Iskopavanjima 1971. i 1972. godine završen je rad na istraživanju nekropole južno od gradina Veliki i Mali Vital.⁶⁷ Na planu nekropole (prilog 3) ucrtani su dijelovi koje je kopao učitelj Marko Marković na svom zemljištu, kao i dijelovi zemlje Jure Kovačevića na kojima je 1888. godine iskopavao prozorski učitelj M. Žagrović i našao veliki broj grobova, te naši blokovi na do sada neistraženom dijelu nekropole. Dio nacрта grobova sa zemljišta Jure Kovačevića priložen je ovdje u foto-kopiji (prilog 6), da bi se vidjeli barem djelomično raspored, orijentacija i stratigrafski položaj grobova. I ovdje je ukopavanje izvršeno u tri sloja, kako je već u Popisu saopćio Š. Ljubić, a interesantno je napomenuti da taj način ukopa nije obuhvatao cijeli prostor nekropole nego je primjenjen samo mjestimično. Na starom planu koji je ovdje reproduciran uočena je grupa od 10 grobova u centralnom dijelu plana (grobovi najdubljeg sloja označeni su rimskim brojevima I, VII, IX i X, mlađeg sloja arapskim brojevima 15, 16, 23, 24 a najmlađeg velikim slovima I, K). Malo zapadnije od ove grupe bila je nešto manja

⁶⁵ R. Drechsler, Vjesnik AMZ, 3. ser., III sv., Zagreb, 1968. g., str. 29—51.

⁶⁶ Benac—Čović, Glasinac II, Sarajevo 1957.

g., tab. II, 15; tab. VI, 4; tab. XI, 6 i sl.

⁶⁷ Up. Š. Ljubić, Popis, Tabla XIX, 53, 54, 55; Tabla XX, 93; Tabla XXVI, 168.

grupa od 6 grobova, takođe ukopanih u tri sloja (najstariji sloj, grobovi III i VIII, mlađi grobovi 17, 18, i 22 te najmlađi grob, označen slovom G). Pošto grobne cjeline nisu očuvane, nije se moglo saznati kakav je vremenski odnos između nalaza u najstarijim i najmlađim grobovima, pa se u vezi s tim podacima nikakvi dalji zaključci nisu ni mogli donijeti.

Prilikom naših iskopavanja nađeno je 5 grupa grobova ukopanih u tri sloja jedan iznad drugog. To su: blok 4, grobovi 25, 28, 33, 35 i 38; blok 5, grobovi 39, 40, 41, 44; blok 8 (grupa I), grobovi 15, 18, 50, 51, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 62; blok 8 (grupa II), grobovi 61, 65, 71; blok 9, grobovi 64, 69, 70, 73, 74. Kako su u tim blokovima (osim u bloku 8, grupa II) grobne cjeline dobro sačuvane a prilozi mnogobrojni, u mogućnosti smo da ovdje donesemo slijedeći zaključak: grobovi iz bloka 4 pripadaju stratumima I i II odnosno najstariji grobovi su iz stupnja HaC₂ a najmlađi iz stupnja HaD₁ starijeg željeznog doba; grobovi iz bloka 5 pripadaju stratumima II i III odnosno najstariji grobovi su iz HaD₁ stupnja a najmlađi iz HaD₂ stupnja starijeg željeznog doba; grobovi iz bloka 8 (I grupa) pripadaju stratumima I, II i III odnosno najstariji su iz HaC₂ a najmlađi iz HaD₂ stupnja starijeg željeznog doba. Za ove tri grupe grobova moglo bi se zaključiti, sudeći po kratkom vremenskom rasponu između najstarijih i najmlađih ukopavanja, koji iznosi najviše 200 godina, da to ukopavanje u tri sloja nije bilo slučajno, nego da se ovdje radi o namjernom sahranjivanju članova veće obitelji na jednom određenom i izdvojenom mjestu. Na takvu pomisao lako se može doći i kad se pogleda cjelokupan raspored grobova u svim do sada iskopanim blokovima. Na planu, u prilogu 4, vidi se da baš pored gusto grupiranih grobova postoji mnogo slobodnog, potpuno praznog prostora, i da su se tu mogli sasvim lako redati grobovi jedan pored drugog, a ne jedan iznad drugog, te da takav način sahrane nije bio uslovljen nedostatkom slobodnog prostora, nego je posljedica svjesne namjere da se, kako sam pomenula, članovi jedne grupe krvno vezanih srodnika tokom dužeg vremena kontinuirano sahranjuju zajedno. Da je iskopavanje ove velike nekropole od početka sistematski provođeno i da su svi grobovi pravilno ucrtani u plan, danas bi se znao tačan raspored grupâ grobova. Ipak, čini se da onaj mali isječak odnosno skicirani dio nekropole koji je iskopan 1888. godine, kao i rezultati do kojih smo mi došli, ukazuju na sasvim realnu mogućnost postojanja i ovakvog običaja sahranjivanja u nekropolama centralne japodske teritorije, za koji do sada nismo imali nikakvih podataka.

Što se tiče datiranja nekropole, treba reći da pored jasno utvrđenog vremena nastanka prvih ukopavanja u dijelu nekropole iskopanom 1971—1972 godine, postoji i onaj dio, kojeg je kopao Šime Ljubić, i u kojem ima nekoliko nalaza koji se mogu datirati u HaB stupanj kasnog brončanog doba. To su tri jednopetljaste lučne fibule i fibule kojih se luk sastoji od tanjeg brončanog lima složenog u niz petlji, kao i jedna široka narukvica od brončanog lima s iskucanim ptičjim protomima.⁶⁸

⁶⁸ Postoji mogućnost da se na cijelom kompleksu koji je ranije istražen nađe još poneki grob, jer iskopavanja nisu izvršena po sistemu blokova. Prekopavanje cijele te

površine bilo bi veoma skupo, a ako bi se i našao još koji »zaboravljeni« grob, sigurno je da njegov sadržaj ne bi mogao izmijeniti ovdje navedene činjenice.

Prema tome, može se zaključiti da je trajanje ove nekropole bilo od X—I st. prije n. e., s napomenom da je ipak najveći i najbogatiji procvat života obuhvaćen vremenski periodom starijeg i mlađeg željeznog doba, jer iz tog perioda je daleko najveći broj nalaza u Prozoru.

Smatram da svim ovim do sada postignutim rezultatima revizionog istraživanja možemo biti zadovoljni. Ostaje još samo da se i onaj bogati i naučno vrijedan materijal kojeg su iskopali Marko Marković i ostali, po uputama Šime Ljubića, u obliku kataloga prezentira naučnoj javnosti, pa da poslije gotovo sto godina od otkrića, nekropola prahistorijskih Japada u Prozoru zauzme jedno od prvih mjesta među ostalim japodskim nekropolama, jer joj ono zaista i pripada.

OPIS GROBOVA

Grob 1 (tabla VII, 1—11)

Blok 1, kv. A, dubina 0,25 m, orijentacija istok — zapad, s pogledom na istok. Grob je dislociran jer je bio odmah ispod recentnog humusa. Na tragu pougljenjene daske bio je slabo očuvan skelet.

Prilozi: 1) fragmentarna lučna fibula od koje je očuvano samo zrno jantara i mali dio luka i glave; 2) glava dvokrake ukrasne igle od brončane žice složene u osmice; 3—5) tri brončana privjeska u obliku zrna lijevanih na proboj; 6) ogrlica od 36 okruglih, plosnatih zrna jantara; 7—9) tri spiralne cjevčice od brončanog lima; 10) brončani okov za pojas sa tri okrugla otvora za zakovice na užim stranama, ukrašen samo sa dvije urezane paralelne linije; 11) brončana pločica, dio privjeska sa pojasa.

Grob 2 (tabla VII, 12)

Blok 1, kv. A, dubina 0,30 m, orijentacija istok — zapad(?). Grob je jako dislociran jer je bio odmah ispod recentnog humusa. Na slabim tragovima pougljenjene daske bile su jako oštećene kosti umrlog.

Prilog: 12) malo oštećen željezni okov za pojas. Na užem dijelu proširen u dva okrugla ispupčenja, a srednji dio, između njih, savijen u kvačicu.

Grob 3 (tabla VIII, 1—17)

Blok 1, kv. B, dubina 0,23 m, orijentacija nije utvrđena.

Ispod recentnog humusa, na slabim tragovima pougljenjene daske veličine 20×30 cm, dislociran grob sa slabo očuvanim kostima. Grob je vjerovatno bio ograđen kamenjem, od kojega je sačuvan samo mali dio (dva kamena), dok je drugi pri obradi zemlje odbačen.

Prilozi: 1) fragmentarna brončana lučna fibula luk koje je omotan trakom od brončanog lima, na luku okruglo zrno jantara; 2—5) četiri male spiralne cjevčice od brončanog lima; 6) privjesak u obliku brončane stilizirane životinje (konja); 7) bron-

čana plosnata alka omotana trakom od brončanog lima; 8) veće brončano fragmentarno dugme sa zakovicom u sredini; 9) brončano fragmentarno dugme bez zakovice; 10) brončana alka; 11) dio manje brončane alke; 12) kalotasto brončano dugme; 13) privjesak u obliku sudića, fragmentiran; 14—16) tri privjeska u obliku trapezoidnih pločica od tankog brončanog lima; 17) ogrlica od 33 profilirana zrna jantara razne veličine.

Prilozi pod brojevima 7, 8, 10, 13—16 vjerovatno su dijelovi jednog privjeska koji je vrlo srodan ako ne i istovjetan s privjeskom iz groba 43. Budući da ipak nije adekvatan ovom pomenutom, nisam se upuštala u proizvoljnu rekonstrukciju.

Grob 4 (tabla XI, 11—14)

Blok 1, kv. A, dubina 0,30 m, orijentacija sjever — jug, s pogledom na jug.

Na pougljenjenim tragovima daske slabo očuvan skelet, mjestimično ograđen kamenjem, složenim u polukrug oko glave.

Prilozi: 11) gornji dio ukrasne igle sa tri očuvane kuglice; 12) polovica brončane alke; 13) fragmentarna ukrasna igla sa dvije očuvane kuglice; 14) fragmentarna ukrasna igla sa 4 kuglice i tordiranim vratom.

Grob 5 (tabla XI, 1—3)

Blok 1, kv. C, dubina 0,48 m, orijentacija sjever — jug, s pogledom na jug.

Grob je bio mjestimično ograđen nepravilnim, većim kamenjem i zasut kamenjem i zemljom, tako da su kosti skeleta jako oštećene i manje-više dislocirane.

Prilozi: 1) dio profiliranog zrna jantara; 2) fragment lučne fibule luk koje je bio omotan brončanom trakom. Očuvan dio luka i tamnosivo zrno od staklene paste, ukrašeno koncentričnim kružićima žute boje; 3) privjesak u obliku brončane stilizirane životinje (konjića). Oštećena je desna prednja noga i dvije alkice na leđima.

Grob 6 (tabla IX, 1—8)

Blok 1, kv. A, B, C, dubina 0,52 m, orijentacija sjeverozapad — jugoistok, s pogledom na jugoistok.

Na sredini bloka nalazilo se već od 0,30 m dubine veće kamenje, složeno na hrpu. Nakon skidanja prvog sloja kamena otkriven je grob. Skelet je bio ograđen u polukrug složenim kamenjem iznad glave i duž lijeve strane. Od kostiju očuvan dio lubanje i nešto ostataka kostiju ruku i nogu.

Prilozi: 1) brončana spiralna cjevčica; 2) brončana lučna fibula s dugom nogom i dva privjeska u obliku štapića s kuglicama; 3) manja brončana fibula s dugom nogom, igla nedostaje; 4) brončana fibula s dugom nogom, fragmentarna; 6) brončana fibula s dugom nogom; 7) brončana fibula s dugom nogom, fragmentarna; 8) niz od 9 jantarnih zrna i jednom perlom od staklene paste.

Grob 7

Blok 1, kv. A, dubina 0,87 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad, s pogledom na sjeveroistok. Skelet jako loše očuvan, kosti dislocirane. Nema grobne konstrukcije pa skelet leži direktno u zemlji.

Prilozi: na nogama nekoliko malih fragmenata posudice tamnosmeđe boje. Nije mogla biti rekonstruirana.

Grob 8 (tabla XI, 8—10)

Blok 1—2, kv. C, dubina 0,86 m, orijentacija sjever — jug, s pogledom na jug. Skelet ulazi djelimično u blok 2. Od kostiju očuvani samo dijelovi donjih ekstremiteta. Grob nema nikakve konstrukcije. Skelet leži direktno u zemljanoj raki.

Prilozi: 8) fragmentarna ukrasna brončana igla sa 4 kuglice i tordiranim vratom; 9) perla od staklene sive paste sa žutim koncentričnim kružićima; 10) brončana alka.

Grob 9 (tabla X, 1—14)

Blok 2, kv. A, C, dubina 0,55 m, orijentacija sjeverozapad — jugoistok, s pogledom na jugoistok. Loše očuvan skelet leži direktno u zemljanoj raki.

Prilozi: 1) fragmentarna lučna brončana fibula sa lukom omotanom trakom od brončanog lima, a na njemu zrno jantara na sredini probušeno odnosno u sekundarnoj upotrebi; 2) fragmentarna brončana fibula s dugom nogom i raskucanim lukom koji je ukrašen uzdužno urezanim linijama; 3) fragmentarna lučna fibula s dugom nogom i raskucanim lukom; 4) privjesak od brončane deblje ploče u obliku jako stilizirane ljudske figure (adorant); 5) privjesak u obliku četvoronožne stilizirane životinje (konjić). Prednje noge nešto kraće od zadnjih. Alke na leđima oštećene; 6) privjesak u obliku brončanog vedra, lijevan od bronce; 7) pojasna kopča od debljeg brončanog lima. Na širem kraju dva otvora u kojima su bile zakovice. Površina ukrašena šrafiranim trouglima; 8) spiralna cjevčica od brončanog lima; 9) niz od 21 komada sitnih žutih staklenih perla; 10) niz od 19 okruglih zrna jantara tamnocrvene boje; 11) spiralni naočarasti privjesak od brončane žice okruglog presjeka; 12) četiri mala kalotasta brončana dugmeta; 13—14) dvije fragmentarne brončane alke.

Grob 10

Blok 2, kv. C, dubina 0,35 m, orijentacija sjever — jug, s pogledom na jug.

Grob je dislociran jer se nalazio u recentnom humusu. Skelet je ležao direktno u zemlji, bez grobne konstrukcije.

Grob je bez priloga.

Grob 11 (tabla XII, 9)

Blok 2, kv. A, dubina 0,67 m, orijentacija istok — zapad, s pogledom na istok. Loše očuvan skelet leži direktno u zemlji, bez označene grobne rake, okružen mjestimično kamenjem koje se pojavilo na dubini 0,50 m.

Prilog: 9) lučna brončana fibula s dugom nogom, bez ornamenta.

Grob 12 (tabla XII, 1—5)

Blok 2, kv. A, dubina 0,70 m, orijentacija istok — zapad, s pogledom na istok. Skelet loše očuvan. Iznad glave dva kamena.

Prilozi: 1) fragmentarna brončana lučna fibula s dugom nogom; 2) kalotasta perla od jantara ukrašena udubenim koncentričnim kružićima; 3) kesičasto zrno tamnocrvenog jantara; 4) dio privjeska, vjerovatno sa fibule pod br. 2; 5) brončana lučna fibula s dugom nogom. Geometrijski ornamenat u obliku snopova linija, urezan. Na glavi dva privjeska, u stvari dijelovi ukrasnih igala sa dvije i četiri kuglice.

Grob 13 (tabla XII, 10—11)

Blok 2, kv. B, dubina 0,65 m, orijentacija istok — zapad, s pogledom na istok. Skelet vrlo slabo očuvan, kosti gornjih i donjih ekstremiteta takođe pomicanе. Kraj glave jedan kamen a na lijevoj strani skeleta još dva.

Prilozi: 10) okrugla, plosnata alka omotana trakom od brončanog lima; 11) privjesak u obliku stilizirane četvoronožne životinje (konjića). Prednje noge, rep i vrat oštećeni.

Grob 14 (tabla XII, 6—8)

Blok 2, kv. D, dubina 0,74 m, orijentacija sjever — jug(?). Na pougljenjenoj dasci, tragovi koji se pružaju u pravcu sjever — jug, pa je to i vjerovatna orijentacija skeleta. Nađeni su samo tragovi kostiju.

Prilozi: 6) niz tankih okruglih brončanih alkica. Vjerovatno dio ogrlice; 7) fragmentarna lučna brončana fibula s dugom nogom; 8) fragmentarna lučna brončana fibula, luk koje je omotan trakom od brončanog lima. Na luku lijevano ovalno brončano zrno koje na poleđini ima jednu alku kroz koju je provučen luk fibule.

Grob 15 (tabla XIII, 1—7)

Blok 3—8, kv. B, C, dubina 0,36 m, orijentacija sjeverozapad — jugoistok, s pogledom na jugoistok.

Neposredno ispod recentnog humusa otkriven je trag pougljenjene daske, mjestimično ograđen kamenjem. Obradom zemljišta ovaj je grob jače dislociran, kosti gotovo potpuno uništene, ali su prilozi dobro sačuvani, osim velikih, pločastih fibula.

Prilozi: 1) fragmentarna fibula luk koje je omotan trakom od brončanog lima. Na luku ovalno zrno od bronce s alkom na poleđini, kroz koju je provučen luk fibule; 2—3) dva brončana dugmeta, na poleđini kojih je plastično izliveno pojačanje, probušeno sa po tri rupice; 4) brončani privjesak u obliku konjića, lijevan u plitkom kalupu i ima samo jednu prednju i jednu zadnju nogu. Trup dugačak i splošten; 5) pločasta naočarasta fibula lijevana iz jednog dijela. Na sredini ukrašena udubenim, koncentričnim kružićima. Na poleđini, u sredini diskosa, tragovi željezne igle; 6) niz od 18 okruglih, tamnocrvenih zrna jantara; 7) velika pločasta naočarasta fibula. Diskosi su spojeni pomoću dvije pločice u obliku osmica s kracima, na kraju kojih su zakovice, koje drže srednji dio zajedno s pločicama. Diskosi su ukrašeni urezanim, koncentričnim kružićima. Na sredini svakog nalazi se umbo od brončanog lima, pričvršćen za podlogu po jednom željeznom zakovicom trag koje se vidi na unutrašnjoj strani umbi i na poleđini fibule.

Grob 16 (tabla XIV, 8)

Blok 3, kv. D, dubina 0,40 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad, s pogledom na jugozapad.

Grob jednim dijelom ulazi u zapadni profil bloka 12. Ograđen je djelimično kame njem. Skelet loše očuvan i dislociran.

Prilog: 8) fragmentarna čertoza-fibula. Na nozi stilizirana glava životinje.

Grob 17 (tabla XI, 4—5)

Blok 3, kv. D, dubina 0,25 m., orijentacija sjeveroistok — jugozapad, s pogledom na sjeveroistok. Od skeleta očuvane djelimično kosti lubanje i donjih ekstremiteta. Grobne konstrukcije nema.

Prilozi: 4) brončana jedrasta fibula, fragmentarna. Na dijelu gdje počinje noga jak trag željeza, pa je sigurno cijela noga bila željezna; 5) mala spiralna naočarasta fibula od brončane žice. Na poleđini je brončana traka provučena kroz osmice, radi pojačanja fibule.

Grob 18 (tabla XIV, 9—13)

Blok 3, kv. B, dubina 0,55 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad, s pogledom na sjeveroistok. Ispod nabacanog kamenja kojim je grob pokriven nađen je skelet samo u tragovima.

Prilozi: 9) fragmentarna fibula luk koje je omotan trakom od brončanog lima. Na luku zrno od tamnoplave staklene paste, ukrašeno žutim koncentričnim kružićima; 10) fragmentarna brončana lučna fibula sa jednim većim, svjetlosivim zrnom od staklene paste na luku; 11) brončani privjesak u obliku amforice bez drški. Na rubu otvora dvije rupice kroz koje se provlačila vrpca za vješanje privjeska; 12) brončana livena pločasta naočarasta fibula. Na poleđini, na sredini diskosa, tragovi željeza. Igla nedostaje. Srednji dio ornamentiran udubenim koncentričnim kružićima; 13) svjetlosmeđa perla od staklene paste.

Grob 19 (tabla XI, 6—7)

Blok 3, kv. B, dubina 0,46 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad, s pogledom na jugozapad. U hrpi nepravilno složenog većeg kamenja nalaze se ostaci skeleta. Kamenje kojim je bio ograđen grob vjerovatno je pomicano prilikom obrade zemlje, jer je grob dosta plitko ukopan.

Prilozi: 6) polovica spiralnog naočarastog privjeska od brončane žice; 7) fragmentarna lučna brončana fibula sa ovalnim zrnom jantara na luku.

Grob 20

Blok 3, kv. B, dubina 0,70 m, orijentacija sjever — jug, s pogledom na sjever. U zemlji, bez grobne konstrukcije, dislociran skelet od kojeg je sačuvana samo lubanja i dva kamena kraj nje, vjerovatno ostatak ograđene rake. Lubanja je bila licem okrenuta zemlji.

Bez priloga.

Grob 21 (tabla XV, 2—3)

Blok 4, kv. D, dubina 0,30 m. Orijentacija nije utvrđena.

Na tragu pougljenjene daske, odmah ispod recentnog humusa, dislociran, loše očuvan skeletni grob, sa dobro očuvanim priložima.

Prilozi: 2) naočarasta pločasta fibula, livena iz jednog komada bronce. Na kracima u sredini udubeni, koncentrični kružići. Na poleđini nije sačuvana igla; 3) velika pločasta naočarasta fibula, livena iz jednog komada. Na srednjem dijelu ukrašena udubenim, koncentričnim kružićima, isto kao i na periferiji diskosa. Na poleđini trag željeza, pa je vjerovatno igla bila od istog metala. Na osmici dio lančića na kojem je, vjerovatno, bio kakav privjesak.

Grob 22 (tabla XIV, 1—7)

Blok 4, kv. A, dubina 0,30 m. Orijentacija nije utvrđena. Na ostacima pougljenjene daske dio dislociranog skeleta.

Prilozi: 1—3) brončani privjesci u obliku ažuriranih zrna; 4) brončani privjesak u obliku zvončića; 5) fragment željezne lučne fibule sa brončanim puno livenim zrnom na luku. Na zrnju niz sitnih, plastičnih ispupčenja; 6) fragment brončane alke omotane trakom od brončanog lima; 7) niz od 15 okruglih, plosnatih zrna tamnocrvenog jantara.

Grob 23 (tabla XVII, 1—4)

Blok 4, kv. A, dubina 0,30 m. Orijentacija nije utvrđena. Na ostacima pougljenjene daske bili su jedva vidljivi tragovi skeleta. Obzirom da je grob neposredno pod recentnim humusom, dislociran je obradom zemljišta.

Prilozi: 1) brončana lučna fibula. Duga noga na kraju oštećena, a igla nedostaje; 2) fragment lučne željezne fibule sa jednim očuvanim zrnom jantara na luku; 3) brončana stilizirana ljudska figura. Glava nedostaje. Figura je na rukama i nogama probušena pa je vjerovatno prišivana na podlogu; 4) velika spiralna cjevčica od brončanog lima.

Grob 24 (tabla XVI, 1)

Blok 4, kv. D, dubina 0,45 m, orijentacija istok — zapad, s pogledom na istok. U grobu bez konstrukcije, odmah ispod recentnog humusa, očuvan dio lubanje i donji ekstremiteti.

Prilog: 1) velika spiralna naočarasta fibula od brončane žice. Na poleđini tanka ploča od brončanog lima krajevi koje prelaze na lice fibule. Na diskosima u sredini po jedan umbo, pričvršćen na podlogu željeznim zakovicama.

Grob 25 (tabla XVII, 5—7)

Blok 4, kv. B, dubina 0,42 m, orijentacija sjever — jug, s pogledom na jug. Grob je bez konstrukcije, očuvan samo dio lubanje i nešto kostiju gornjih i donjih ekstremiteta.

Prilozi: 5—5a) spiralna naočarasta fibula od brončane žice. Na prednjoj strani, na osmicama, četverokraka pločica od tankog brončanog lima, po rubovima ukrašena isku-

canim tačkama i urezanim cik-cak crtama. Na poledini traka od tankog brončanog lima, koja je na fibulu bila pričvršćena zakovicama; 6) pločasta naočarasta fibula od bronce. Na srednjem dijelu ukrašena udubenim koncentričnim kružićima. Na poledini trag željezne igle; 7) niz od 8 komada horizontalno probušenih kesičastih zrna jantara tamno-crvene boje.

Grob 26 (tabla XV, 1)

Blok 4, kv. A, dubina 0,43 m. Orijehtacija nije utvrđena.

Skeletni dislocirani grob u zemlji, bez grobne konstrukcije. Kosti vrlo slabo očuvane.

Prilozi: 1—1a) spiralna naočarasta fibula od brončane žice. Na poledini traka od brončanog lima, provučena kroz osmicu i pričvršćena za fibulu pomoću dvije zakovice koje na prednjoj strani pokriva, u centru svakog diskosa, po jedan umbo od brončanog lima.

Grob 27 (tabla XVIII, 1—6)

Blok 4, kv. A, B, dubina 0,60 m, orijentacija istok — zapad, s pogledom na zapad.

Grob je bio ograđen s nešto kamenja koje je djelimično bilo postavljeno i ispod samog skeleta na dubini 0,70 m. Očuvan je dio lubanje i nešto kostiju. Priloga je bilo dosta, ali neki od željeza bili su u potpunom raspadanju, toliko korodirani da se čak nije moglo utvrditi o kakvim oblicima nakita ili drugih predmeta se radi.

Prilozi: 1) brončana lučna fragmentarna fibula; 2) brončana čunasta fibula s dugom nogom. Na luku urezan geometrijski ornament; 3—4) dva brončana privjeska u obliku zvončića; 5) lučna brončana fibula luk koje je omotan trakom od brončanog lima. Na luku 5 zrna jantara. Na glavi fibule privjesak od nekoliko spiralnih brončanih cjevčica, a na njihovim krajevima su plosnate brončane alke. Cijeli privjesak bio je za fibulu pričvršćen tankom kožnom trakom koja je u potpunosti očuvana, te smo u ovom crtežu mogli dati potpuno vjernu rekonstrukciju privjeska; 6) brončana ukrasna igla sa dvije kuglice i tordiranim vratom.

Grob 28 (tabla XVIII, 7—13)

Blok 4, kv. B, dubina 0,55 m. Orijehtacija nije utvrđena. Na manjem tragu pougljenjene daske u prah pretvorene kosti skeleta na kojima su bili prilozi.

Prilozi: 7) fragment ukrasne igle sa dvije kuglice; 8—9) zrna jantara, horizontalno probušena, vjerovatno dio ogrlice; 10) veće zrno od smeđe staklene paste sa očuvanim jednim dijelom luka fibule; 11) brončana alka; 12) glava dvokrake ukrasne brončane igle, sastavljena od niza osmica; 13) pravougaoni okov za pojas, ukrašen nizovima udubelih koncentričnih kružića. Na užim krajevima očuvane zakovice kojima se okov pričvršćuje za podlogu. Na jednom užem kraju očuvan je i trag željezne kopče.

Grob 29 (tabla XX, 1—4)

Blok 5, kv. D, dubina 0,26 m. Orijehtacija nije utvrđena.

Na ostacima pougljenjene daske, odmah ispod recentnog humusa, jako dislociran skeletni grob. Od kostiju očuvani samo slabi tragovi.

Prilozi: 1) brončani kopljasti privjesak; 2) brončani privjesak u obliku štapića; na vrhu alka oštećena; 3) okrugla, profilirana perla od jantara; 4) fragmentarna brončana fibula. Luk je jako tanak, raskucan, bez ornamenta. Duga noga završava malim dugmetom.

Grob 30 (tabla XX, sl. 5—12)

Blok 5, kv. B, dubina 0,50 m, orijentacija sjever — jug, s pogledom na jug.

Slabo očuvan skelet ležao je direktno u zemlji, bez grobne konstrukcije.

Prilozi: 5) tamnoplava perla od staklene paste, ukrašena žutim koncentričnim kružićima. Bila je na luku željezne fibule, od koje se sačuvao samo mali dio; 6) fragmentarna brončana čertoza-fibula. Ornament geometrijski, urezan; 7) tamnoplava perla sa žutim koncentričnim kružićima; 8) kalotasta brončana dugmeta; 9) dio ogrlice od sedam okruglih, horizontalno probušenih zrna jantara; 11—12) dvije spiralne brončane cjevčice.

Grob 31 (tabla XIX, 1—6)

Blok 4, kv. A, C, dubina 0,60 m, orijentacija istok — zapad, s pogledom na istok.

Grob je ograđen lijepo poredanim kamenjem na dubini od 0,30 m. Kostii skeleta loše očuvane.

Prilozi: 1) brončani liveni štapić, dio privjeska; 2) lučna fibula luk koje je omotan trakom od brončanog lima. Na luku veliko zrno od tamnosive staklene paste, ukrašeno žutim koncentričnim krugovima; 3) fragmentarna lučna jednopetljasta fibula od brončane žice, sa ovalnim debelim zrnom jantara na luku; 4) brončana fibula sa tri petlje. Na luku je jedno veće zrno od staklene paste tamnosive boje, sa žutim, koncentričnim krugovima, a kraj njega tri sitna zrna iste boje; 5) brončana fibula sa tri petlje. Luk je ukrašen sa dva tamnosiva zrna od staklene paste sa žutim koncentričnim kružićima; 6) brončana plosnata alka i na njoj komadić brončane žice. Vjerovatno je služila kao privjesak na fibuli.

Grob 32 (tabla XX, 15—16)

Blok 4—5 kv. A, B dubina 0,60 m. Orijetacija istok — zapad, s pogledom na istok.

Dislociran skeletni grob, vjerovatno oštećen ukopavanjem groba 36. Dva kamena su ostatak grobne konstrukcije.

Prilozi: 15) komadić kožne trake, spiralno savijene. Bila je provučena kroz spiralnu cjevčicu, pa je tako zadržala spiralni oblik; 16) spiralna cjevčica od brončanog lima.

Grob 33 (tabla XX, 13—14)

Blok 4, kv. B, D, dubina 0,45 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad, s pogledom na sjeveroistok.

U zemljanoj raki, bez grobne konstrukcije, slabo očuvani ostaci lubanje i donjih ekstremiteta.

Prilozi: 13) brončana lučna čertozoidna fibula, fragmentarna; 14) spiralna cjevčica od brončanog lima.

Grob 34

Blok 4, kv. A — C, dubina 0,70 m, orijentacija sjeverozapad — jugoistok, s pogledom na sjeverozapad.

U sredini bloka, pored reda kamenja koje izgleda kao dio nekog pregradnog zida, nađen je dio skeleta od kojeg je sačuvana samo lijeva strana.

Grob je bez priloga.

Grob 35 (tabla XXI, 5—8)

Blok 4, kv. B, dubina 0,70 m, orijentacija sjever — jug(?). Na tragovima pougljenjene daske bio je skelet od kojeg se sačuvalo samo nešto kostiju u tragovima. Grob je mjestimično ograđen kamenjem.

Prilozi: 5) niz od 42 sitne, žute perle od stakla i 5 krupnijih zrna jantara; 6) brončana lučna fibula s dugom nogom koja se završava kuglicom. Glava i noga nedostaju. Luk i površina noge ukrašeni su urezanim geometrijskim ornamentom; 7) brončani privjesak u obliku zvonca; 8) lučna brončana fibula s dugom nogom, fragmentarna. Bez ornamenta.

Grob 36 (tabla XXII, 1—8)

Blok 4, kv. A, dubina 0,66 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad, s pogledom na sjeveroistok.

Ovaj grob djelimično prelazi u blok 5 i u zapadni profil bloka 4. Ograđen je djelimično kamenjem. Od skeleta samo bolje očuvana lubanja, dok su druge kosti nađene jedva u tragovima.

Prilozi: 1) brončana fibula sa tri petlje. Na luku očuvano zrno od staklene paste tamnosive boje, ukrašeno žutim koncentričnim kružićima; 2) fragmentarna brončana fibula sa tri petlje. Na luku tri krupna zrna od staklene paste, tamnosive boje, sa žutim koncentričnim kružićima. Na fibuli je brončani spiralni naočarasti privjesak koji visi na jednoj spiralnoj cjevčici kroz koju je provedena kožna traka koja je takođe dobro sačuvana; 3) dio privjeska u obliku brončanog lijevanog štapića, ukrašenog okruglim ispupčenjima i koso urezanim crtama; 4) brončani spiralni naočarasti privjesak; 5) okrugla brončana kopča za pojas. U središtu je krstasto postavljen dio, nešto jače profiliran; 6) niz od 21 kesičaste perle od jantara; 7) tri perle od staklene paste tamnosive boje, sa žutim, koncentričnim kružićima; 8) brončana alka, dio privjeska.

Grob 37 (tabla XIX, 7—8)

Blok 4, kv. B, dubina 0,78 m, orijentacija istok — zapad, s pogledom na istok.

Grobna raka okružena je kamenjem. Od skeleta sačuvano veoma malo kostiju, uglavnom dio lubanje i ekstremiteti.

Prilozi: 7) fragment lučne brončane fibule luk koje je bio omotan trakom od bron-

čanog lima. Na luku svjetlosmeđa perla od staklene paste, čiji je gornji sloj potpuno istrošen; 8) fragmentarna brončana lučna fibula čiji je luk omotan trakom od brončanog lima. Na sredini luka bila je perla od staklene paste, potpuno pretvorena u prah, tako da se samo po nešto tamnijem kružiću u zemlji moglo zaključiti da je postojala.

Grob 38 (tabla XIX, 9)

Blok 4, kv. B — D, dubina 0,77 m, orijentacija sjeverozapad — jugoistok, s pogledom na jugoistok.

Grobna raka je lijepo ograđena kamenjem, mjestimično poslaganim u dva reda, jedan iznad drugog. Skelet je ležao direktno na zemlji, a loše je očuvan.

Prilog: 9) brončana lučna fibula čiji je luk omotan trakom od brončanog lima. Na luku zrno od tamnosive staklene paste sa žutim koncentričnim kružićima.

Grob 39 (tabla XXI, 4)

Blok 5, kv. C, dubina 0,29 m. Orijentacija nije utvrđena.

Grob je bio neposredno ispod recentnog humusa te je jako dislociran. Ležao je na dasci i bio ograđen kamenjem od kojeg je sačuvan mali dio. Uz to kamenje bili su lijepo složeni prilozi. Nakon rekonstrukcije na samom mjestu nalaza ustanovili smo da je to bila fibula sa velikim privjeskom.

Prilog: 4) brončana fibula sa 6 krupnih zrna tamnocrvenog jantara na luku. Na fibuli je mala alka na kojoj visi trapezoidna brončana pločica s profiliranim rubovima. Polje pločice ispunjeno je urezanim trouglima koji su ukrašeni urezanim horizontalnim tankim crtama. Na donjoj ivici ove pločice nalazi se 6 rupica i na njima je o kožnu traku obješeno po 5 sitnijih zrna jantara. Ispod toga visi veliki brončani privjesak (bula).

Grob 40

Blok 5, kv. C, dubina 0,32 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad, s pogledom na jugozapad.

Grob je nađen odmah ispod recentnog humusa te je zbog toga izbačen veći dio kamenja koje je ograđivalo grob. Sačuvan je mali dio lubanje i relativno dobro očuvan ostali dio skeleta.

Grob je bez priloga.

Grob 41 (tabla XXI, 1—3)

Blok 5, kv. C, dubina 0,40 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad, s pogledom na sjeveroistok.

Svega desetak centimetara ispod groba 40 nađeni su samo ostaci lubanje i nešto dislociranih kostiju ovog groba, koje su poremećene ukopavanjem groba 40.

Prilozi: 1) fragmentarna brončana fibula sa tri petlje; 2) fragmentarna brončana fibula sa tri petlje. Na luku tri zrna od staklene paste, od kojih samo jedno ima žute koncentrične kružice, dok je površina ostalih jako istrošena. Perle su tamnosive boje; 3) brončana plosnata alka,

Grob 42 (tabla XXIII, 7—8)

Blok 5, kv. A — C, dubina 0,55 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad, s pogledom na jugozapad.

Grob nije imao konstrukcije, a od skeleta očuvani su samo tragovi i dio lubanje.

Prilozi: 7) brončana pinceta, na širem dijelu ukrašena udubenim, koncentričnim kružićima; 8) malo oštećena brončana ukrasna igla sa dvije kuglice.

Grob 43 (tabla XXIII, 1—4)

Blok 5, kv. C, dubina 0,44 m, orijentacija nije utvrđena. Grob je bez konstrukcije, ostaci skeleta samo u tragovima.

Prilozi: 1) niz od 12 okruglih plosnatih zrna jantara; 2) privjesak koji se sastoji od jednog većeg okruglog brončanog dugmeta (toke), koje se na podlogu pričvršćivalo zakovicom i brončane alke omotane trakom od brončanog lima. Na alci visi pravokutna pločica od tankog brončanog lima, a o njoj, na kožnoj traci, spiralne brončane cjevčice i puno lijevani brončani čunjasti privjesci; 3) dio dvokrake ukrasne igle s glavom u obliku niza osmica; 4) brončana alka.

Grob 44 (tabla XXIII, 5—6)

Blok 5, kv. C, dubina 0,96 m, orijentacija istok — zapad, s pogledom na zapad. Grob je bio pokriven dvjema daskama dužine 1,45 m, a širine ukupno 0,60 m. Ispod daske je bio sloj zemlje debeo 0,16 m, a ispod toga ostaci skeleta. Skelet je ležao na dubini 0,96 m, jednim dijelom ukopan u zdravicu.

Prilozi: 5) sitna zrna tamnocrvenog jantara; 6) mala lučna jednopetljasta fibula sa ovalnim krupnim zrnom jantara na luku.

Grob 45 (tabla XXIV, 1—4)

Na sredini bloka 5, dubina 0,96 m, orijentacija istok — zapad, s pogledom na zapad. Grob je bez konstrukcije, skelet loše očuvan.

Prilozi: 1) fragmentarna lučna brončana fibula sa većim ovalnim zrnom jantara na luku; 2) niz od 23 okrugle perle od bijelog i zelenog prozirnog stakla; 3) niz od 18 perla od staklene paste tamnosive boje, sa žutim koncentričnim kružićima. Perle su razne veličine; 4) fragmentarno oglavlje (dijadema) od brončanog lima, ukrašeno nizovima iskucanih ispupčenja.

Grob 46 (tabla XXIII, 9)

Blok 11, kv. A, dubina 0,30 m. Orijetacija nije utvrđena. Ispod recentnog humusa jako dislociran skeletni grob, bez očuvane grobne konstrukcije.

Prilog: 9) brončana fragmentarna latenska fibula.

Grob 47, žarni grob 1 (tabla XVI, 2)

Blok 2, kv. C, dubina 0,53 m.

U zemlji žara od tamnosmeđe keramike, dobro pečena, debelih zidova. Rub zaravnjen, a na dijelu vrata četiri masivne potkovičaste drške, koje više imaju ukrasni karakter. U žari su bile spaljene kosti umrle osobe.

U žari nije bilo priloga.

Grob 48 (tabla XXV—XXVI, 1—16)

Blok 7, kv. C, dubina 0,70 m, orijentacija sjever — jug, s pogledom na jug. Na dobro očuvanom tragu pougljenjene daske, dužine 0,70 m, nađene su kosti skeleta u jedva vidljivim tragovima.

Prilozi: 1) lučna brončana fibula s dugom nogom. Glava i igla nedostaju; 2) brončana fibula sa tri petlje. Na njoj lančić o kojem visi brončani zvončić; 3) dio brončanog lančića; 4) niz od 108 perla od jantara, raznih veličina i oblika; 5) brončana fragmentarna okrugla alka; 6) široka kožna oputa koja je bila provučena kroz spiralnu cjevčicu i tako zadržala spiralno zavijen oblik; 7) spiralna brončana cjevčica koja je bila na kožnoj oputi pod br. 6; 8) fragment trbuha i drške manje posude, dosta dobro glačane površine; 9) spiralna naočarasta fibula od brončane žice okruglog presjeka. Na srednjem dijelu, na osmici, na očuvanoj kožnoj oputi, vise dvije spiralne brončane cjevčice na kojima je jedna brončana okrugla alka; 10) niz od brončanih štapića koji imaju gornji dio probušen, pa su vjerovatno služili kao ogrlica; 11) fragmentarno kalotasto dugme od brončanog lima; 12) okrugla perla od jantara, horizontalno probušena. Na jednoj strani ukrašena urezanim koncentričnim kružićima; 13) mala perla od jantara ukrašena sa dva koncentrična kružića; 14) više brončanih kalotastih dugmeta oko glave, pa se lako može pretpostaviti da su bila našivena na kožnu kapu. Mali komad kože ostao je sačuvan na poleđini jednog dugmeta; 15) četiri kesičaste perle od jantara svijetložute boje, jako prozirne; 16) niz od 12 brončanih karika koje su bile jednom alkom pričvršćene na desno rame umrlog i preko prsa prelazile na lijevo rame. Kako nemaju nikakvih tragova od rupica za prišivanje, vjerovatno su se nalazile na kakvoj kožnoj ili tekstilnoj traci.

Grob 49

Blok 7, kv. C, dubina 0,47 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad, s pogledom na jugozapad. Tragovi skeleta leže direktno u zemlji. Od grobne konstrukcije sačuvano je nešto kamenja. Grob je jako dislociran.

Bez priloga.

Grob 50

Blok 8, kv. D, dubina 0,25 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad, s pogledom na sjeveroistok. Odmah ispod recentnog humusa slabo očuvan skeletni grob, djelimično ograđen kamenjem, složenim u polukrug iznad glave. Od kostiju samo tragovi.

Bez priloga.

Grob 51 (tabla XXIX, 10—14)

Blok 8, kv. D, dubina 0,57 m, orijentacija sjeverozapad — jugoistok, s pogledom na jugoistok. Slabo očuvan skelet leži direktno u zemlji, a ograđen je mjestimično kamenjem.

Prilozi: 10) fragmentarna okrugla pojasna kopča sa četiri polukružna luka; 11) brončana okrugla alka; 13) bikonično, malo zrno jantara tamnocrvene boje; 13) dio ukrasne brončane igle sa dvije kuglice; 14) tri veća zrna od staklene paste tamnosive boje, sa žutim koncentričnim kružićima. Ovi kružići su na jednoj perli sasvim iščezli jer je površina oštećena. Zrna su bila na lučnoj željeznoj fibuli od koje se očuvao mali dio luka.

Grob 52 (tabla XXVII—XXVIII, 1—14)

Blok 8, kv. A, B, dubina 0,40 m, orijentacija sjeverozapad — jugoistok(?).

Na tragovima pougljenjene daske, dužine 1,30 m, nađeni su slabo očuvani dijelovi skeletnog groba s mnogo priloga.

Prilozi: 1) okrugla, profilirana perla od jantara na tri mjesta probušena; 2) okrugla, plosnata perla od jantara u sredini probušena; 3) niz od 104 male, bikonične perle od prozirnog, bijelog stakla, rađene u slijedećoj tehnici: preko staklenog jezgra perle prevučen je tanak sloj zlata, a preko njega opet sloj prozirnog bijelog stakla; 4) okrugla, profilirana perla od jantara, ukrašena na jednom mjestu urezanim trouglima; 5) profilirana okrugla perla od jantara, ukrašena na rubu sitnim, kosim kanelurama; 6) brončana fibula sa dvije spirale i ovalnim zrnom jantara na luku; 7) brončana fibula sa dvije spirale. Na luku duguljasta perla od bijelog prozirnog stakla sa uzdužnim plastičnim rebrima; 8) brončana fibula sa spiralnom glavom i nogom prebačenom na čunasti luk; 9) brončana fibula s unazad prebačenom nogom koja je vezana za luk i ukrašena plastičnim rebrima i kuglicom; 10) niz od 139 zrna jantara, raznog oblika i veličine; 11) ovalna perla od jantara, horizontalno probušena; 12) dvije okrugle perle od bijelog, prozirnog stakla, horizontalno probušene; 13) dio valjkaste, kanelirane perle od jantara, na dva mjesta probušene; 14) više kalotastih brončanih dugmeta razne veličine. Na jednom sačuvan dio kože od pojasa na koji su ova dugmeta bila prišivena.

Grob 53

Blok 8, kv. B, dubina 0,30 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad. Kostí skeleta samo u tragovima. Grobna konstrukcija nije očuvana.

Grob je bez priloga.

Grob 54

Blok 8, kv. C, D, dubina 0,45 m, orijentacija istok — zapad, s pogledom na istok. U zemljanoj raki slabo očuvane kosti skeleta. Grob je mjestimično ograđen kamenjem. Od priloga je nađen samo mali dio brončane spiralne cjevčice.

Grob 55 (tabla XXIX, 7—9)

Blok 8, kv. B, dubina 0,67 m, orijentacija sjever — jug, s pogledom na sjever. U zemljanoj raki, bez očuvane grobne konstrukcije, ostaci skeleta od kojeg je samo dobro očuvana lubanja.

Prilozi: 7) brončana spiralna cjevčica; 8) brončana lučna fibula s dugom nogom. Dio glave i igla reparirani i pričvršćeni za luk jednom zakovicom; 9) niz od 42 sitne perle od žutog stakla.

Grob 56 (tabla XXX, 1—3)

Blok 8, kv. D, dubina 0,65 m, orijentacija istok — zapad, s pogledom na istok. Očuvana lubanja i nešto kostiju donjih ekstremiteta.

Prilozi: 1) brončana lučna fibula luk koje je omotan trakom od tankog brončanog lima. Na sredini luka je bilo zrno jantara koje je jako zdrobljeno i nije moglo biti rekonstruirano. Na fibuli su tri spiralne brončane cjevčice na kojima su tri lijevana brončana privjeska u obliku malih amfora; 2) dva zrna jantara na dijelu luka željezne fibule; 3) na prsima dugačka spiralna cjevčica.

Grob 57 (tabla XXIX, 4—6)

Blok 8, kv. C, D, dubina 0,66 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad, s pogledom na sjeveroistok. Skelet leži u zemljanoj raki, ograđenoj mjestimično kamenjem.

Prilozi: 4) privjesak u obliku brončane lijevane profilirane ploče, upotrijebljen ovdje u sekundarnoj funkciji. Ovakove ploče su, naime, sastavni dio sljepočničarki; 5) brončana lučna fibula s dugom nogom na kojoj nedostaje kuglica na kraju noge; 6) lučna brončana fibula luk koje je omotan trakom od brončanog lima. Na luku puno lijevano zrno od bronce, po sredini ukrašeno nizom okruglih, plastičnih ispupčenja. Glava i igla fibule bile su od željeza.

Grob 58

Blok 8, kv. D, dubina 0,67 m, orijentacija istok — zapad, s pogledom na istok. Grob je jače dislociran ukopavanjem drugih grobova. Djelimično je ograđen kamenjem.

Grob je bez priloga.

Grob 59 (tabla XXIX, 1—3)

Blok 8, kv. D, dubina 0,87 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad, s pogledom na sjeveroistok. U zemljanoj raki slabo očuvani ostaci skeleta. Od grobne konstrukcije postoje samo tri kamena.

Prilozi: 1) dio ukrasne brončane igle sa četiri kuglice; 2) privjesak u obliku brončanog puno lijevanog konjića, ovalnog presjeka na trupu. Ima samo po jednu prednju i po jednu zadnju nogu; 3) brončana fibula raskucanog luka koji je ukrašen urezanim šrafiranim trouglima.

Grob 60

Blok 8, kv. B, C, D, dubina 1,09 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad, s pogledom na jugozapad. Zemljana raka okružena je nizom složenog kamenja, mjestimično poredanog u dva reda, jedan iznad drugog. Skelet dosta dobro očuvan.

Od priloga nađene samo dvije staklene i jedna perla od jantara.

Grob 61 (tabla XXXI, 1—3)

Blok 8, kv. C, dubina 0,57 m, orijentacija sjeverozapad — jugoistok, s pogledom na jugoistok. U zemljanoj raki, mjestimično ograđenoj kamenjem, slabo očuvan skelet.

Prilozi: 1, 1a) spiralna naočarasta fibula od brončane žice. Na poledini traka od željeza i očuvana brončana igla. Na jednom kraku osmice mali brončani privjesak u obliku sudića; 2) dugačka spiralna cjevčica od brončanog lima; 3) ogrlica od 20 profiliranih brončanih štapića.

Grob 62

Blok 8, kv. C, dubina 0,68 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad. Grob ulazi djelimično u profil bloka 3, jako je dislociran i nema priloga.

Grob 63

Blok 9—10, kv. B—D, dubina 0,28 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad. Od grobne konstrukcije očuvana samo tri kamena. Skelet u tragovima.

Grob je bez priloga.

Grob 64 (tabla XXX, 4)

Blok 9, kv. B, dubina 0,40 m, orijentacija sjeverozapad — jugoistok, s pogledom na sjeverozapad. Skelet leži direktno u zemlji, mjestimično ograđen kamenjem. Od kostiju samo dobro očuvana lubanja.

Prilog: 4) velika lijevana fibula sa tri kuglice na luku. Glava i noga su bile od željeza, od kojega su nađeni tragovi u zemlji. Na igli je velika plosnata brončana alka.

Grob 65 (tabla XXXIII, 1—4)

Blok 8, kv. C, dubina 0,75 m, orijentacija jugoistok — sjeverozapad, s pogledom na sjeverozapad. Grob djelimično ulazi u blokove 3 i 10. Grobna raka okružena je nizom manjeg kamenja. Skelet dosta dobro očuvan.

Prilozi: 1) ogrlica od vrlo sitnih, žutih staklenih perla; 2) brončana jedrasta fibula na kojoj je privjesak koji se sastoji od male spiralne cjevčice i gornjeg dijela ukrasne igle sa 4 kuglice, u sekundarnoj upotrebi; 3) brončano kalotasto dugme; 4) brončana okrugla alka.

Grob 66 (tabla XXXI, 4—5)

Blok 3 i 9, kv. A, B, dubina 0,75 m, orijentacija sjeverozapad — jugoistok, s pogledom na sjeverozapad. Grobna raka bila je ograđena kamenjem, ali očuvana samo do polovice jer je donji dio groba oštećen ukopavanjem groba 67.

Prilozi: 4) pet okruglih jantarnih zrna; 5) veliki privjesak u obliku kalote od tankog brončanog lima. Na rubu je ukrašen nizom iskucanih tačkica. Kalota je visila na željeznoj alki od koje je očuvan mali dio.

Grob 67

Blok 9—10, kv. B—D, dubina 0,80 m, orijentacija sjeverozapad — jugoistok, s pogledom na sjeverozapad. Grob je jače dislociran, a od skeleta očuvana bolje samo lubanja.

Grob je bez priloga.

Grob 68 (tabla XXXII, 1—6)

Blok 9, kv. D, dubina 0,97 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad, s pogledom na jugozapad. Grobna raka ukopana je djelimično u zdravicu. Skelet je bio pokriven daskom u dužini 1,76 m i u širini od 0,78 m.

Prilozi: 1, 4) s obje strane lubanje, u visini uha, po jedna velika brončana sljepočničarka koja se sastoji od po dva koluta. Gornji kolut je na vanjskoj strani ukrašen nizom sitnih paralelnih kanelura; 2) četiri perle od staklene paste, tamnoplave boje, sa žutim koncentričnim kružićima; 3) na desnom ramenu mala brončana fibula sa tri petlje. Na luku je jedna bijela, prozirna staklena perla i jedna manja, tamnoplava, takođe staklena perla; 4, 4a) iza lubanje ukras koji je nošen ili direktno u kosi ili je bio pričvršćen na maramu. Sastoji se od velike spiralne naočarasto savijene brončane žice koja na sredini svakog diska ima na poleđini jednu petlju. Kroz te petlje provučena je po jedna manja brončana igla sa okruglom glavom i nizom sitnih žljebova ispod glave. Na vratu tih igala nalaze se po dvije perle od staklene paste tamnoplave boje, sa žutim koncentričnim krugovima.

Grob 69

Blok 9, kv. B—D, dubina 1,07 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad. Grob je u cijeloj dužini ograđen kamenjem, ali u toj dobro očuvanoj konstrukciji nema ni skeleta ni nalaza, osim nešto ostataka donjih ekstremiteta skeleta. Kako se ovaj grob nalazi na samoj granici istraženog terena odnosno terena koji je iskopao M. Marković, lako se može zaključiti da je ovaj grob već otvaran i prilozi pokupljeni. Sličan slučaj pojavio se u nekoliko sondi koje smo radi kontrole otvorili na već istraženom terenu. Tamo smo naišli takođe na sasvim lijepo očuvane grobne konstrukcije, ali bez ikakvih priloga.

Grob 70

Blok 9, kv. B, dubina 1,11 m, orijentacija sjeveroistok — jugozapad. Dobro sačuvana grobna konstrukcija, bez tragova skeleta i nalaza, nastavlja se na konstrukciju groba 69, bezmalo na istoj dubini. Ovdje se vjerovatno radi takođe o jednom grobu koji je ranije otvaran i prilozi pokupljeni.

Grob 71, žarni grob 2 (tabla XXXIV, 2—3)

Blok 8, kv. C, dubina 0,40 m.

Iznad groba 65, direktno u zemlji, mala svijetlosiva žara, jako fragmentarna. Kako su zidovi bili vrlo tanki, raspali su se u zemlji pa rekonstrukcija nije mogla biti načinjena. Kraj žare su bili prilozi: 2) dio drvene drške nožića sa brončanim koricama; 3) veliki krivi nož od željeza sa drškom na kojoj su očuvane zakovice kojima su, vjerovatno, bile pričvršćene drvene korice.

Grob 72, žarni grob 3 (tabla XXXIII, 5)

Blok 6, kv. A, dubina 0,25 m.

Ispod recentnog humusa, direktno u zemlji, fragmentarna duboka zdjelica s drškom koja nadvisuje obod. Površina nemarno glačana, tamnosmeđa. Zidovi debeli i neravnomjerno pečeni. Zdjelica je služila kao žara jer je bila ispunjena pepelom i sitnim izgorjelim kostima umrlog. U žari nije bilo priloga.

Grob 73, žarni grob 4 (tabla XXXIV, 1)

Blok 9, kv. D, dubina 0,98 m.

U kamenoj ogradi groba 69 zdjela sa ostacima pepela i spaljenih kostiju umrlog. Žara je jedna manja, tamnosmeđa zdjela, niskog, gotovo vertikalnog vrata. Zaobljen trbuh spušta se dosta oštro prema ravnom dnu. Na prelazu od vrata na trbuh drška okruglog presjeka. Površina zdjele nemarno glačana. Na prelomu zapaža se dosta sitnih zrna kalcita u glini. U žari nije bilo priloga.

Grob 74, žarni grob 5

Blok 9, kv. C, dubina 0,95 m.

U kamenoj ogradi groba 70 nađeni su mali fragmenti žare sa ostacima pepela i sitnih spaljenih kostiju umrlog. Žara je bila jako loše pečena i u tako raspadnutom stanju da je nismo mogli rekonstruirati. Grob je bez priloga.

Grob 75 (tabla XXXV, 1)

Blok 12, kv. D, dubina 0,30 m, orijentacija nije utvrđena.

U zemlji, bez grobne konstrukcije, jače dislociran grob, odmah ispod recentnog humusa.

Prilog: 1) dobro očuvan željezni bojni nož. Stanjeni dio je svakako bio usađen u dršku koja nije nađena. Leđa su oštro savijena.

Grob 76 (tabla XXXV, 2—4)

Izvan bloka 12, dubina 0,35 m, orijentacija nije utvrđena.

Na ostacima pougljenjene daske loše očuvane kosti skeleta.

Prilozi: 1) veće okruglo, plosnato zrno jantara tamnocrvene boje; 2) niz od 40 sitnih perla, i to dvije tamnoplave staklene, 6 od bijelog stakla a ostale su tipa tzv.

Melonen-perla i perla s nizom plastičnih malih kvržica na trбуhu. Ova dva posljednja tipa perla izrađena su od bijelog, prozirnog stakla prevučenog zlatnom folijom koja se mjestimično odvaja od stakla u sitnim ljuskama; 4) brončana puno lijevana narukvica sa plastičnim rebrima na vanjskoj strani.

Nalazi izvan grobova

Tabla XXXVI, 1—9

1. Niz od 18 brončanih perla u obliku kratkih, profiliranih štapića (blok 4, kv. A, dubina 0,30 m).
2. Fragment luka brončane fibule sa tri zrna jantara (blok 4, kv. A, dubina 0,35 m).
3. Fragmentarna toka od brončanog lima (blok 3, kv. C, dubina 0,20 m).
4. Brončana ukrasna igla sa tri kuglice (blok 4, kv. A, dubina 0,35 m).
5. Fragmentarna brončana fibula sa dvije kuglice i s urezanim geometrijskim ornamentom (blok 4, kv. B, dubina 0,35 m).
6. Brončano dugme sa šiljkom (blok 3, kv. A, dubina 0,30 m).
7. Mala, lijevana brončana alka (blok 4, kv. C, dubina 0,30 m).
8. Fragment brončane pločaste naočaraste fibule (blok 1, kv. C, dubina 0,23 m).
9. Fragment srednjeg dijela brončane pločaste naočaraste fibule (blok 1, kv. C, dubina 0,23 m).

Tabla XXXVII, 1—8

1. Brončano ovalno zrno, dio fibule (blok 8, kv. C, dubina 0,40 m).
2. Fragment luka i noge veće čertoza-fibule (blok 8, kv. D, dubina 0,20 m).
3. Brončana ukrasna igla sa četiri kuglice (blok 7, kv. C, dubina 0,60 m).
4. Brončana ukrasna igla sa bikoničnom glavom i pojačanim vratom (blok 8, kv. B, dubina 0,45 m).
5. Drška minijaturnog brončanog sudića. Krajevi u obliku stiliziranih zmijskih glava (blok 8, kv. B, dubina 0,30 m).
6. Dio brončanog okova od pojasa. Na jednom užem kraju tri zakovice a na drugom nedostaju. Okov je bio prebijen i sastavljen nanovo pomoću dvije zakovice (blok 8, kv. D, dubina 0,42 m).
7. Brončana karičica sa pojasa, sa očuvane tri zakovice (blok 8, kv. D, dubina 0,42 m).
8. Fragmentarna pločasta naočarasta fibula. Diskosi posebno lijevani (blok 8, kv. A, dubina 0,20 m).

POPIS PRILOGA

1. Plan katastarskih čestica na položaju gradina i nekropola u Prozoru.
2. Geodetski snimak gradina Veliki i Mali Vital s unešenim položajem nekropole južno od Velikog Vitla.
3. Situacioni plan nekropole južno od gradine Veliki Vital.
4. Plan iskopavanja nekropole južno od gradine Veliki Vital.
5. Blok XII istražene nekropole. (Vidi situacioni plan, prilog 3)
6. Plan iskopavanja nekropole južno od Velikog Vitla, na zemljištu M. Markovića i J. Kovačevića. Iskopavanja Šime Ljubića 1888 godine (Vidi situacioni plan, prilog 3.).

POPIS I SADRŽAJ TABLI

Tabla I

Sl. 1, gradine Veliki i Mali Vital, pogled s istočne strane. Ispod južne padine Velikog Vitla prahistorijska nekropola; sl. 2, pogled na prahistorijsku nekropolu s južne padine Velikog Vitla.

Tabla II

Sl. 1, kamena konstrukcija skeletnog groba 38; sl. 2, detalj kamene konstrukcije groba 38.

Tabla III

Sl. 1, skeletni grobovi 31 i 32, ograđeni kamenjem; sl. 2, tragovi pougljenjene daske kojom je bio pokriven skeletni grob 44.

Tabla IV

Sl. 1, detalj ženskog groba 6 in situ; sl. 2, žarni grob 1 u toku iskopavanja.

Tabla V

Sl. 1, detalj skeletnog groba 68. Na desnom ramenu fibula, kraj svakog uha po jedna sljepočničarka, a iza lubanje brončani ukras za kosu; sl. 2, detalj skeletnog groba 56: brončana fibula s privjescima.

Tabla VI

Sl. 1, detalj skeletnog groba 36: brončana fibula sa tri siva zrna od staklene paste ukrašena žutim koncentričnim krugovima, na fibuli naočarasti brončani privjesak; sl. 2, detalj skeletnog groba 45: brončana dijadema i ogrlica od tamnosivih perla od staklene paste sa žutim koncentričnim kružićima.

Tabla VII

Skeletni grobovi 1 i 2. Sl. 6, perle od tamnocrvenog jantara; sl. 12, pojasni okov od željeza. Ostali prilozi od bronce.

Tabla VIII

Skeletni grob 3. Sl. 1, na luku fibule zrno tamnocrvenog jantara; sl. 17, ogrlica od tamnocrvenog jantara. Ostali prilozi od bronce.

Tabla IX

Skeletni grob 6. Sl. 8, perle od tamnocrvenog jantara. Ostali prilozi od bronce.

Tabla X

Skeletni grob 9. Sl. 9, perle od žute staklene paste; sl. 10, perle od tamnocrvenog jantara. Ostali prilozi od bronce.

Tabla XI

Skeletni grobovi 4, 5, 8, 17, 19. Sl. 2 i 9, perle od staklene paste; sl. 7, perla od tamnocrvenog jantara. Ostali prilozi od bronce.

Tabla XII

Skeletni grobovi 11, 12, 13, 14. Sl. 2, perla od tamnocrvenog jantara, ukrašena udubenim, koncentričnim kružićima. Ostali prilozi od bronce.

Tabla XIII

Skeletni grob 15. Sl. 6, ogrlica od tamnocrvenog jantara. Ostali prilozi od bronce.

Tabla XIV

Skeletni grobovi 16, 18, 22. Sl. 7, ogrlica od tamnocrvenog jantara; sl. 9, 10, 13, perle od tamnosive staklene paste, sa žutim koncentričnim kružićima. Na perlama sl. 10 i 13 gornji sloj uništen. Ostali prilozi od bronce.

Tabla XV

Skeletni grobovi 21 i 26. Svi prilozi od bronce.

Tabla XVI

Skeletni grob 24 i žarni grob 1. Sl. 1, bronca i željezo; sl. 2, keramika.

Tabla XVII

Skeletni grobovi 23 i 25. Sl. 2 i 7, perle od tamnocrvenog jantara. Ostali prilozi od bronce.

Tabla XVIII

Skeletni grobovi 27 i 28. Sl. 5, 8, 9, 10, perle od tamnocrvenog jantara i staklene paste. Ostali prilozi od bronce. Na privjesku fibule (sl. 5) sačuvani tragovi kožne niti provučene kroz spiralne cjevčice.

Tabla XIX

Skeletni grobovi 31, 37, 38. Sl. 2—5, 7, 9, perle na fibulama od tamno sive staklene paste sa žutim koncentričnim krugovima i jantarne perle. Ostali prilozi od bronce.

Tabla XX

Skeletni grobovi 29, 30, 32, 33. Sl. 3, 5, 7, 9, perle od tamnocrvenog jantara i sive staklene paste sa žutim koncentričnim krugovima; sl. 15, ostatak kožne niti koja je bila provučena kroz spiralnu cjevčicu na sl. 16. Ostali prilozi od bronce.

Tabla XXI

Skeletni grobovi 35, 39, 41. Sl. 2, perle od tamnosive staklene paste sa žutim koncentričnim kružićima; sl. 4, na luku fibule i na privjesku zrna od tamnocrvenog jantara; sl. 5, niz od 42 žute perle od staklene paste i 5 perla od jantara. Ostali prilozi od bronce.

Tabla XXII

Skeletni grob 36. Sl. 1, 2, 7, perle od tamnosive staklene paste sa žutim, koncentričnim kružićima; sl. 6, ogrlica od tamnocrvenog jantara. Ostali prilozi od bronce.

Tabla XXIII

Skeletni grobovi 42, 43, 44, 46. Sl. 1, 5, 6, perle od tamnocrvenog jantara. Ostali prilozi od bronce.

Tabla XXIV

Skeletni grob 45. Sl. 1, na fibuli zrno tamnocrvenog jantara; sl. 2, perle od zelenog prozirnog stakla; sl. 3, perle od tamnosive staklene paste sa žutim koncentričnim krugovima; sl. 4, brončana dijadema ukrašena iskucanim kružićima.

Table XXV—XXVI

Skeletni grob 48. Sl. 4, ogrlica od tamnocrvenog jantara; sl. 6, očuvani dio kože koji je bio provučen kroz spiralnu cjevčicu; sl. 8, fragment drške keramičke posude; sl. 12 i 13, perle od tamnocrvenog jantara; sl. 15, četiri perle od svjetložutog, prozirnog jantara. Ostali prilozi od bronce.

Table XXVII—XXVIII

Skeletni grob 52. Sl. 1, 2, 4, 5, 6, zrna tamnocrvenog jantara; sl. 3, niz od 104 perle od bijelog, prozirnog stakla prevučenog zlatnom folijom, preko koje je opet tanki sloj stakla; sl. 7, perla od bijelog, prozirnog stakla uzdužno duboko žlijebljena; sl. 10—13, perle od tamnocrvenog jantara. Ostali prilozi od bronce.

Tabla XXIX

Skeletni grobovi 51, 55, 57, 59. Sl. 9, perle od žute staklene paste; sl. 14, perle od sive staklene paste sa žutim koncentričnim kružićima. Na srednjoj perli oštećen gornji sloj. Ostali prilozi od bronce.

Tabla XXX

Skeletni grobovi 56 i 64. Sl. 1, perle od tamnocrvenog jantara; sl. 2, na privjesku fibule očuvane kožne niti, provučene kroz spiralne cjevčice; sl. 4, na glavi fibule tragovi željeza. Ostali prilozi od bronce.

Tabla XXXI

Skeletni grobovi 61 i 66. Sl. 1, na poledini brončane fibule željezna pločica; sl. 4, perle od tamnocrvenog jantara. Ostali prilozi od bronce.

Tabla XXXII

Skeletni grob 68. Sl. 2, 5, 5a, perle od tamnoplave staklene paste sa žutim koncentričnim kružićima; sl. 3, na luku fibule jedna bijela prozirna i jedna tamnoplava staklena perla. Ostali prilozi od bronce.

Tabla XXXIII

Skeletni grob 65 i žarni grob 3. Sl. 1, perle od žute staklene paste; sl. 5, keramika. Ostali prilozi od bronce.

Tabla XXXIV

Žarni grobovi 2 i 4. Sl. 1, žara od keramike, bez priloga; sl. 2, dio drvene drške noža, s očuvanim dijelom brončanih korica; sl. 3, željezni bojni nož. Na drški očuvan trag drvenih korica koje su bile pričvršćene pomoću dvije zakovice.

Tabla XXXV

Skeletni grobovi 75 i 76. Sl. 1, željezni bojni nož; sl. 2, perle od bijelog stakla prevučenog slojem zlata; sl. 3, perla od tamnocrvenog jantara; sl. 4, brončana narukvica.

Tabla XXXVI

Prilozi najmlađeg horizonta, izvan grobnih cjelina.

Tabla XXXVII

Prilozi najmlađeg horizonta, izvan grobnih cjelina.

Tabla XXXVIII

Karta rasprostranjenosti prahistorijskih lokaliteta u Gackom polju.

Tabla XXXIX

Perle iz grobova 52, 65, 76 i 45.

Tabla XL

Perle od jantara i staklene paste iz grobova 52, 48 i 45.

ZUSAMMENFASSUNG

GRÄBERFELDER VORGESCHICHTLICHER IAPODEN
IN PROZOR BEI OTOČAC

Die Funde aus der iapodischen Nekropole in Prozor bei Otočac wurden zum ersten Male im Jahre 1889 im Verzeichnis der Archäologischen Abteilung des Nationalmuseums in Zagreb (Popis arkeologičkog odjela Narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu) veröffentlicht (s. Anm. 1). Die Grabungen wurden zuerst, im Jahre 1881, von Šime Ljubić begonnen, später aber von Volksschullehrern-Amateuren fortgeführt so dass viele wertvolle Grabanzheiten nicht erhalten geblieben sind. Trotz dieses Mangels wurden immer, wenn über die Gräberfelder der älteren Eisenzeit auf dem Gebiet der Iapoden gesprochen wurde, die Funde des Verzeichnisses zitiert, da es sich um die einzige publizierte Arbeit über die genannte Nekropole gehandelt hatte.

Nach langer Zeit, nämlich erst vor zwei Jahren, wurden die Grabungen auf den Wallburgsiedlungen Veliki i Mali Vital und auf dem genannten Gräberfeld fortgesetzt. Deswegen wird im ersten Teil dieser Arbeit ausführlicher über alle bestehenden Angaben bezüglich dieser vorgeschichtlichen Fundstätte gesprochen. Diese Angaben stammen teilweise aus dem Archiv des Archäologischen Museums in Zagreb, teilweise sind sie aber das Resultat eigener Forschung. Im zweiten Teil werden Resultate der Revisionsausgrabungen der noch nicht vollständig ausgegrabenen Nekropole veröffentlicht. Mit Hilfe technischer und photographischer Mittel wird versucht, alle Ergebnisse der Erforschungen von uns und von Ljubić dieser bedeutendsten Fundstätte von Gacko Polje zu dokumentieren.

Das Dorf Prozor liegt 8 km südöstlich von Otočac, der grössten Stadt von Gacko polje. Nordwestlich erhebt sich der Berg Prozorina (648 m) und nordöstlich Veliki und Mali Vital (557 und 516 m). Die heutige Siedlung liegt auf den Abhängen dieser Berge. In der Dorfflur befinden sich einige vorgeschichtliche Fundstätten. Hier möchte ich nur einige grundsätzliche Geschichtliche Angaben machen sowie den Verlauf des Ausgrabungen beschreiben.

Burgwallsiedlungen Veliki Vital und Mali Vital

Siedlung vorgeschichtlicher Iapoden, benutzt auch in antiker Zeit (T. I, 1 und Beilage 1 und 2).

Veliki Vital hat die Form eines schief eingeschnittenen Kegels. Sein Gipfel besitzt keine Vegetation und ist aus Kalk und Dolomitgesteinen zusammengesetzt. Seine relative Höhe ist 107 m. Vom Gipfel bis zum Fusse des Berges liegen einige stufenartig angeordnete Terrassen, auf denen sich vorgeschichtliche Siedlungen befanden. Ein Gebirgssattel verbindet Veliki Vital mit Mali Vital (relative Höhe 66 m). Eine Anzahl von Keramiken wurde an der Oberfläche der zahlreichen sichtbaren Terrassen dieses Hügels gefunden.

Diese Burgwallsiedlungen werden in der archäologischen Literatur, den geschriebenen Quellen nach, für die iapodische Siedlung Arupium oder Aurupium gehalten (S. Anm. 4—7). Erst im Jahre 1971 wurden hier die ersten systematischen

Forschungen durchgeführt. Die Arbeiten sind noch im Gange, doch die Ergebnisse sind sehr zufriedenstellend. Es wurden zwei Häuser des megaronischen Typus entdeckt. Das erste ist älter, stammt aus der Eisenzeit, während das zweite, der vorgeschichtlichen Bauweise angehört. Die Funde materieller Kultur entstammen dem vorgeschichtlichen und antiken Zeitraum. Die römischen Münzen aus dem III. Jh., die in dem gerade jetzt erforschten Hause gefunden wurden, bezeugen, dass diese Siedlung, oder wenigstens einer ihrer Teile, kontinuierlich einige Jahrhunderte hindurch bestanden hat.

Vorgeschichtliches Gräberfeld nördlich von Veliki Vital

In der Ebene, nördlich der Wallsiedlung (s. Beilage 1) befindet sich ein kleiner Hügel. Dort fand man im Jahre 1888 vorgeschichtliche Gräber. Vor zwei Jahren, bei einem Kanalbau, wurden hier Gräber mit Beigaben aus Bronze, Bernstein, Glas u. a. gefunden. Das Gräberfeld ist beinahe gänzlich durchgegraben, daher wurden die Arbeiten nicht fortgesetzt.

Vorgeschichtliche Gräberfelder südlich von Veliki und Mali Vital

Die Wallsiedlungen Veliki und Mali Vital versperren von drei Seiten (nördlich, nordwestlich und westlich) einen kleinen Talkessel, der auf der Südseite von Feldern mit kleineren Hügeln begrenzt ist. In diesem isolierten Gebiet liegen Felder und Wiesen, die die reichsten Gräberfelder der vorgeschichtlichen Iapoden enthalten. (S. T. I, 1,2). Ein Teil dieses Geländes erhebt sich leicht in der Richtung Nord-Süd. Aus diesem Gelände stammen die meisten Funde, die im Archäologischen Museum in Zagreb aufbewahrt werden und deren kleinerer Teil im Verzeichnis von Ljubić veröffentlicht wurde.

Nach Angaben der Forscher und nach archivierten Aufzeichnungen befanden sich auf diesem Gelände mindestens zwei Nekropolen.

Die erste, am Südabhang von Veliki Vital gelegen, wird von Ljubić kurz dargestellt. »Am Südabhang (von Veliki Vital) wurde ein Gräberfeld aus einer älteren Periode entdeckt, in welcher beinahe alle Toten verbrannt wurden. Die Funde waren hauptsächlich aus Bronze.«

Die zweite, bedeutend grössere Nekropole, befand sich auf den Grundstücken von M. Marković und J. Kovačević. Nach Ljubić war sie auf einer kleiner Erhöhung in der Mitte des Engtals und enthielt Gräber aus der älteren und jüngeren Eisenzeit. Von Ljubić wurden auch Skizzen von 75 Gräbern angefertigt, die sich auf dem Grundstück von Kovačević befanden (S. Beilage 6). Bei der Reambulierung des Geländes haben wir bemerkt, dass der mittlere Teil der Nekropole niedriger ist, ein Zeichen dass hier gegraben wurde. Der südlichste Punkt dieser länglichen Erhöhung schien intakt zu sein. Da wir wussten, dass die ganze Nekropole nicht durchgegraben wurde, haben wir auf diesem südlichsten Punkt mit unserer Arbeit angefangen. (S. Beilage 3 mit der Darstellung des früher durchforschten Geländes und unseren Blocks 1—11).

ERGEBNISSE DER REVISIONERFORSCHUNG DER NEKROPOLE
IN DEN JAHREN 1971 UND 1972

In zwei Arbeitsabschnitten von je 25 Tagen wurden auf dem erwähnten Terrain insgesamt 12 Blocks und einige Kontrollsonden auf dem bereits erforschten Gelände geöffnet, um die Überzeugung zu gewinnen, dass man in dem schon durchforschten Teil keine neuen Funde entdecken könne. Insgesamt wurden 348 m² durchforscht und auf diesem Gebiet fand man 76 Gräber (71 Gräber mit Inhumation und 5 mit Inzineration). Es wurde festgestellt, dass die Toten teilweise in drei Schichten beerdigt worden waren, besonders in den Blocks 4 und 8, wo ein Grab über dem anderen liegt (0,30—1,12 m Tiefe). Die Toten wurden auf verschiedene Arten beerdigt, meistens wurden sie auf ein Brett gelegt, mit kleinem, rohem Gestein umfriedet und mit Erde verschüttet. (T. II, 1, 2). In zwei Fällen waren die Toten mit einem Brett bedeckt, auf das Erde aufgeschüttet worden war (T. III, 2).

Für eine richtige Bestimmung der Benutzungsdauer des Gräberfeldes und seiner einzelner Horizonte dienten uns in erster Linie stratigraphische Angaben, weiter archäologische Funde aus geschlossenen Grabeinheiten, besonders der Gräber der Blocks 4 und 8, bei denen wir, auf Grund ihrer Lage innerhalb der Kulturschicht auch ihr gegenseitiges Zeitverhältnis bestimmen konnten. Aus diesem Grunde werden hier auch allgemeine Charakteristika von jedem Horizont dargestellt.

Horizont I — Tiefe 1,30—0,70 m

In dieser stratigraphisch tiefsten Schichte wurden 21 Skelettgräber und 2 Urnengräber gefunden. In 15 Gräbern gab es viele Funde, während 8 Gräber ohne Beigaben waren. Mehr als die Hälfte der Gräber besitzt eine gut erhaltene Grabkonstruktion: der Tote wurde in eine flache Grube gelegt, mit Steinen umfriedet und mit Erde beschüttet. In anderen Gräbern lagen die Toten direkt auf einem Brett oder waren ohne Grabkonstruktion in der Erde begraben. In diesem Horizont konnte man eine gewisse Regelmässigkeit in der Orientierung der Gräber bemerken, meistens in der Richtung Nord—Süd mit kleineren Abweichungen.

Die archäologischen Funde dieser Schichte weisen keine neuen Formen auf, die nicht schon in anderen iapodischen Nekropolen bemerkt worden waren. Charakteristische Gegenstände sind kleine einschleifige Bogenfibeln mit grossen ovalen Bernsteinperlen am Bogen, weiter hin Varianten dieser Fibeln von grösseren Dimensionen und mit einem Bügel, der von einem Bronzeblech umwunden ist. Hier fand man auch achterschleifige Spiralbrillenfibeln aus Bronzedraht. Diese Fibeln wurden in der genetischen Entwicklung ihrer Art als die ältesten betrachtet, da man sie schon in einigen Hortfunden der späten Bronzezeit des Donauraums gefunden hat. Ein Exemplar aus Dobova wird mit der HaA₂-Stufe datiert. Diese Datierung ist vielleicht zu früh, da die Mehrzahl der Fibeln doch der Stufe HaB angehört und die ganze ältere Eisenzeit hindurch in etwas abgewandelten und grösseren Dimensionen auftaucht.

Im Grabe 44, das sich am tiefsten im Horizont I befindet, fand man eine kleine Bogenfibel mit einer Bernsteinperle. Für die gut erhaltenen verkohlten Überreste des Bretts, welches das Grab überdeckte, ergab sich mit Hilfe der Radiokarbonanalyse ein Alter von 750 Jahren v. Chr., (± 60 Jahre). Aus diesem Grunde, sowie auch wegen der typologisch verwandten Funde dieses Horizonts, die man auch auf Anfang der älteren Eisenzeit datieren könnte, habe ich das früherte Datum der Bestattung in dieser Nekropole auf den Zeitraum von 800—700 v. u. Ä. festgelegt.

Horizont II — Tiefe 0,70, 0,40 m

In diesem Horizont fand man die grösste Anzahl von Gräbern, insgesamt 31, u. zw. 30 Skelettgräber und ein Urnengrab. Nur vier Gräber waren ohne Beigaben. Die meisten Gräber waren von Steinen umfriedet, einige Tote lagen auf Brettern, die übrigen waren direkt in der Erde begraben, ohne irgendwelche Grabkonstruktion. Regellos wurden sie in verschiedenen Richtungen bestattet.

Als Beigaben fanden sich grösstenteils Fibeln, öfters mit reichem Behang. Charakteristisch sind: Schlangen-, Kahn-, Bogenfibeln mit langem Fuss und einem Kügelchen am Ende, weiter Fibeln »a tre bottoni« und Scheibenbrillenfibeln. Alle diese Gegenstände gehören den entwickelten Phasen der älteren Eisenzeit (HaD₁ und HaD₂) an.

Auf dem iapodischen Gebiet sind Schlangenfibeln sehr selten. Wahrscheinlich wurden sie aus den slowenischen Fundorten (Brezje, Malence, Libna, Stična u. a.) importiert wohin sie aus südalpinen Regionen kamen. In Italien sind sie beinahe absolut datiert mit dem Inhalt etruskischer Gräber des sg. »orientalisierten« Stils (Mitte des VII. Jh. v. u. Ä.). Der Fund der Schlangenfibel zusammen mit fünf Bogenfibeln mit langestrecktem Fuss ist sehr bedeutend, da man dadurch die erwähnten Bogenfibeln mit langgezogenem Fuss, die sehr häufig auf dem iapodischen Territorium, aber überwiegend ausserhalb von Gräberfeldern aufzufinden sind, zeitlich bestimmen kann.

In diesem Horizont fand man nur eine Kahnfibel, u. zw. des jüngeren Typs, die nach dem Entwicklungsschema von Staré mit der HaD₁-Stufe der älteren Eisenzeit datiert wird.

Ausser Fibeln kommen sehr oft auch stilisierte Bronzanhänger mit Tierdarstellungen (Pferden) vor. Die beinahe serienhafte Herstellung führt uns zudem Schluss, dass in Prozor eine kleinere lokale Werkstatt für diese Anhänger bestanden hat. Hier fand man 9 Stück, während sie in anderen iapodischen Fundstätten sehr selten sind (1 Stück in Kompolje und 1 Stück in Vrebac). Die grosse Anzahl von Pektoralzierat und Anhängern zeugt von dem Bestand eines bereits entwickelten Giesserhandwerks, sowie auch von dem hohen Künstlertalent einzelner Meister.

Horizont III — Tiefe 0,40—0,20 m

Dieser Horizont ist die jüngste Schichte der Nekropole, in der die archäologischen Funde bestätigen, dass sich die materielle Kultur kontinuierlich seit den älteren Zeiten bis zum Ende des I. Jahrhunderts v. u. Ä. entwickelt hat.

Durch Feldarbeit wurde eine grosse Zahl von Gräbern dieser Schichte vernichtet. Erhalten sind 22 Gräber, davon 20 Skelett- und 2 Urnengräber. Nur in dieser Schichte gab es Gegenstände ausser den Grabeinheiten; zweifelsohne sind durch Zerstörung viele Gräber verschwunden. Die meisten Skelettreste fand man auf verkohlten Brettern. Wieviele Gräber mit Steinen umzäunt gewesen waren, kann man nicht feststellen, da durch Feldarbeit die Steine ausgeworfen wurden und die ursprüngliche Konstruktion zerstört wurde.

Ausser den erwähnten Funden aus dem Horizont II, sind in diesem Horizont als neue Formen die Scheibenbrillenfibeln zu erwähnen, die ihrer Ausführung nach den jüngsten Typ in der Entwicklung dieser Fibeln darstellen. Zwei Scheiben sind durch ein Mittelplättchen mittels Nietens verbunden in welchen die Arme des Plättchens enden. Diese Fibeln gehören in den Zeitraum der HaD₃-Stufe der älteren Eisenzeit. Hier befindet sich auch ein Exemplar einer Certosa-Fibel, deren Fuss in einem Tierkopf endet. Dieser Fibeltyp ist gut in den Gräbern der süd-alpinen Region vertreten und ist sehr kennzeichnend für die jüngste Stufe der älteren Eisenzeit (HaD₃) auf dem iapodischen Gebiet.

Die mittlere und späte La-Tène-Zeit (Lat. C und D nach Reineckes Chronologie für Mitteleuropa) sind in Prozor durch die Gräber 46, 52, 71, 75 und 76, vertreten die alle diesem Horizont angehören.

Von diesen Gräbern ist das interessanteste Grab 52 (T. XXVII—XXVIII, 1—14), das neben der Mittel-La-Tène-Fibel, die der Fibel aus dem Grab 46 ähnlich ist, noch zwei Fibeln von speziellem Typ enthält. Diese Fibeln mit zwei Spiralen und einer ovalen Bernstein- oder Glasperle am Bügel zeigen sich am häufigsten auf dem iapodischen Gebiet. Ausserdem besteht noch ein spezifischer Typus der bei den Iapoden sehr oft vorkommt: Eine Fibel mit einem Spiralkopf, einem Kahnbügel aus dünnem Bronzeblech und mit rückwärts gebogenem Fuss mit zwei kurzen Armen. Im Grabe wurde noch eine Schnur von mit Gold überzogenen Glasperlen gefunden. Den Fibeln mit zwei Spiralen sowie auch jener mit Kahnbügel nach, könnte das Grab in die Lat. D-Stufe der Jüngeren Eisenzeit gehören. Für diese Datierung besteht ein Anhaltspunkt auch in zahlreichen Grabeinheiten in Jezerine und Ribić, die der späten La-Tène-Zeit angehören. Es gibt auch Parallelen zu dem bekannten Hortfund aus Lički Ribnik, der ausser Fibeln, die jenen aus dem Grab 52 verwandt sind, auch eine grössere Anzahl römischer Münzen aus dem I. Jh. v. u. Ä. enthält.

*

Die Ergebnisse ausführlicherer Analysen des ausgegrabenen Materials zusammenfassend sind folgende:

Die Revisionsgrabungen in dem Gelände südlich von Veliki Vital ergaben bedeutende Aufschlüsse über dieses bisher grösste Gräberfeld der vorgeschicht-

lichen Iapoden in Gacko polje. Es handelt sich um neue Angaben über die Bestattungsart und über das Inventar von geschlossenen Grabeinheiten, die uns genaue Daten über den Anfang und die Dauer der Nekropole bieten. Wenn man auch die Funde von Š. Ljubić in Betracht zieht, die mit ihren typologischen Charakteristika in jüngere Phasen der HaB-Stufe der späten Bronzezeit gehören (einschleifige Bogenfibeln) kann man die Schlussfolgerung ziehen, dass die Bestattung in diesem Gräberfeld von ca. 900 v. u. Ä ununterbrochen bis zum I. Jh. u. Ä gedauert habe, also einen Zeitraum von später Bronzezeit bis zur älteren und jüngeren Eisenzeit umfasst. Es ist hervorzuhaben, dass die grösste Zahl der Gräber aus der älteren und jüngeren Eisenzeit stammt und dass demnach auch die Besiedelung in diesen Perioden am stärksten war. Die Beigaben in den Gräbern zeigen eine Verwandtschaft mit dem Material der vorgeschichtlichen Nekropolen der westbalkanischen illyrischen Gruppe, besonders aus dem liburnischen und slowenischen Gebiet (Notranjska), das seinerseits eine weitere Verbindung mit der Hallstattkultur der ostalpinen Region aufzeigt. Gewisse Verbindungen bestehen auch mit den italischen Kulturen, besonders mit jenen von der Ostadriaküste.

Auf dem Plan der Nekropole (Beilage 4) befinden sich alle in den Jahren 1971 und 1972, ausgegrabenen Gräber. Hier kann man klar sehen, dass einige grössere Gruppen von Gräbern abgesondert liegen. Meiner Meinung nach handelt es sich hier nicht um eine zufällige Erscheinung, sondern um eine kontinuierliche Bestattung einer grösseren Verwandtengruppe. Diese Erscheinung wurde auf iapodischen Nekropolen früher nie bemerkt. Die grösste Anzahl von Nekropolen wurde nämlich schon längst teilweise ausgegraben, aber leider besteht darüber keine Dokumentation.

Auf der Beilage 3 wurde eine Rekonstruktion der kompletten Nekropole dargestellt, mit Aufzeichnung des Geländes, das im Jahre 1888 und in den heutigen Tagen durchforscht wurde.

VERZEICHNIS DER BEILAGEN

1. Katasterplan im Gelände der Burgwallsiedlungen und Gräberfelder in Prozor.
2. Geodätische Aufnahme der Burgwallsiedlungen Veliki und Mali Vital mit der eingetragenen Lage der Nekropole, südlich von Veliki Vital gelegen.
3. Situationsplan der Nekropole südlich von Veliki Vital.
4. Ausgrabungsplan der Nekropole südlich von Veliki Vital.
5. Block XII der erforschten Nekropole (S. Situationsplan, Beilage 3).
6. Ausgrabungsplan der Nekropole südlich von Veliki Vital, auf den Grundstücken von M. Marković und J. Kovačević. Grabungen von Šime Ljubić im Jahre 1888. (S. Situationsplan, Beilage 3).

TAFELNVERZEICHNIS

Tafel I

Abb. 1 Burgwallsiedlungen Veliki und Mali Vital, Ansicht von der Ostseite. Unter dem Südabhang des Veliki Vital vorgeschichtliches Gräberfeld; Abb. 2 Ansicht der vorgeschichtlichen Nekropole vom Südabhang des Veliki Vital.

Tafel II

Abb. 1 Steinkonstruktion des Skelettgrabes 38; Abb. 2 Detail der Steinkonstruktion des Grabes 38.

Tafel III

Abb. 1 Skelettgräber 31 und 32, mit Stein umfriedet; Abb. 2 Spuren des verkohlten Bretts, welches das Skelettgrab 44 bedeckte.

Tafel IV

Abb. 1 Detail des Frauengrabes 6 in situ; Abb. 2 Urnengrab während der Grabung.

Tafel V

Abb. 1 Detail des Skelettgrabes 68. Auf der rechten Achsel eine Fibel, neben jedem Ohr ein Ohrschmiede, hinter dem Schädel Haarschmuck aus Bronze; Abb. 2 Detail aus dem Skelettgrab 56: Bronzefibel mit Anhängern.

Tafel VI

Detail des Skelettgrabes 36: Bronzefibel mit drei grauen Perlen aus Glaspasta, die mit gelben konzentrischen Kreisen verziert sind. Auf der Fibel ein brillenförmiger Anhänger; Abb. 2 Detail des Skelettgrabes 45: Bronzediadem und Halsband von dunkelgrauen Perlen aus Glaspasta mit gelben konzentrischen Kreisen.

Tafel VII

Skelettgräber 1 und 2. Abb. 6: Perlen aus dunkelrotem Bernstein; Abb. 12 Halsband aus dunkelrotem Bernstein. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel VIII

Skelettgrab 3. Abb. 1 Am Fibelbügel dunkelrote Bernsteinperle; Abb. 17 Halsband aus dunkelrotem Bernstein. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel IX

Skelettgrab 6. Abb. 18 Perlen aus dunkelrotem Bernstein. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel X

Skelettgrab 9. Abb. 19 Perlen aus gelber Glaspasta; Abb. 10 Perlen aus dunkelrotem Bernstein. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XI

Skelettgräber 4, 5, 8, 17, 19. Abb. 2: 9 Perlen aus Glaspasta; Abb. 7 Perle aus dunkelrotem Bernstein. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XII

Skelettgräber 11, 12, 13, 14. Abb. 2 Perlen aus dunkelrotem Bernstein, mit vertieften, konzentrischen kleinen Kreisen verziert. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XIII

Skelettgrab 15. Abb. 6 Halsband aus dunkelrotem Bernstein. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XIV

Skelettgräber 16, 18, 22. Abb. 7 Halsband aus dunkelrotem Bernstein; Abb. 9, 10, 13 Perlen aus dunkelgrauer Glaspasta mit gelben konzentrischen kleinen Kreisen. Auf den Perlen Abb. 10 und 13 ist die obere Schicht zerstört. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XV

Skelettgräber 21 und 26. Alle Beigaben aus Bronze.

Tafel XVI

Skelettgrab 26 und Urnengrab 1. Abb. 1 Bronze und Eisen; Abb. 2 Keramik.

Tafel XVII

Skelettgräber 23 und 25. Abb. 2 und 7 Perlen aus dunkelrotem Bernstein. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XVIII

Skelettgräber 27 und 28. Abb. 5, 8, 9, 10 Perlen aus dunkelrotem Bernstein und Glaspasta. Andere Beigaben aus Bronze. Am Anhänger der Fibel (Abb. 5) sind Spuren eines Leder — fadens vorhanden, welcher durch Spiralröhrchen durchzogen war.

Tafel XIX

Skelettgräber 31, 37, 38. Abb. 2—5, 7, 9 Perlen auf Fibeln aus dunkelgrauer Glaspasta mit gelben konzentrischen Kreisen und Bernsteinperlen. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XX

Skelettgräber 29, 30, 32, 33. Abb. 3, 5, 7, 9 Perlen aus dunkelrotem Bernstein und grauer Glaspaste mit gelben konzentrischen Kreisen; Abb. 15 Reste eines Lederfadens welcher durch ein Spiralröhrchen ging (B. 16). Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XXI

Skelettgräber 35, 39, 41. Abb. 2 Perlen aus dunkelgrauer Glaspasta mit kleinen gelben konzentrischen Kreisen; Abb. 4 Am Fibelbügel und am Anhänger dunkelroter Bernstein. Abb. 5 Eine Schnur von 42 gelben Perlen aus Glaspasta und 5 Perlen aus Bernstein. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XXII

Skelettgrab 36. Abb. 1, 2, 7 Perlen aus dunkelgrauer Glaspasta mit kleinen gelben konzentrischen Kreisen; Abb. 6 Halsband aus dunkelrotem Bernstein. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XXIII

Skelettgräber 42, 43, 44, 46. Abb. 1, 5, 6 Perlen aus dunkelrotem Bernstein. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XXIV

Skelettgrab 45. Abb. 1 Auf der Fibel ein Stück dunkelroten Bernsteins; Abb. 2 Perlen aus grünem durchsichtigem Glas; Abb. 3 Perlen aus dunkelgrauer Glaspasta mit gelben konzentrischen Kreisen; Abb. 4 Bronzediadem mit gehämmerten Buckeln,

Tafel XXV—XXVI

Skelettgrab 48. Abb. 4 Halsband aus dunkelrotem Bernstein; Abb. 6 Lederteil, der durch ein Spiralröhrchen ging; Abb. 8 Fragment eines Henkels eines Keramikgefäßes; Abb. 12 und 13 Perlen aus dunkelrotem Bernstein; Abb. 15 vier Perlen aus hellgelbem durchsichtigem Bernstein. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XXVII—XXVIII

Skelettgrab 52. Abb. 1, 2, 4, 5, 6 Dunkelrote Bernsteinstücke; Abb. 3 Schnur von 104 Perlen aus weissem, durchsichtigem mit Gold überzogenem Glas, das mit einer dünnen Glaschicht bedeckt ist; Abb. 7 Perle aus weissem durchsichtigem Glas, das der Länge nach kanneliert ist; Abb. 10—13 Perlen aus dunkelrotem Bernstein. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XXIX

Skelettgräber 51, 55, 57, 59. Abb. 9 Perlen aus gelber Glasmasse; Abb. 14 Perlen aus grauer Glaspasta mit kleinen gelben konzentrischen Kreisen. Die obere Schicht der mittleren Perle ist beschädigt. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XXX

Skelettgräber 56 und 64. Abb. 1 Perlen aus dunkelrotem Bernstein; Abb. 2 Am Anhänger der Fibel erhaltene Lederfäden, durch ein Spiralröhrchen durchzogen; Abb. 4 Eisenspuren am Fibelkopf. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XXXI

Skelettgräber 61 und 66. Abb. 1. Eisenplättchen an der Rückseite der Fibel; Abb. 4 Perlen aus dunkelrotem Bernstein; Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XXXII

Skelettgrab 68. Abb. 2, 5, 5 a Perlen aus dunkelblauer Glaspasta mit kleinen gelben konzentrischen Kreisen; Abb. 3 Eine weisse durchsichtige und eine dunkelblaue Glasperle am Fibelbügel. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XXXIII

Skelettgrab 65 und Urnengrab 3. Abb. 1 Perlen aus gelber Glaspasta; Abb. 5 Keramik. Andere Beigaben aus Bronze.

Tafel XXXIV

Urnengräber 2 und 4. Abb. 1 Keramische Urne, ohne Beigaben; Abb. 2 Reste eines hölzernen Messergriffs, mit erhaltenem Teil der Bronzescheide; Abb. 3 Eiserner Dolch. Am Griff Spuren einer hölzernen Scheide, die mit zwei Nieten befestigt war.

Tafel XXXV

Skelettgräber 75 und 76. Abb. 1 Eiserner Dolch; Abb. 2 Perlen aus mit Gold überzogenem weissem Glas; Abb. 3 Perle aus dunkelrotem Bernstein; Abb. 4 Bronzearmband.

Tafel XXXVI

Beigaben des jüngsten Horizonts, ausserhalb des Gräberfeldes.

Tafel XXXVII

Beigaben des jüngsten Horizonts, ausserhalb des Gräberfeldes.

Tafel XXXVIII

Landkarte mit der Darstellung der Verbreitung vorgeschichtlicher Fundstätten auf Gackopolje.

Tafel XXXIX

Perlen aus den Gräbern 52, 65, 76 und 45.

Tafel XL

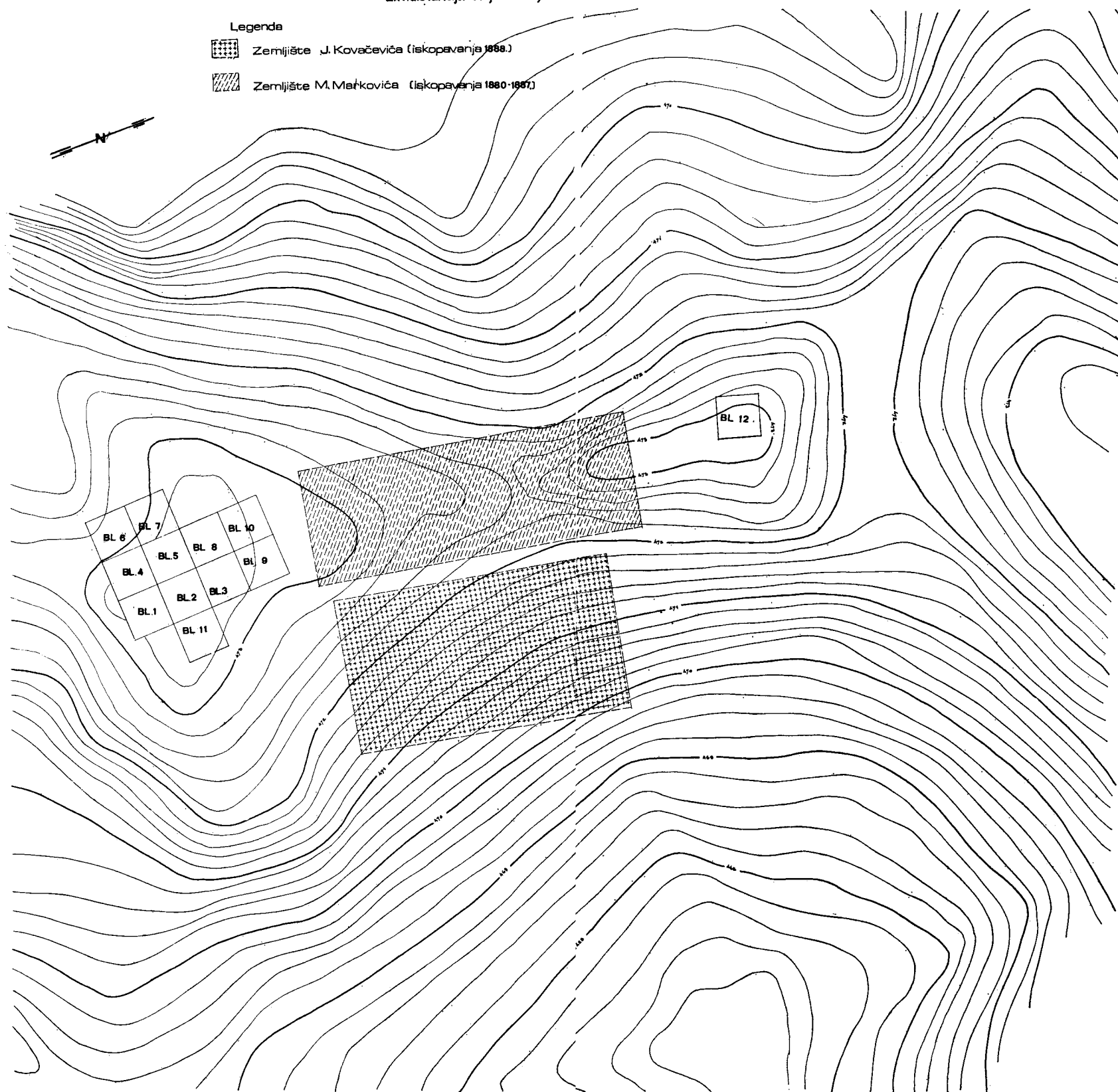
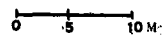
Perlen aus Bernstein und Glaspasta aus den Gräbern 52, 48 und 45.

SITUACIONI PLAN VELIKOG I MALOG VITLA I FRAHISTORIJSKE NEKROPOLE

Ekvidistancija slojnice 0,20 m

Legenda

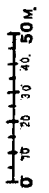
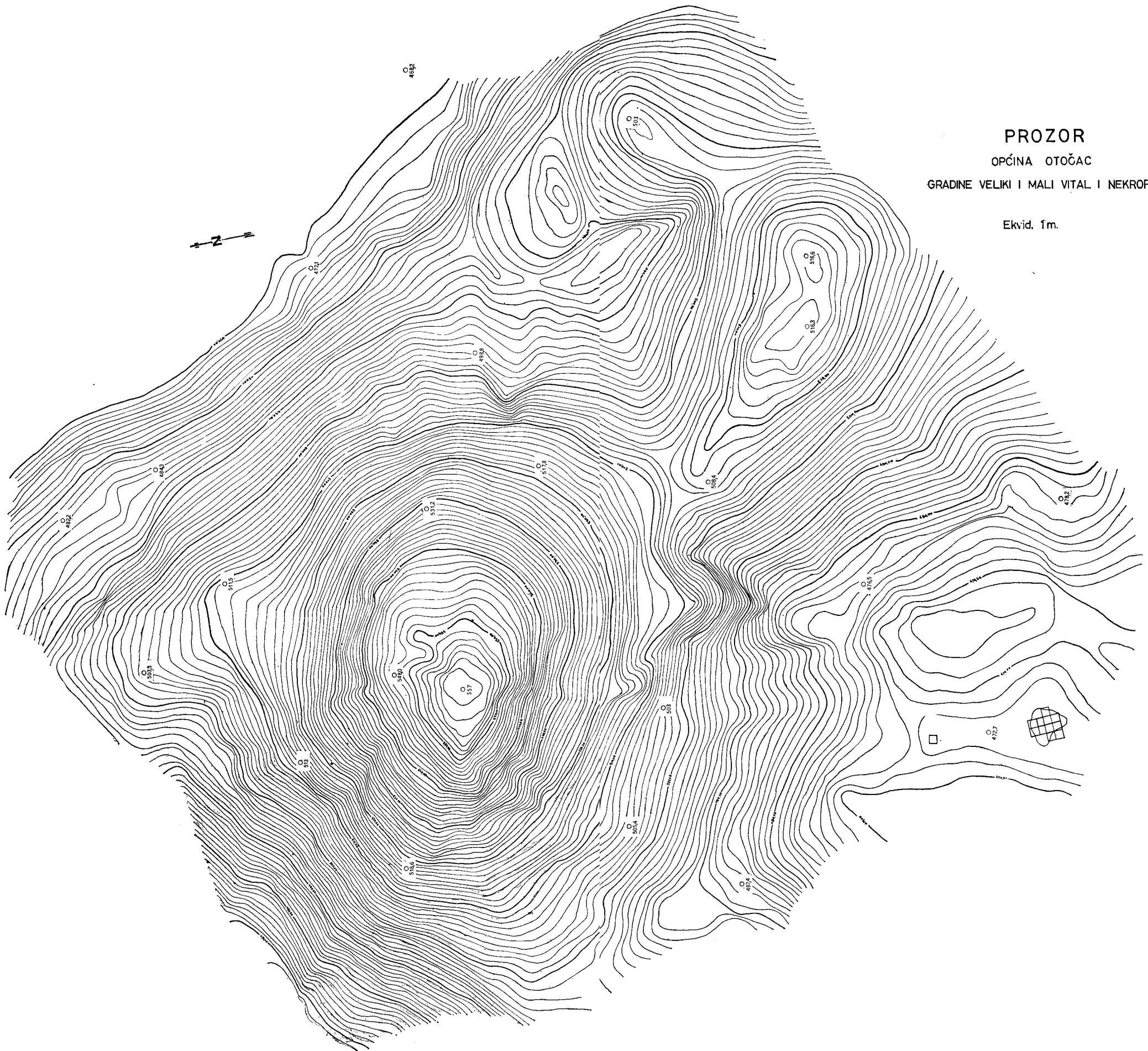
 Zemljište J. Kovačevića (iskopavanja 1888.)

 Zemljište M. Matkovića (iskopavanja 1880-1887.)

 Izradili: Medoš Drago geod. I
 Medoš Mirko geod.

PROZOR
OPĆINA OTOČAC
GRADINE VELIKI I MALI VITAL I NEKROROLA

Ekvid. 1m.

KOPIJA KATASTRSKOG PLANA
Mjerilo 1:2880

KAT. OPĆINE PROZOR - ČOVIĆE
DET. LIST 7/8-3

PLAN NEKROPOLE U PROZORU

ISKOPAVANJA 1971. I 1972. G.

LEGENDA

- GROBOVI NA DASCIMA
- DJELOMIČNO DISLOCIRANI GROBOVI
- GROBOVI OGRADENI KAMENJEM
- ŽARNI GROBOVI

0 1 M

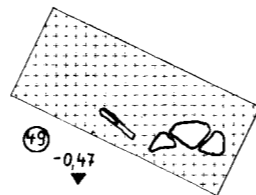

6

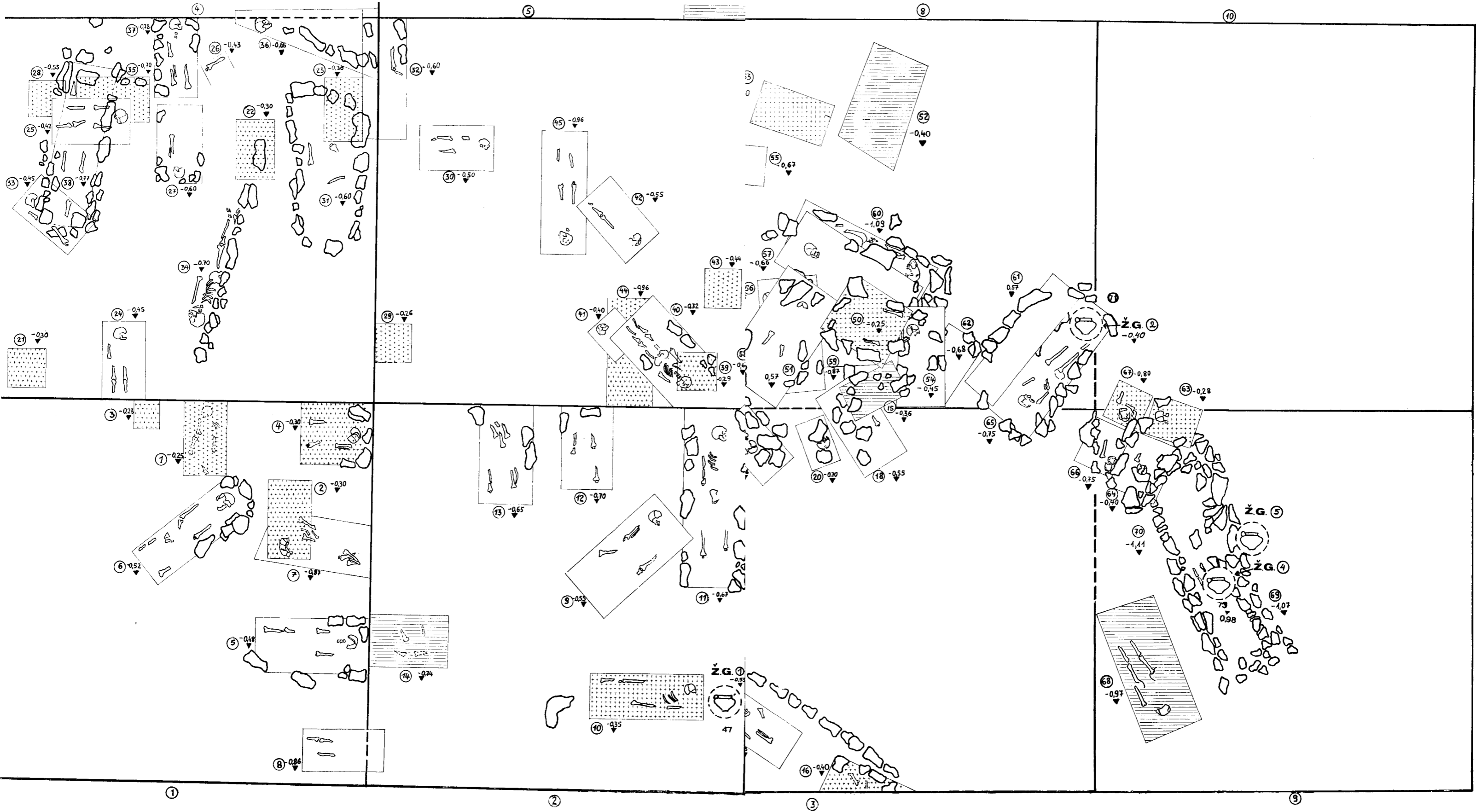
72 -0,25

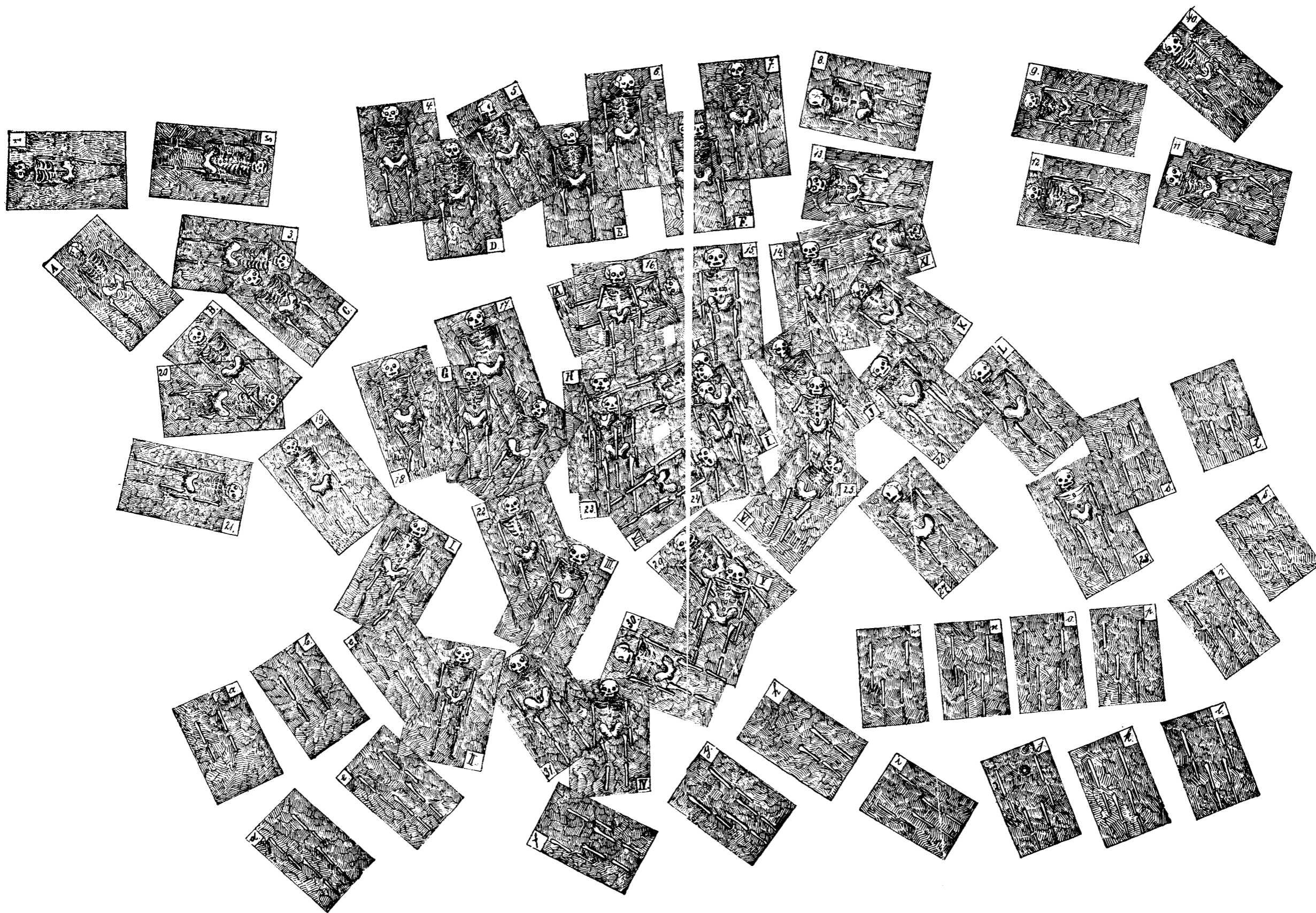
7

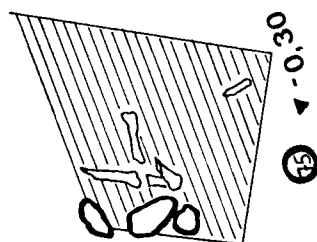

49 -0,47

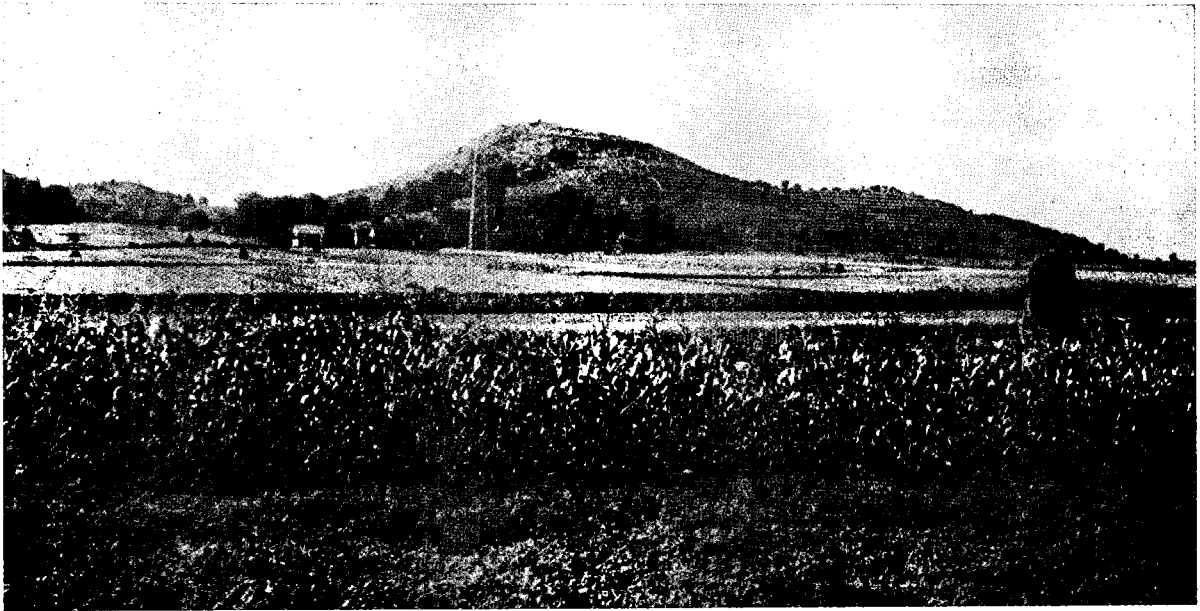
48 -0,70

1

2

1

2

1

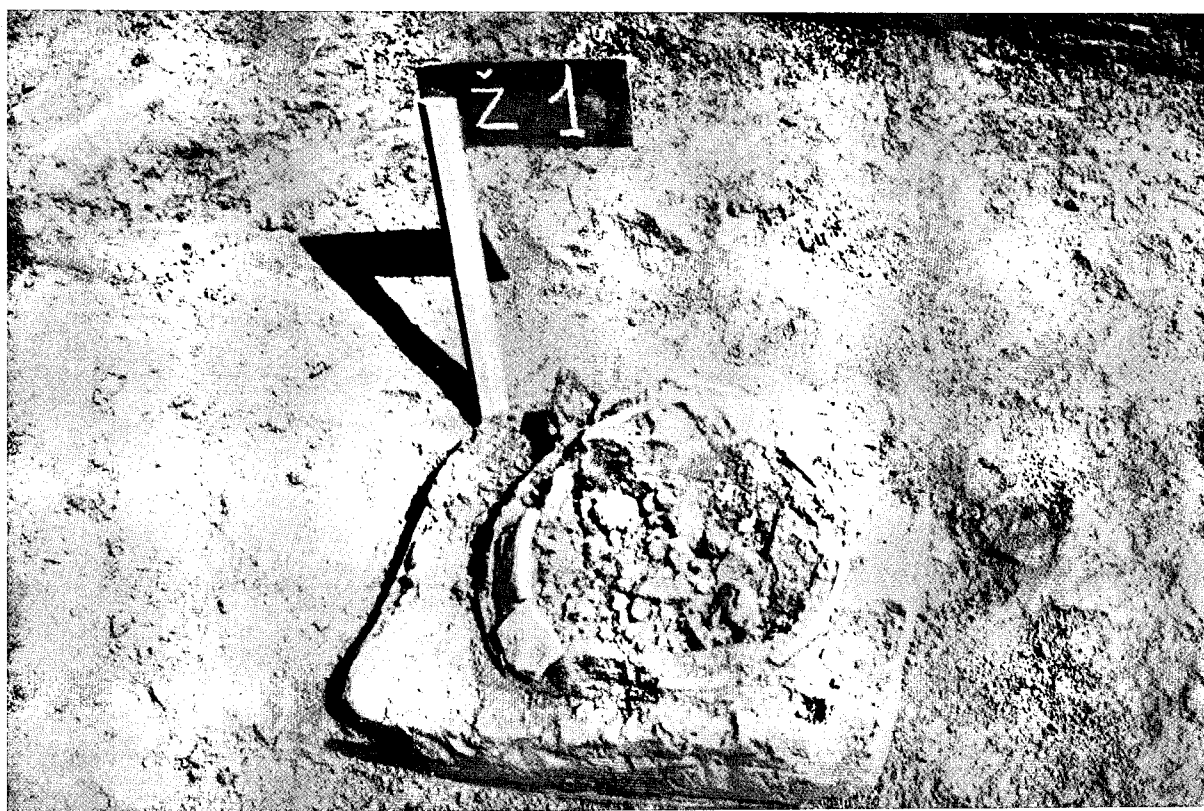
2

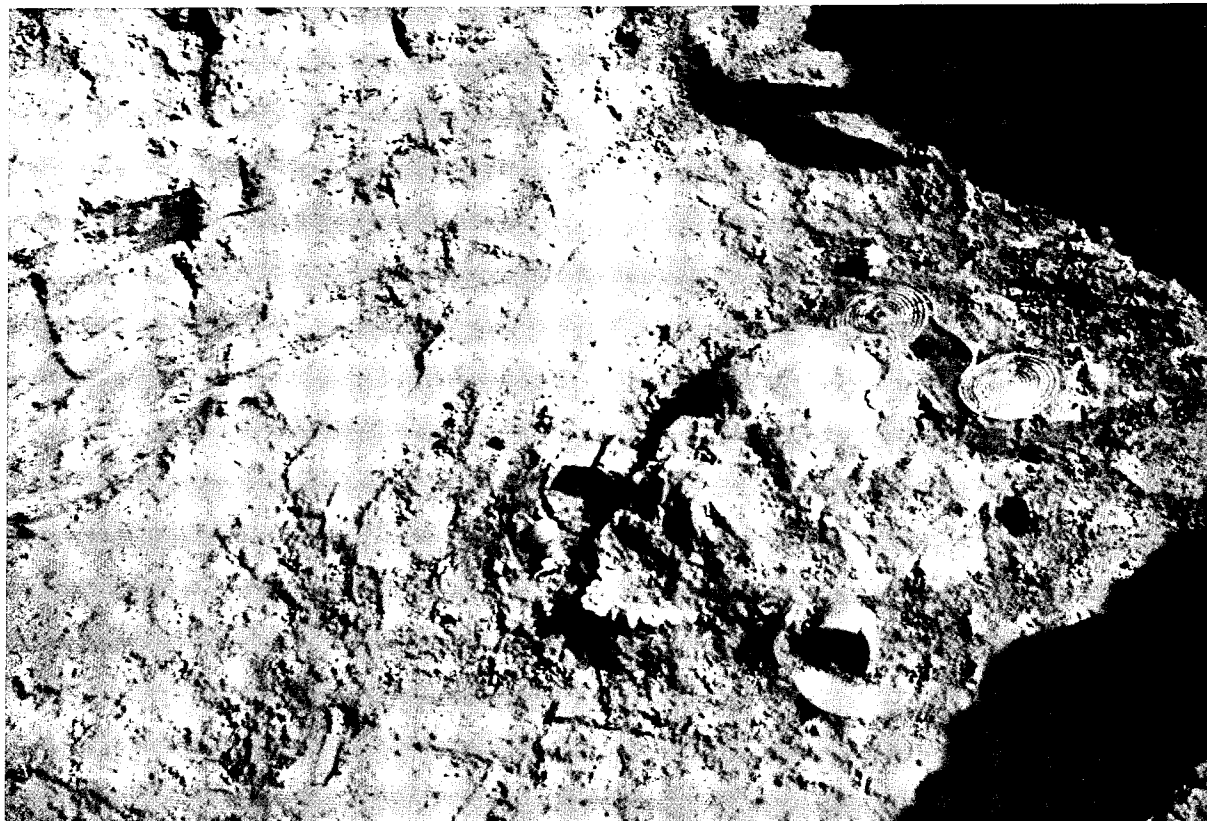

1

2

1

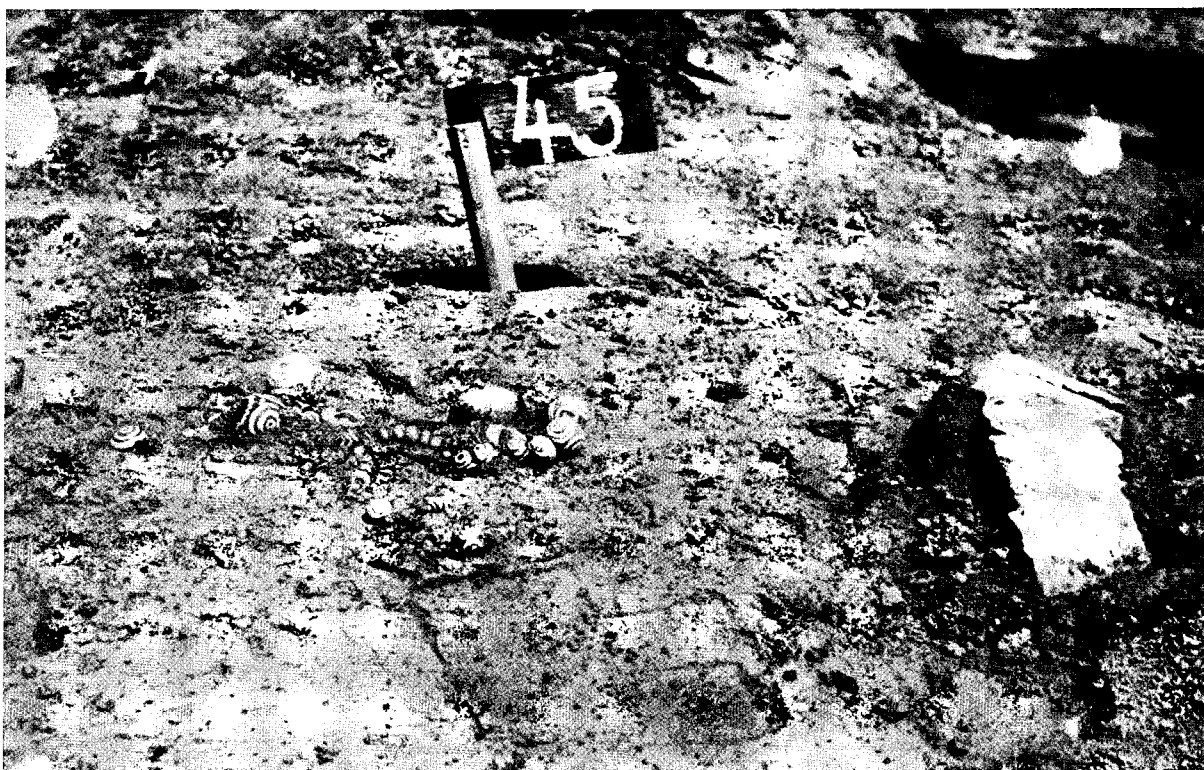
2

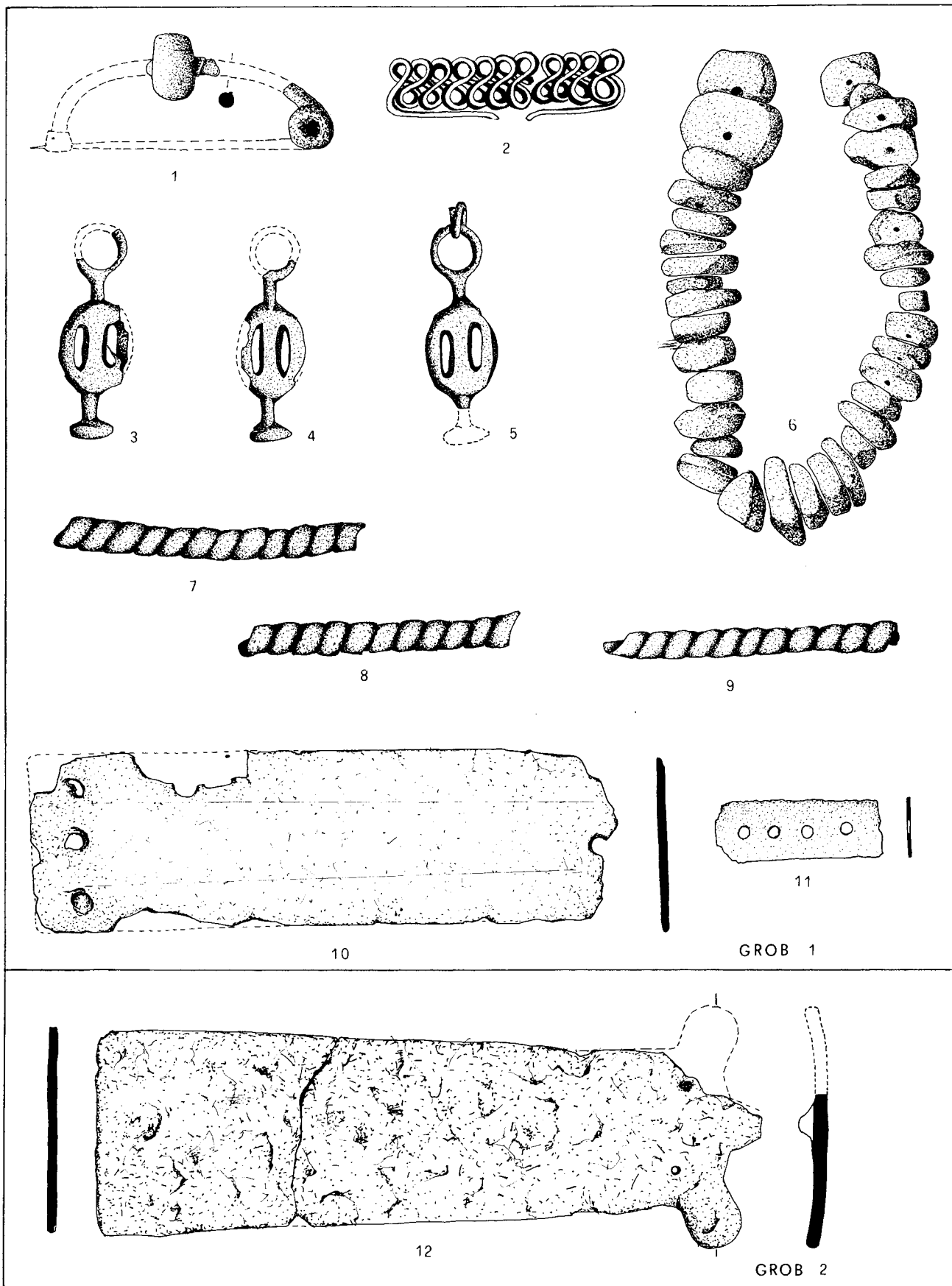

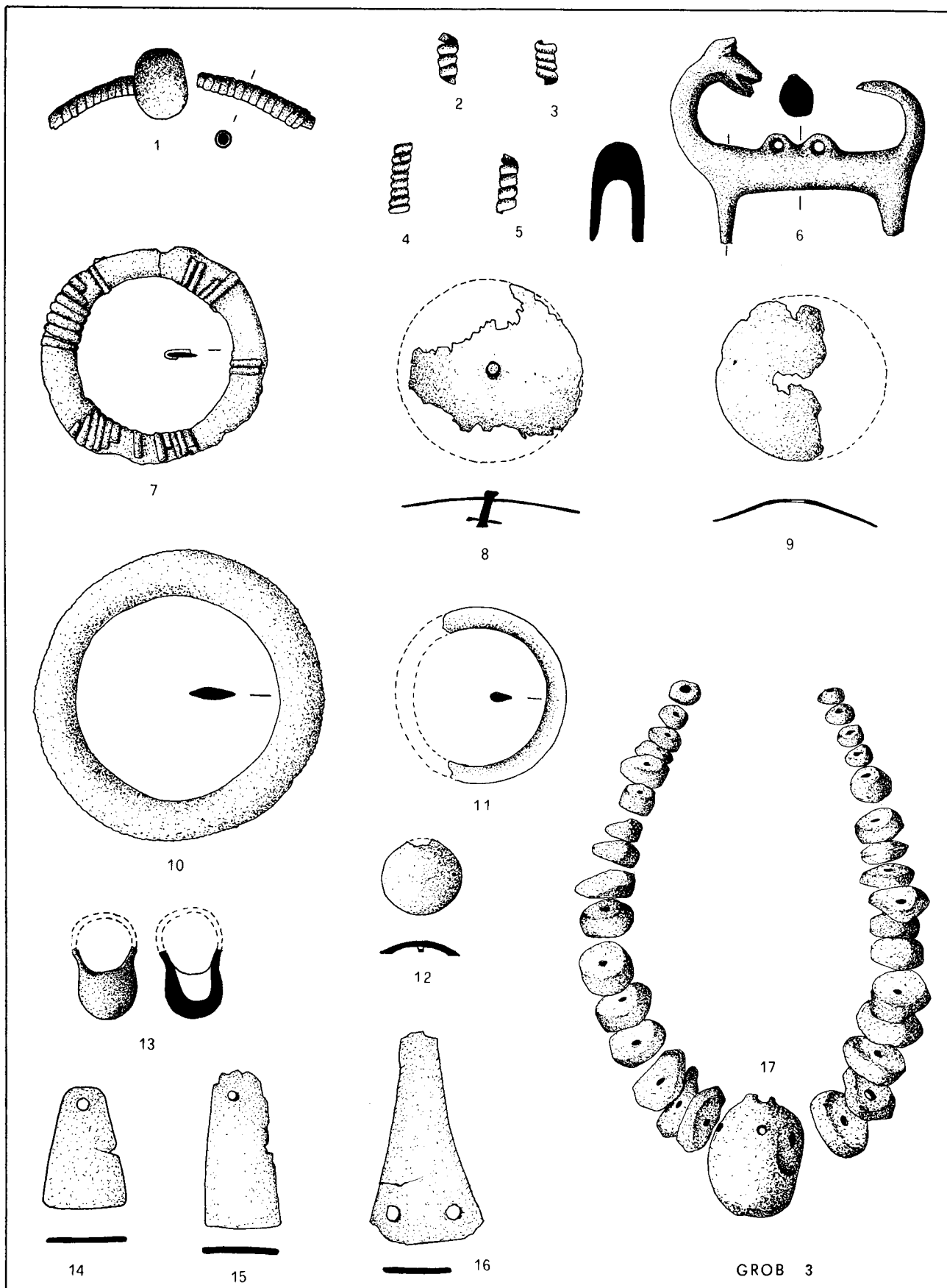

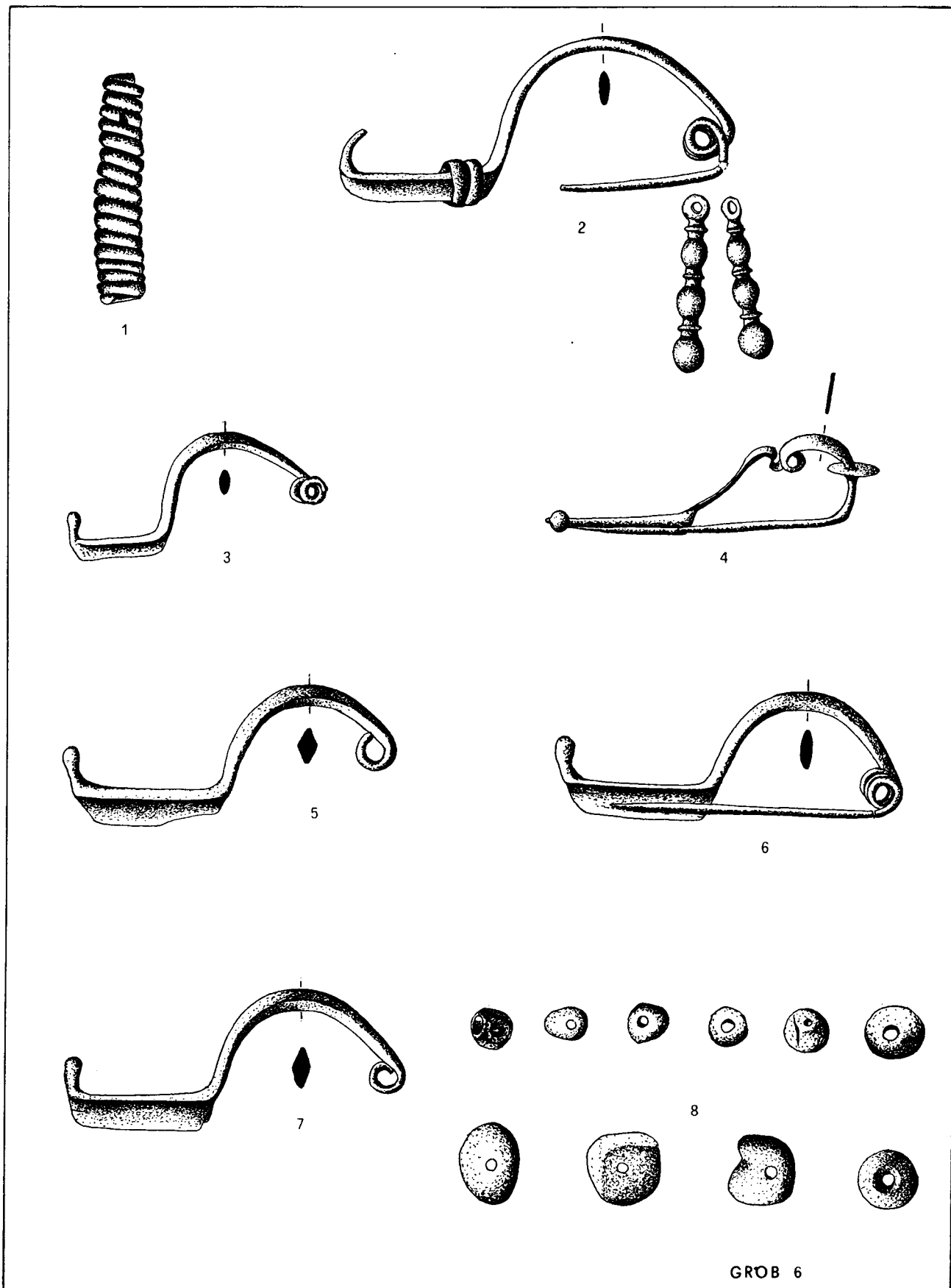
1

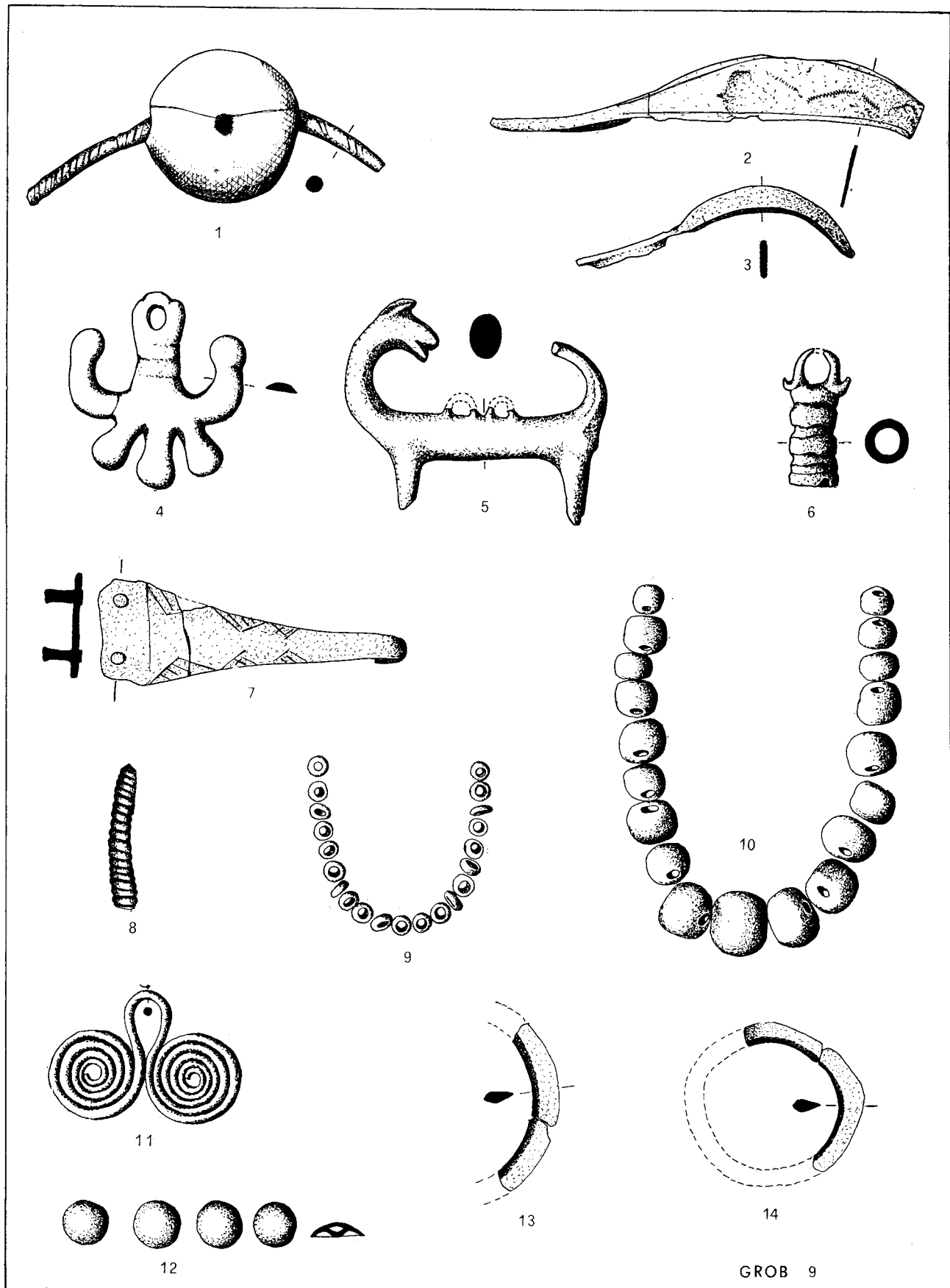
2

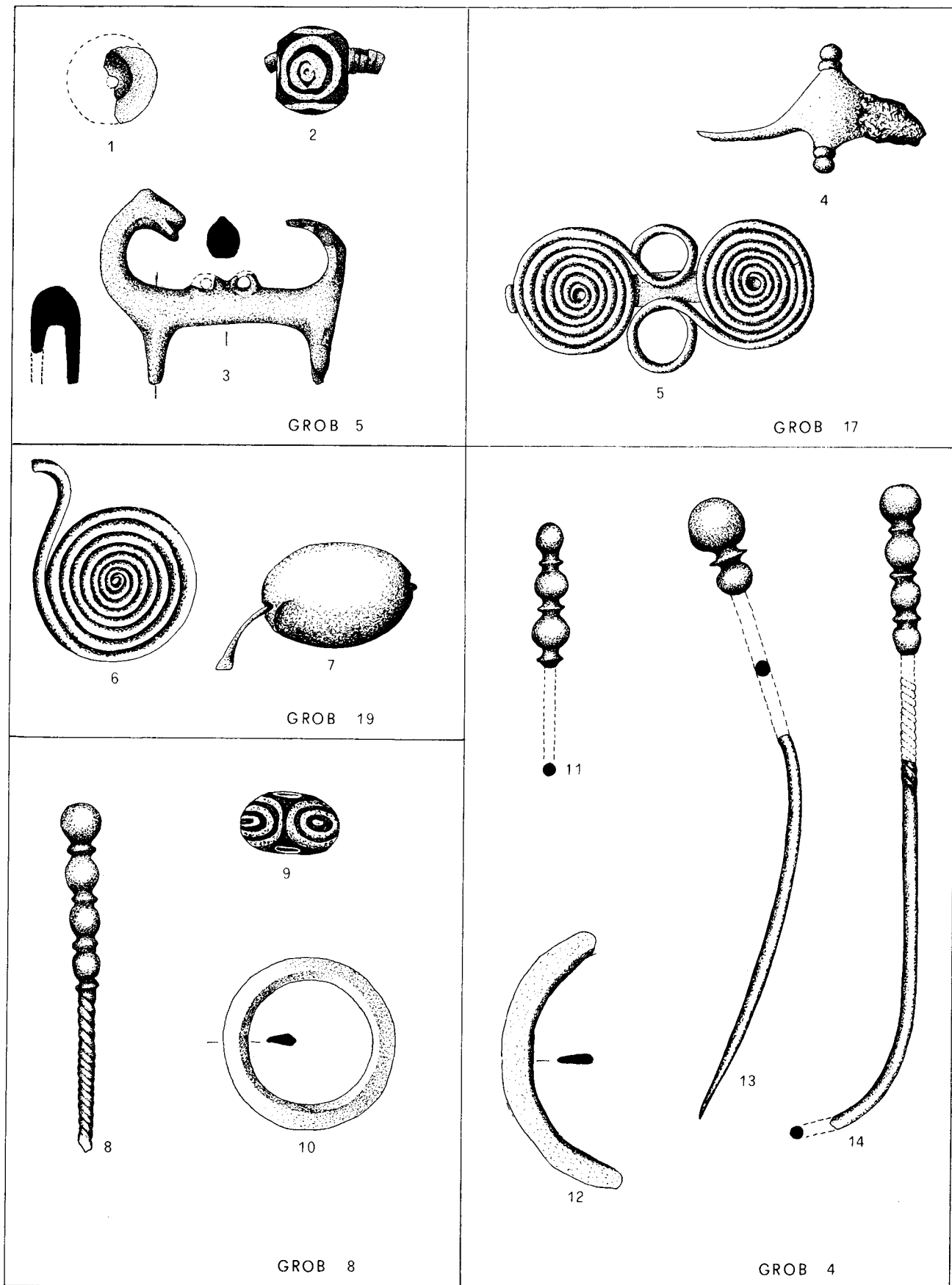

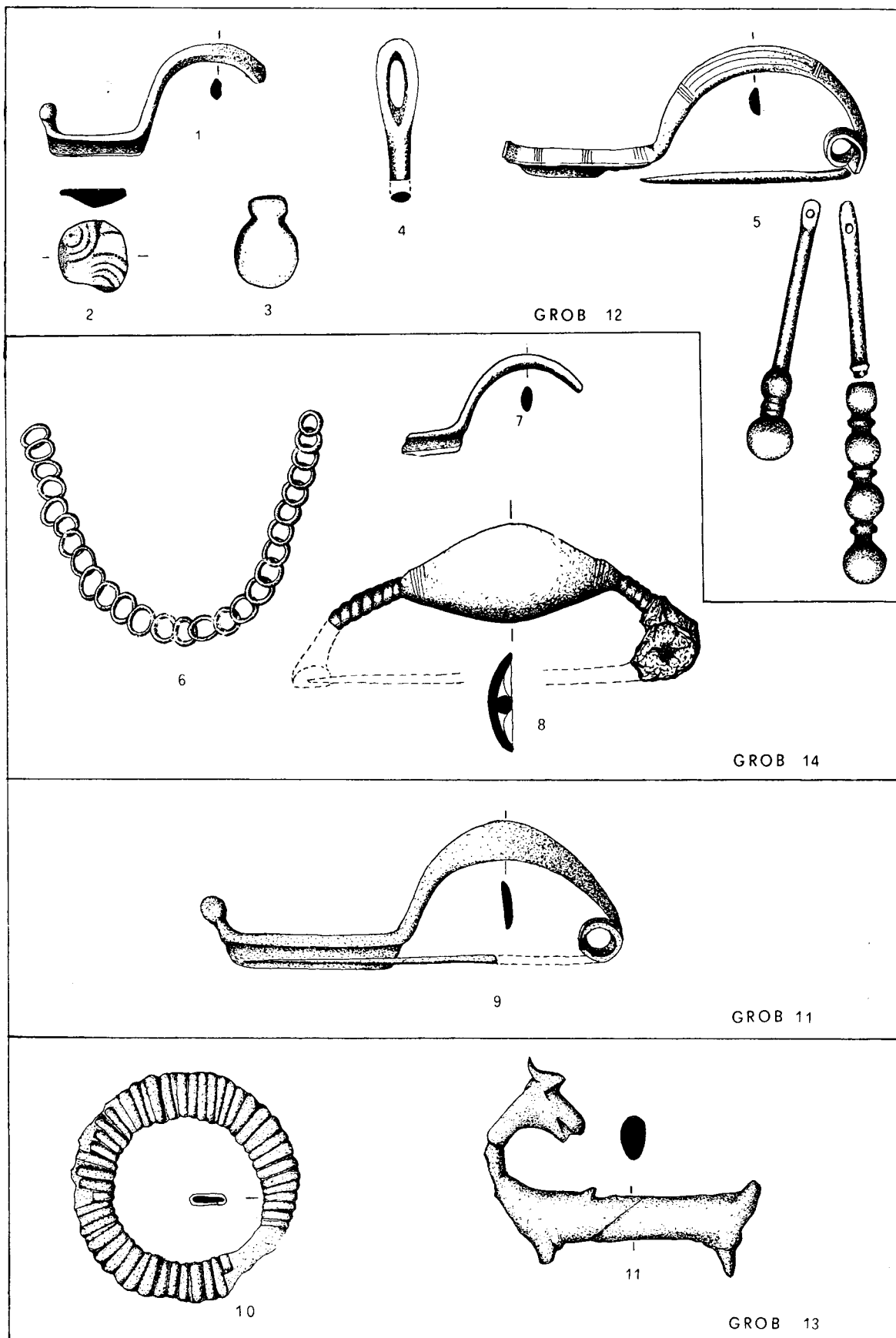

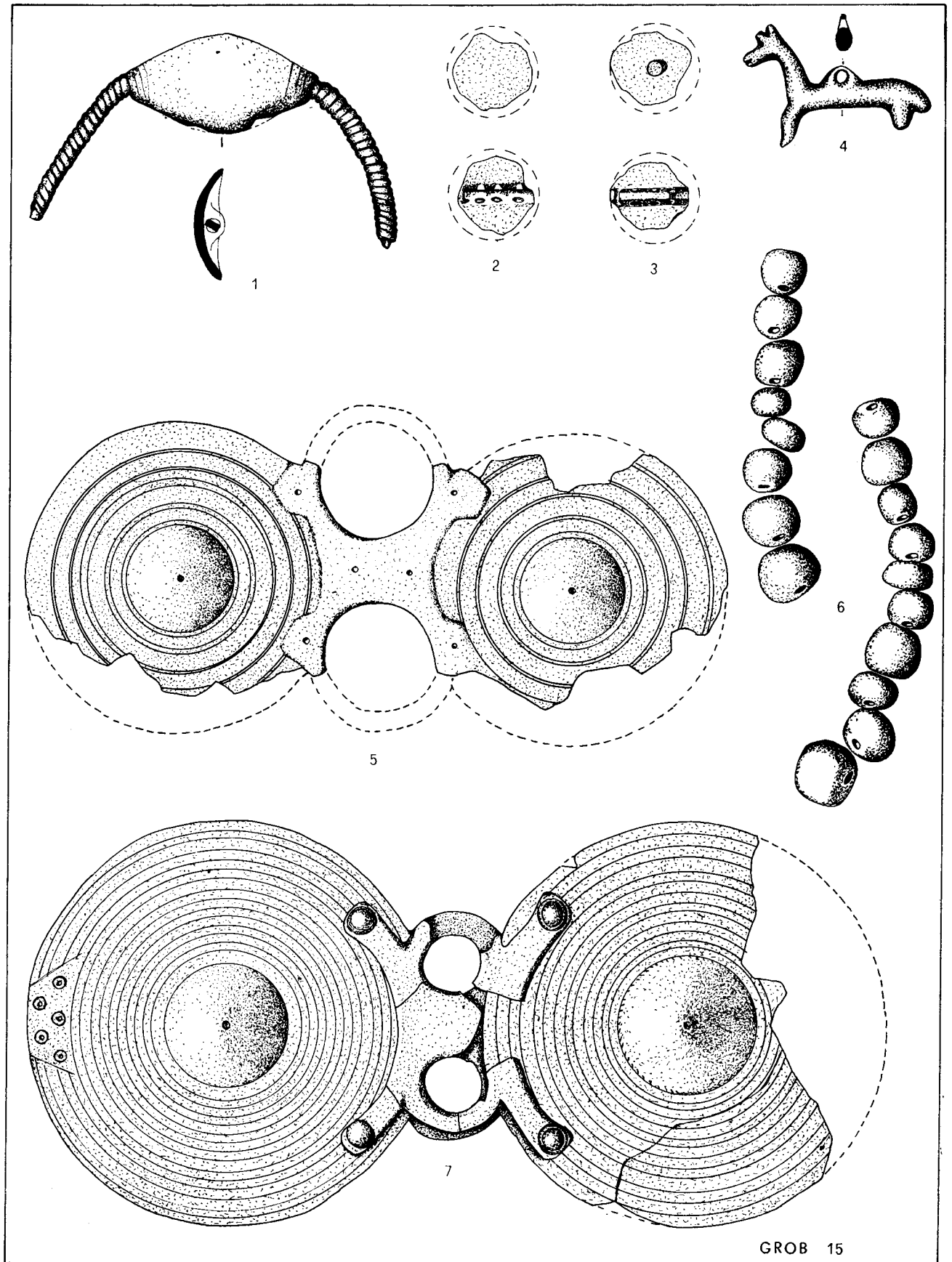

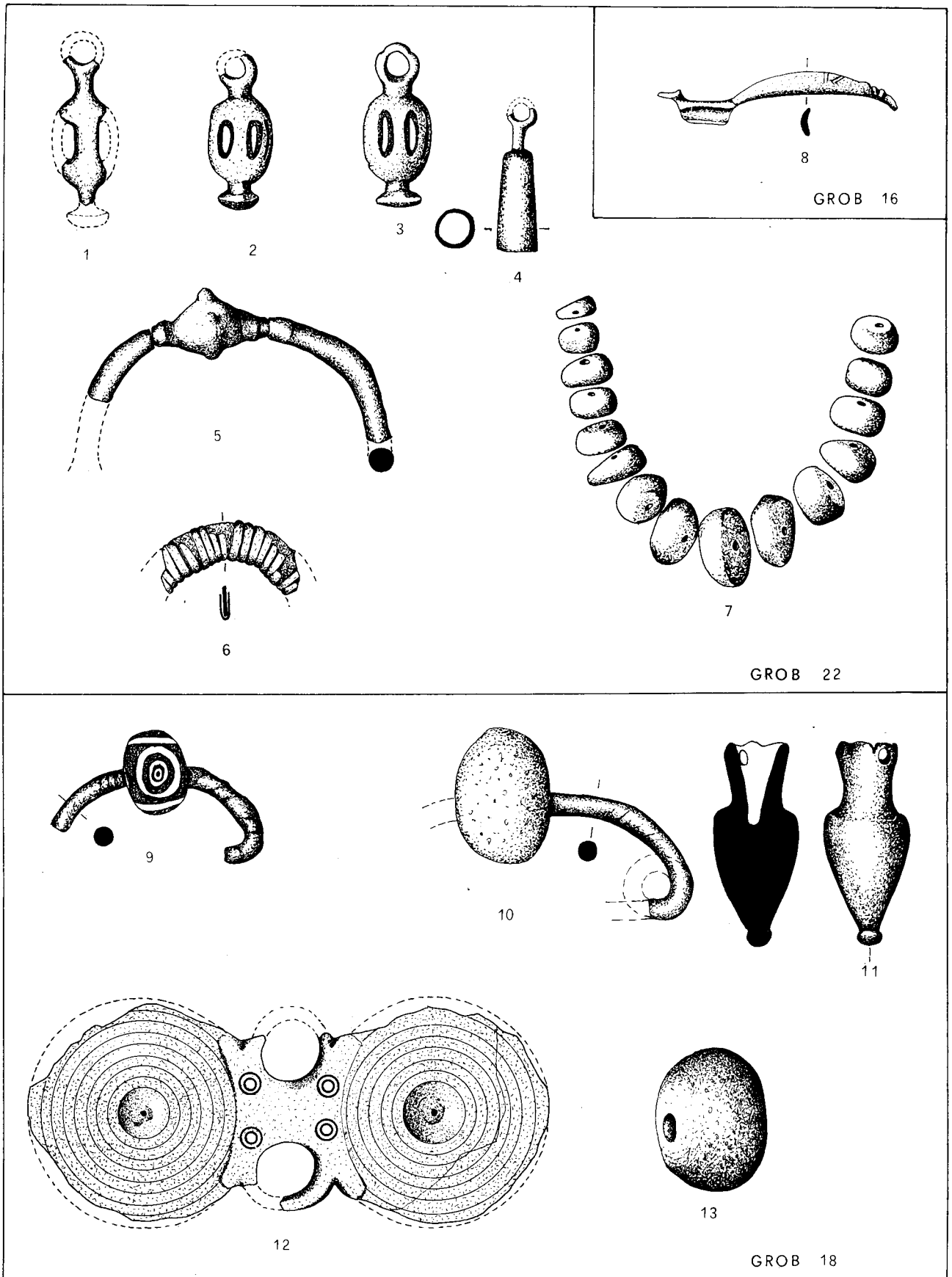

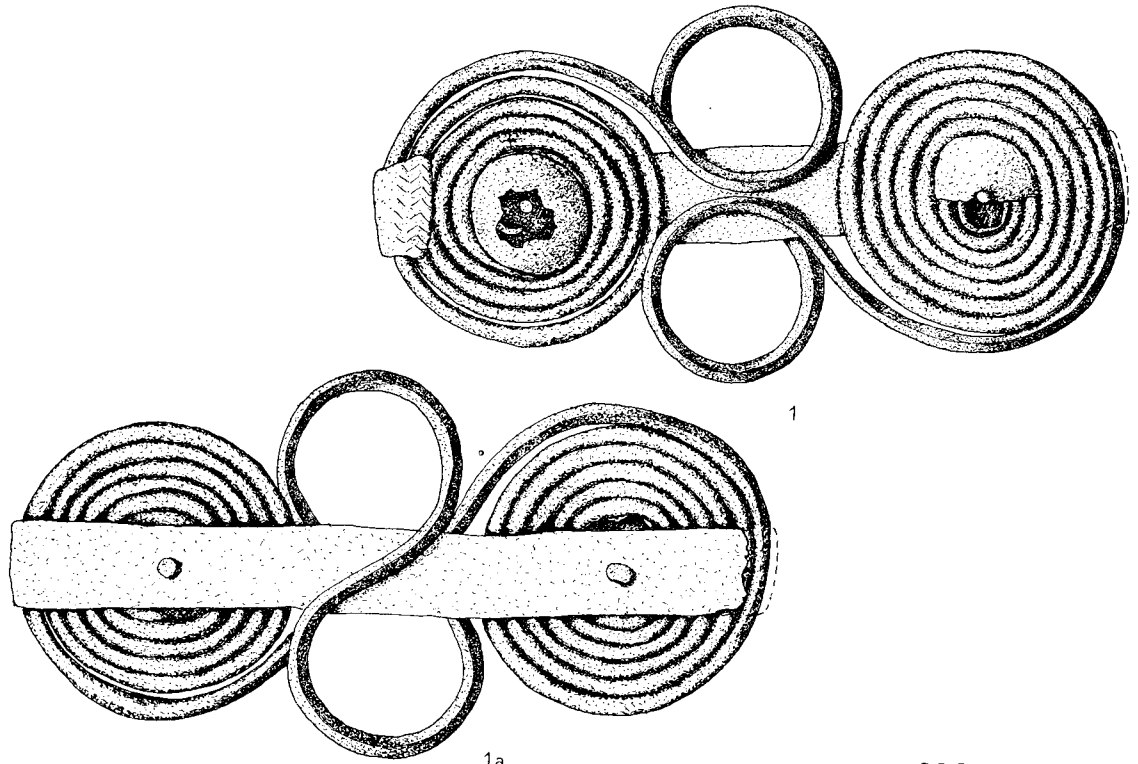

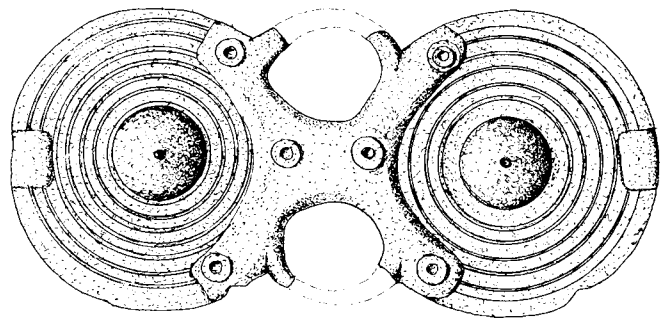

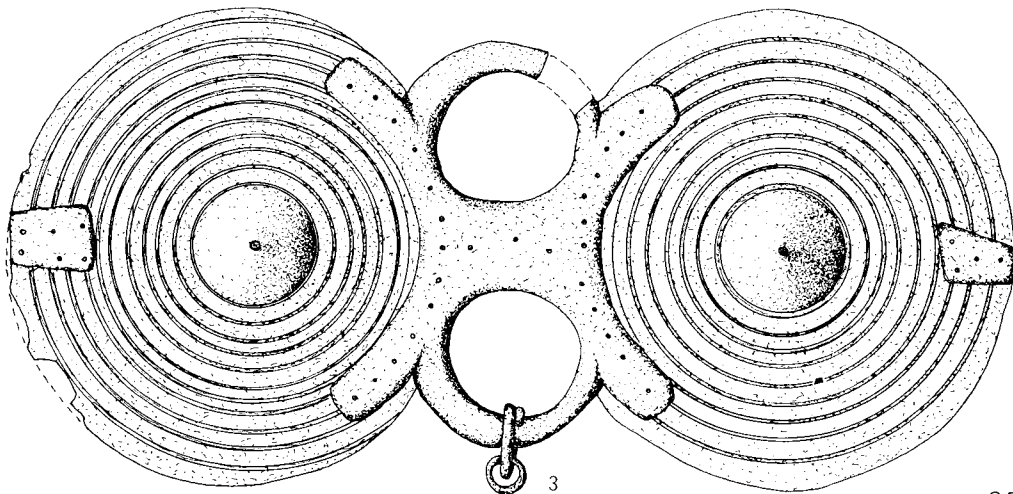

1a

GROB 26

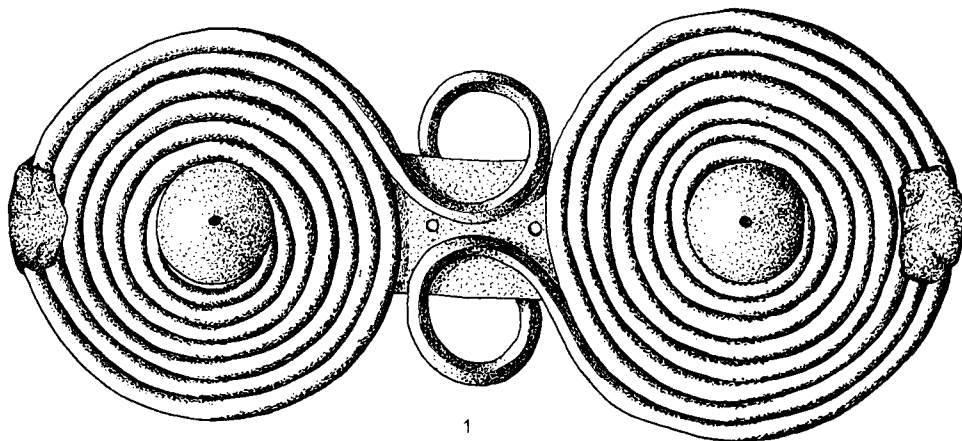

2

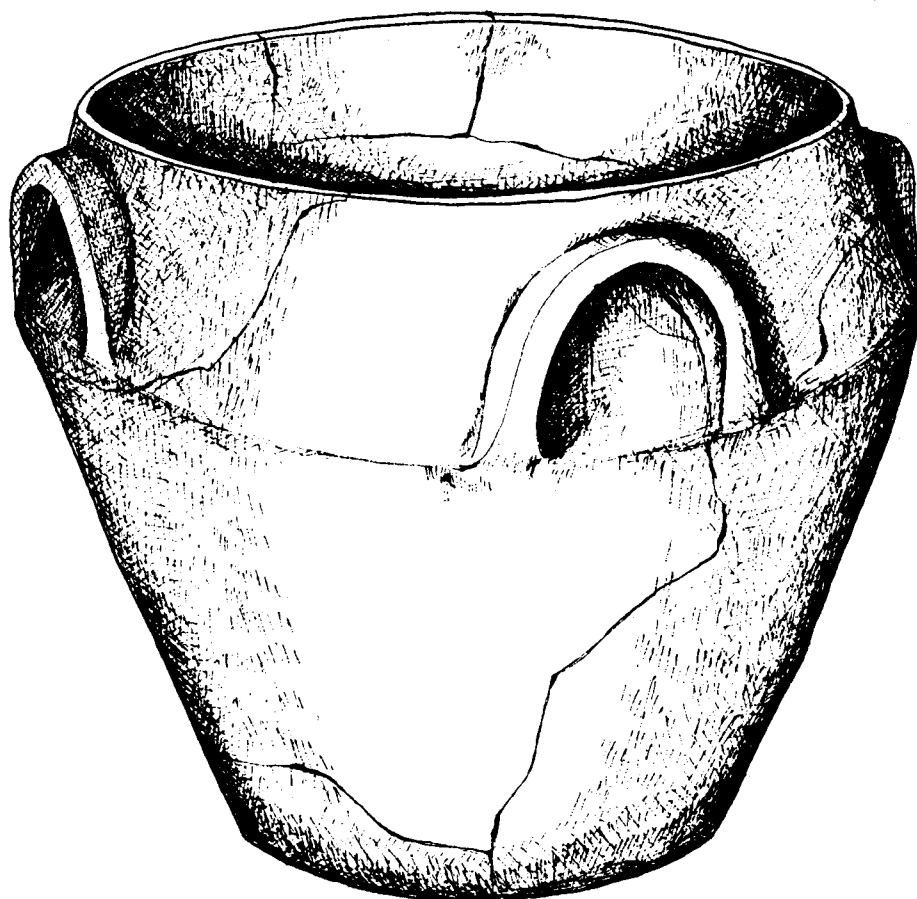
3

GROB 21

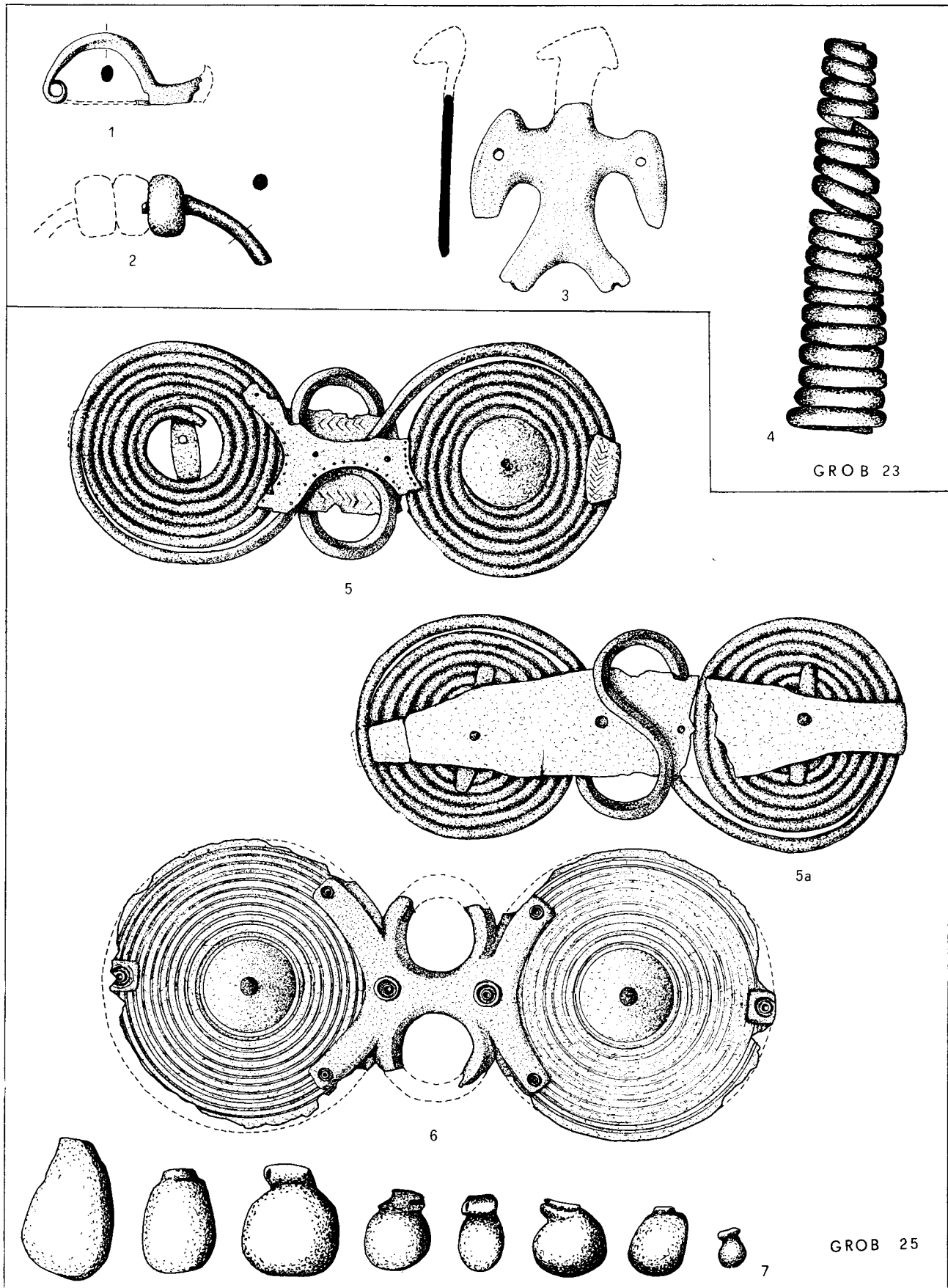
1

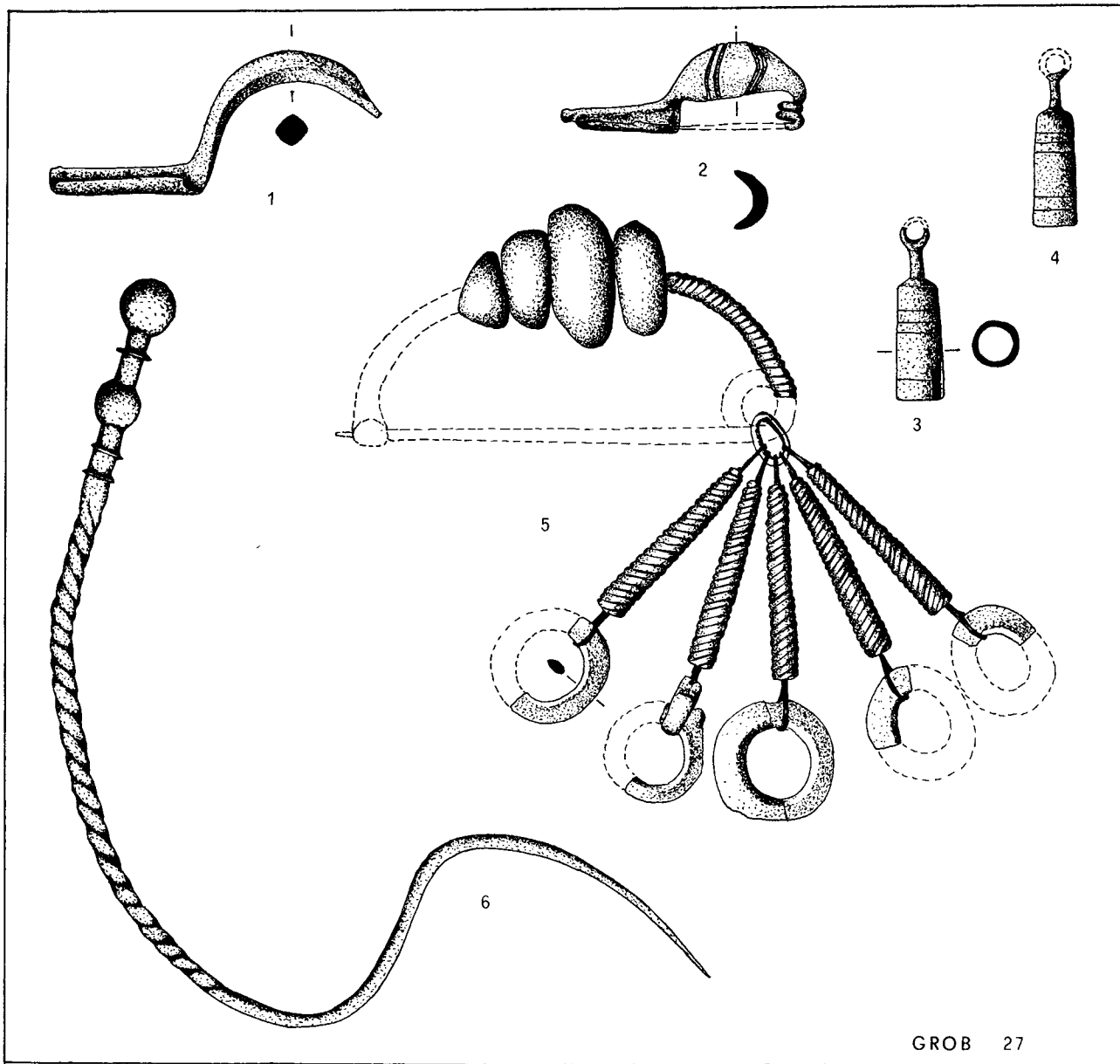
GROB 24

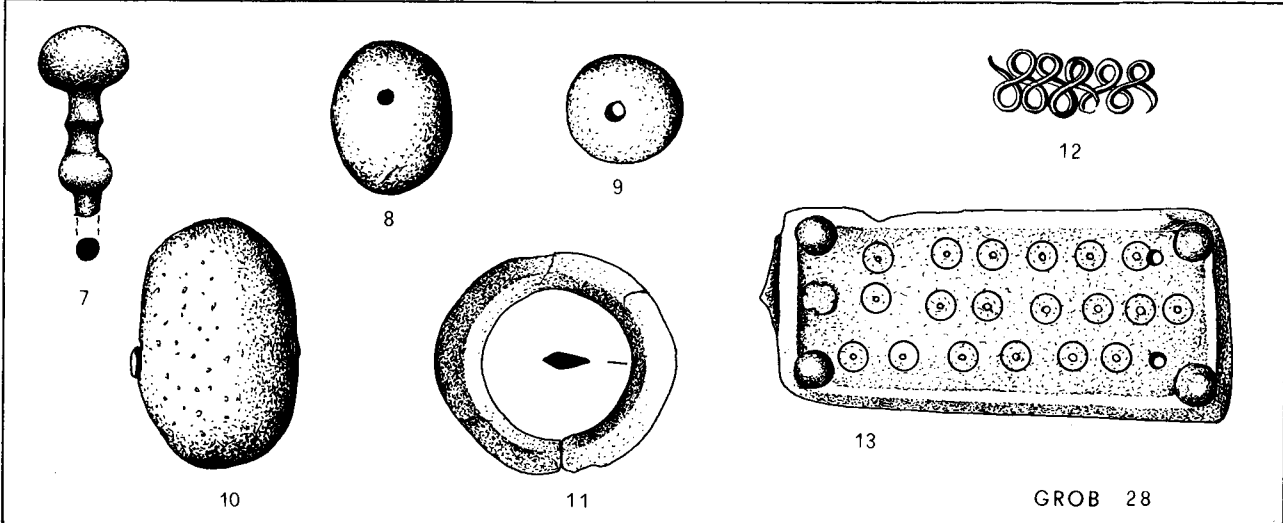
2

GROB 47 (Ž. GR.1)

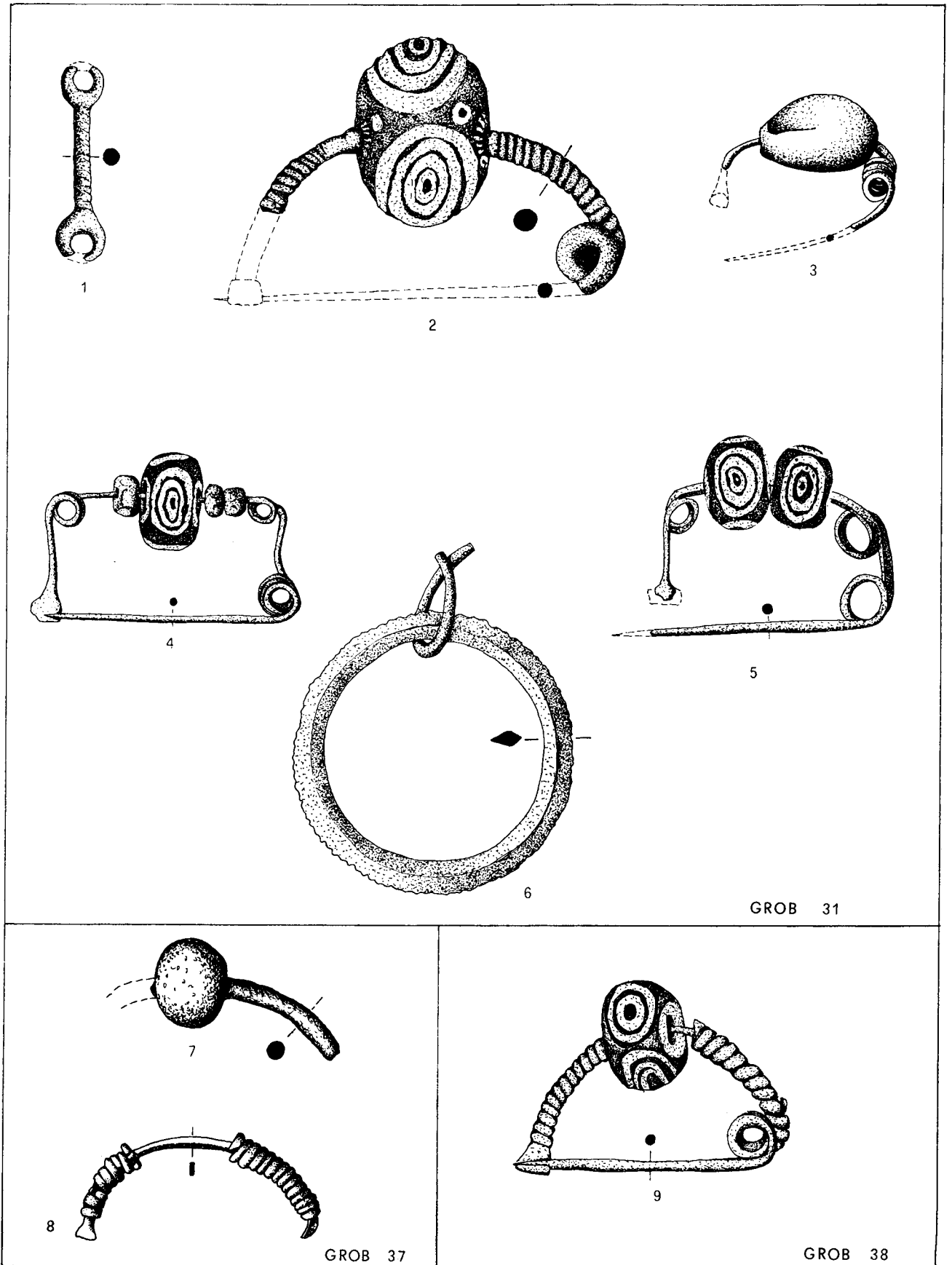

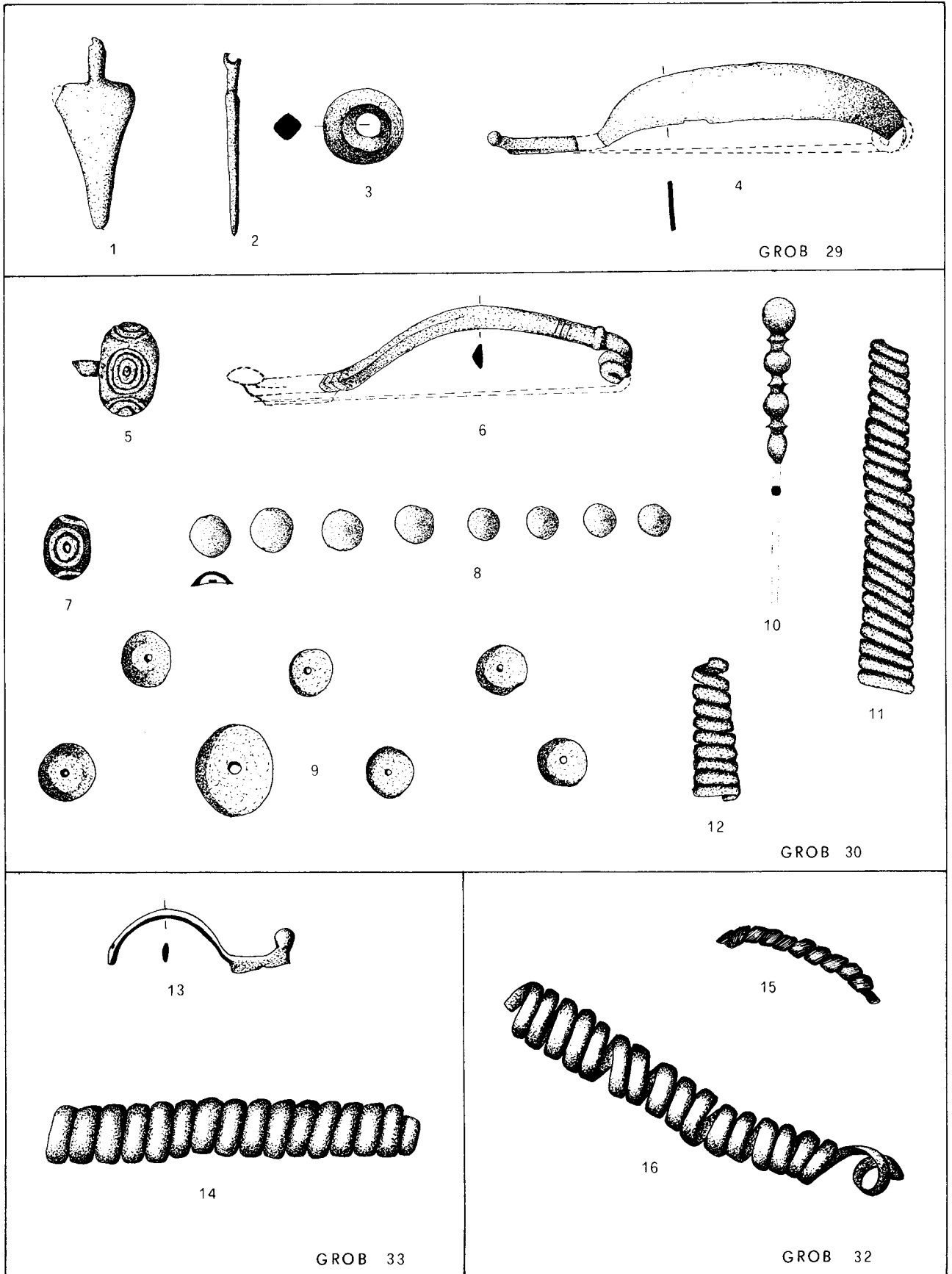

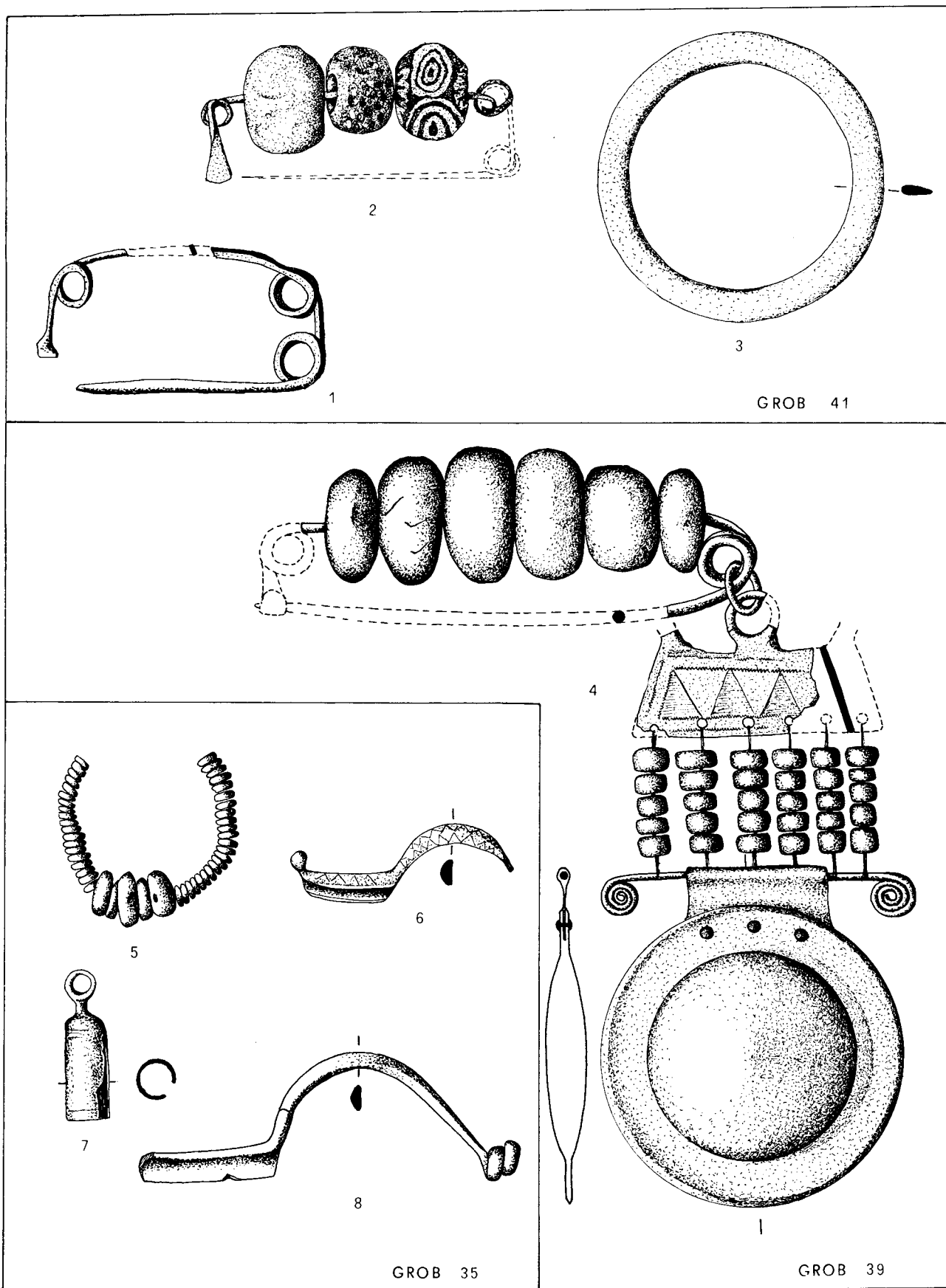
GROB 27

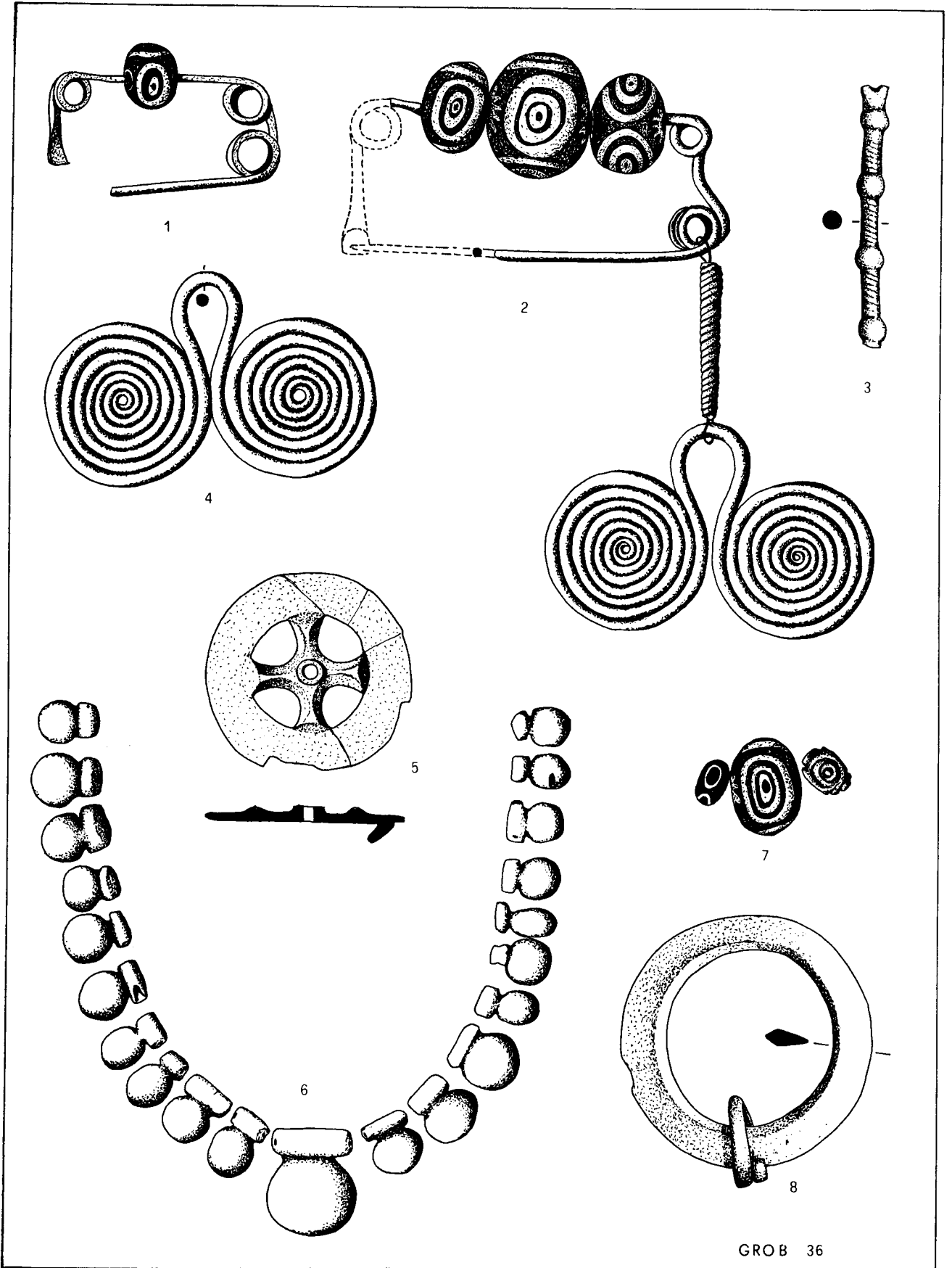

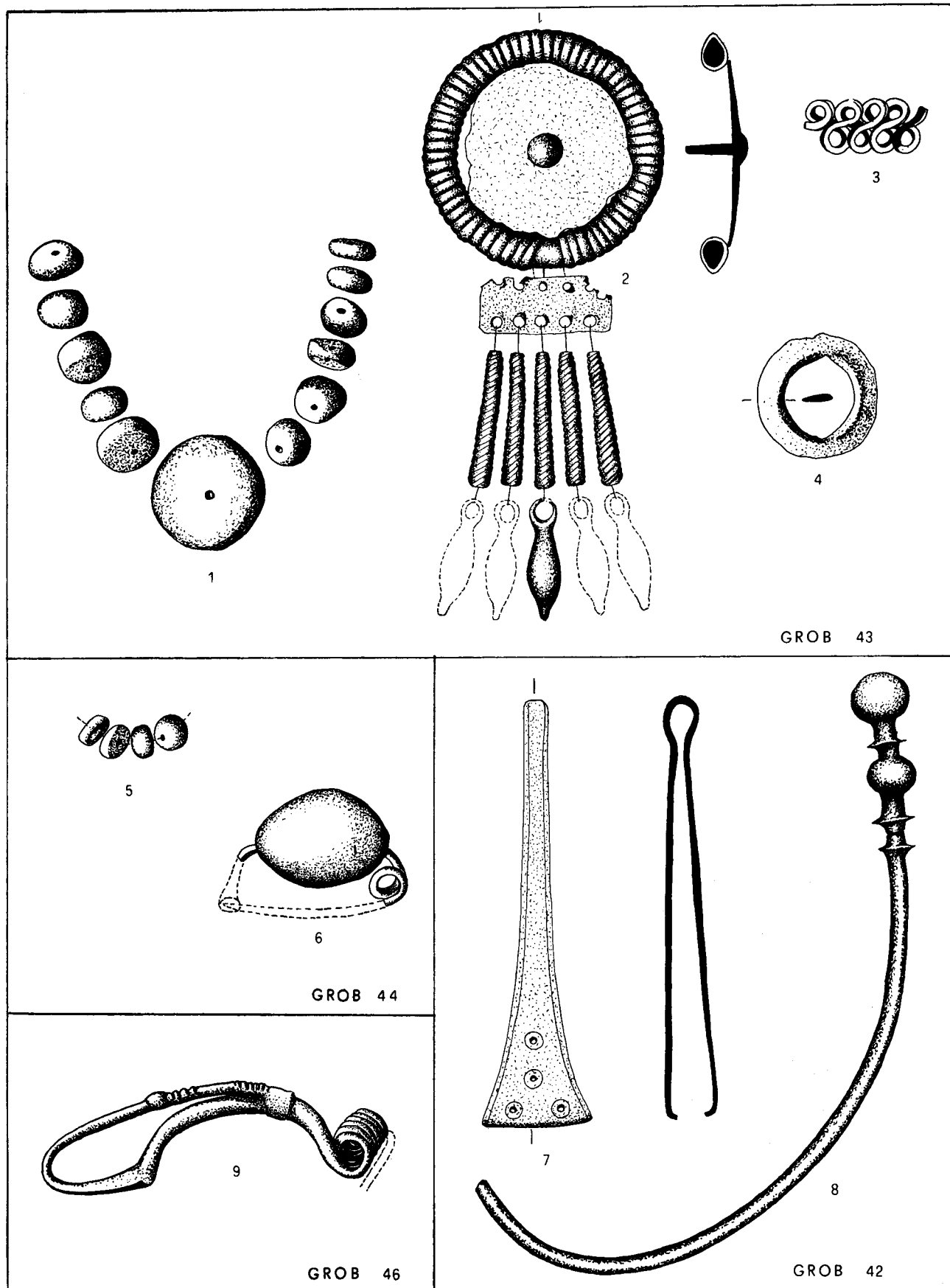
GROB 28

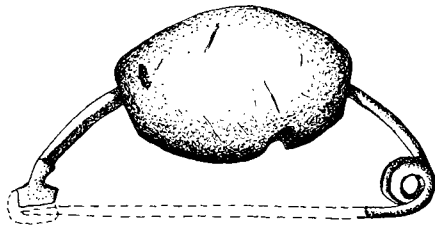

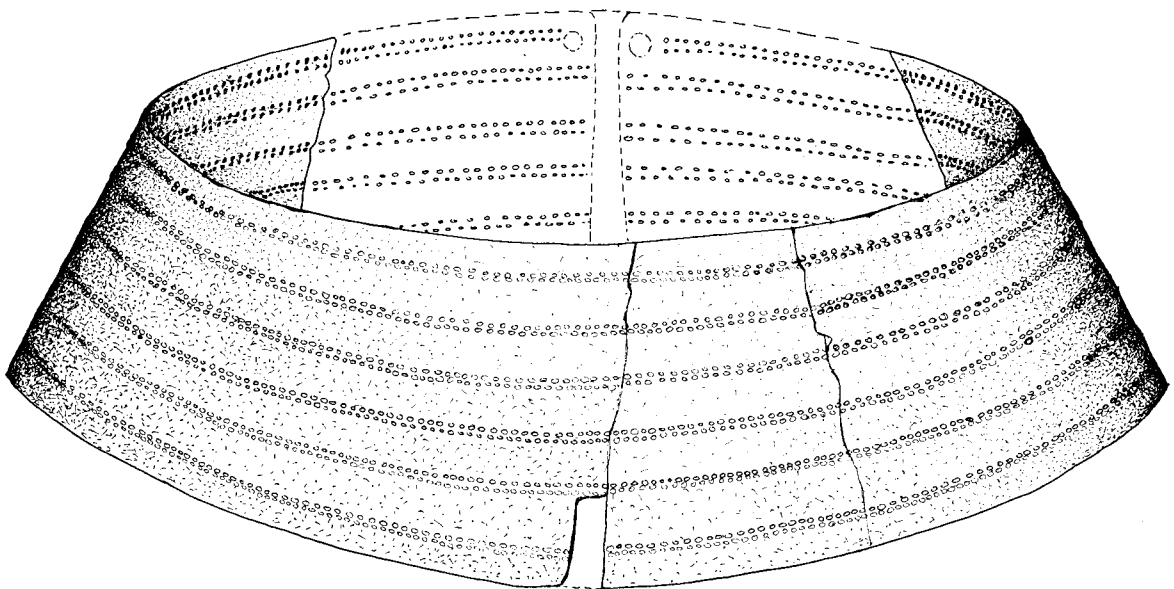

1

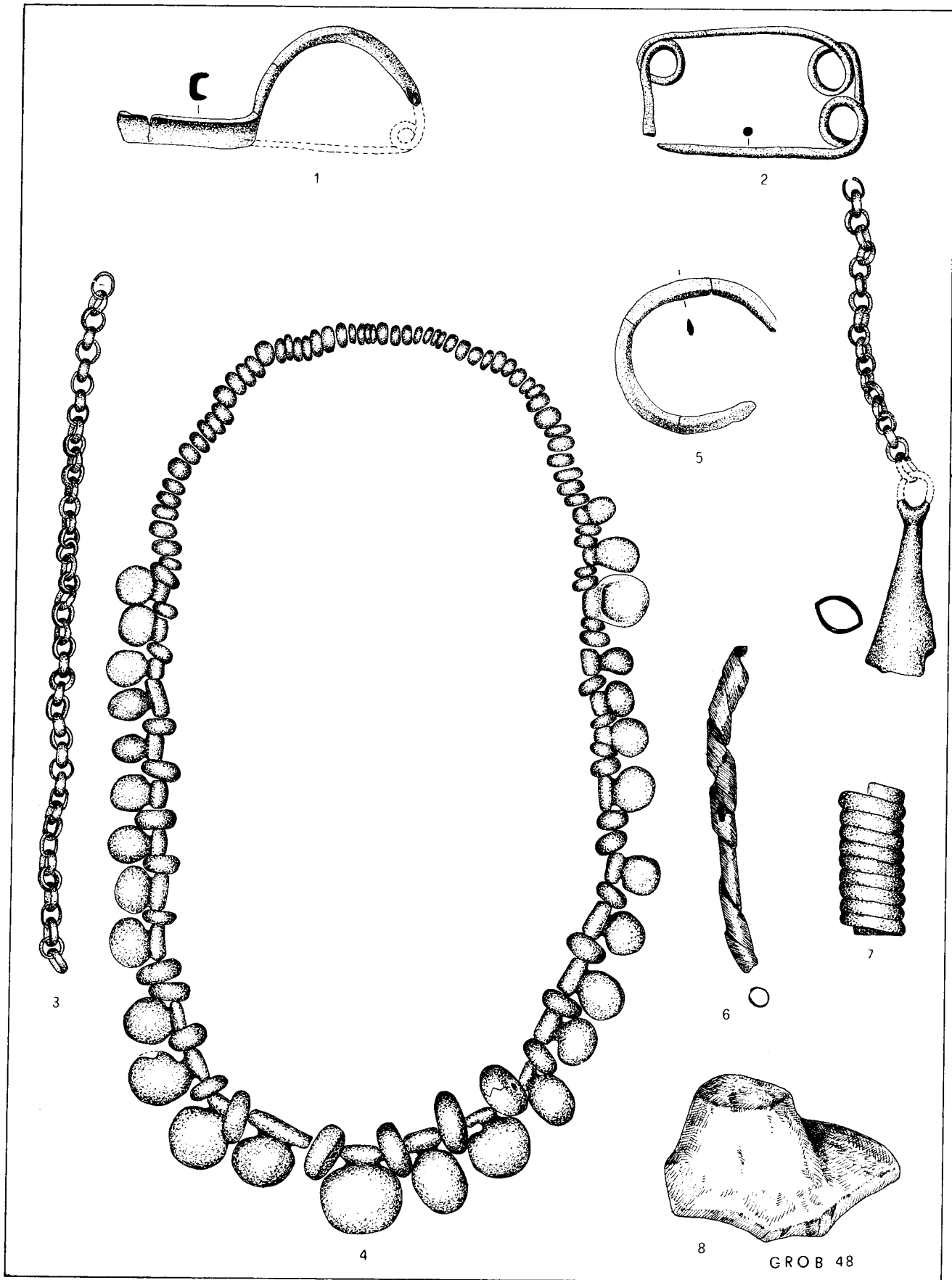

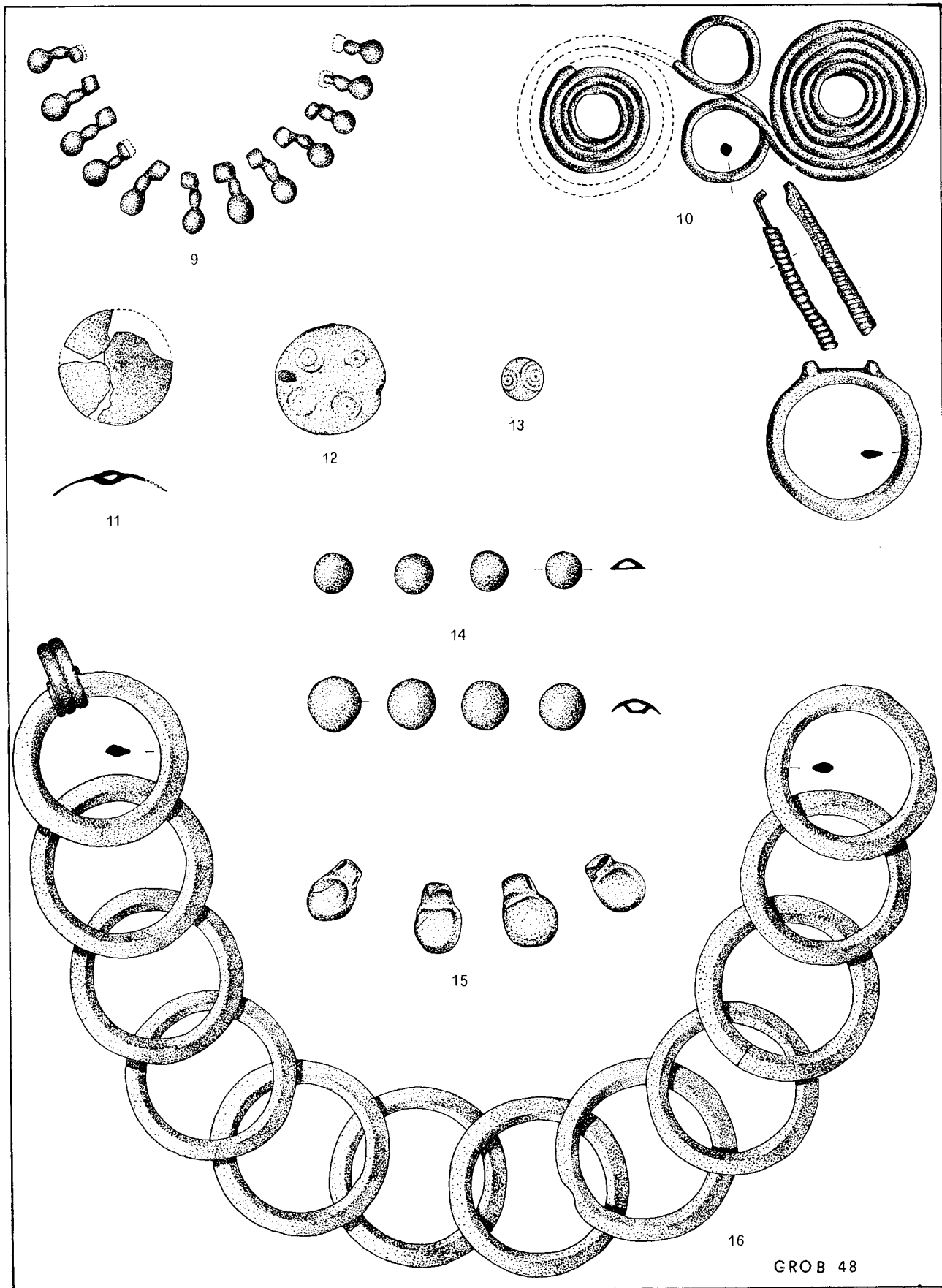
2

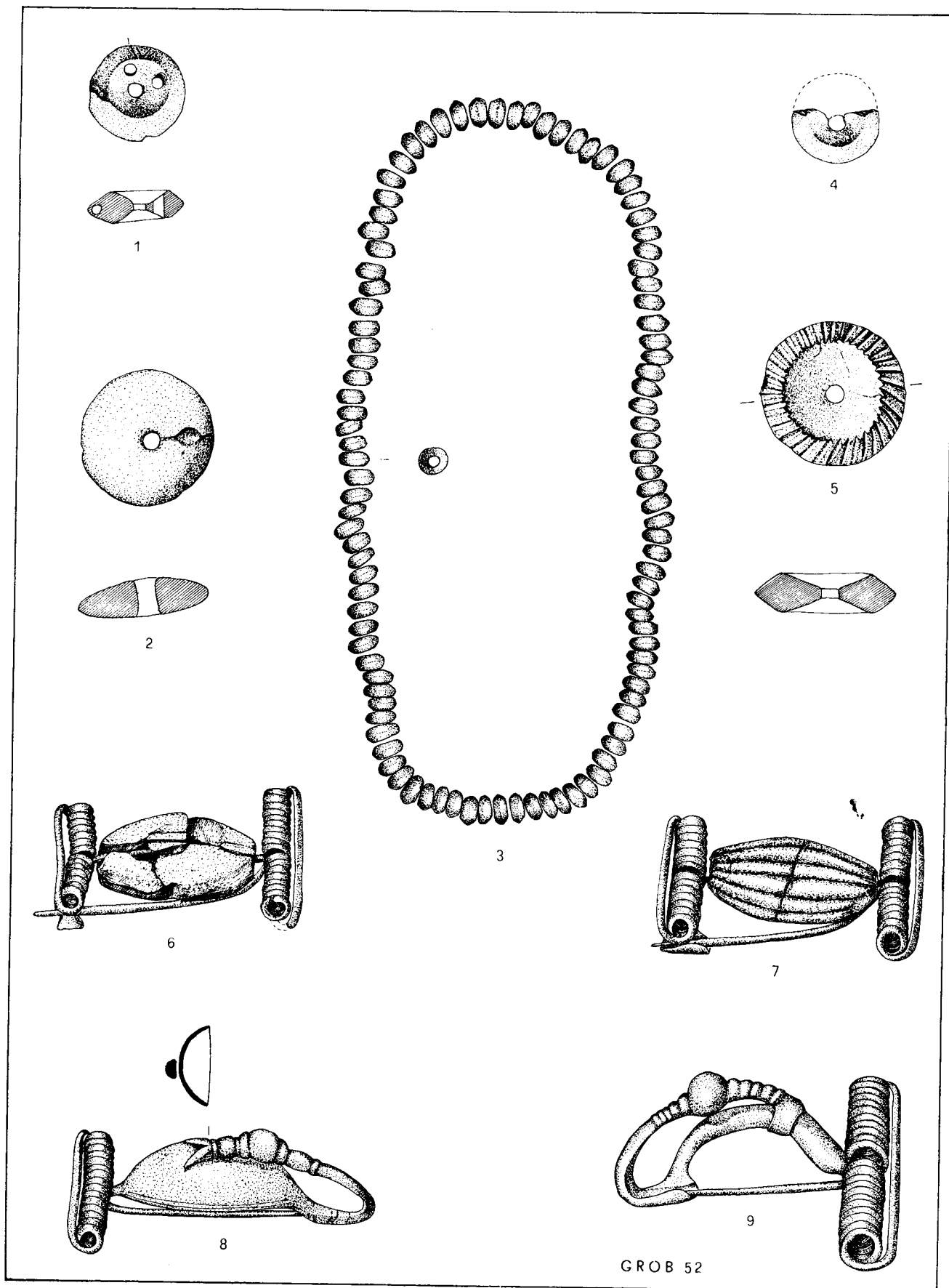
3

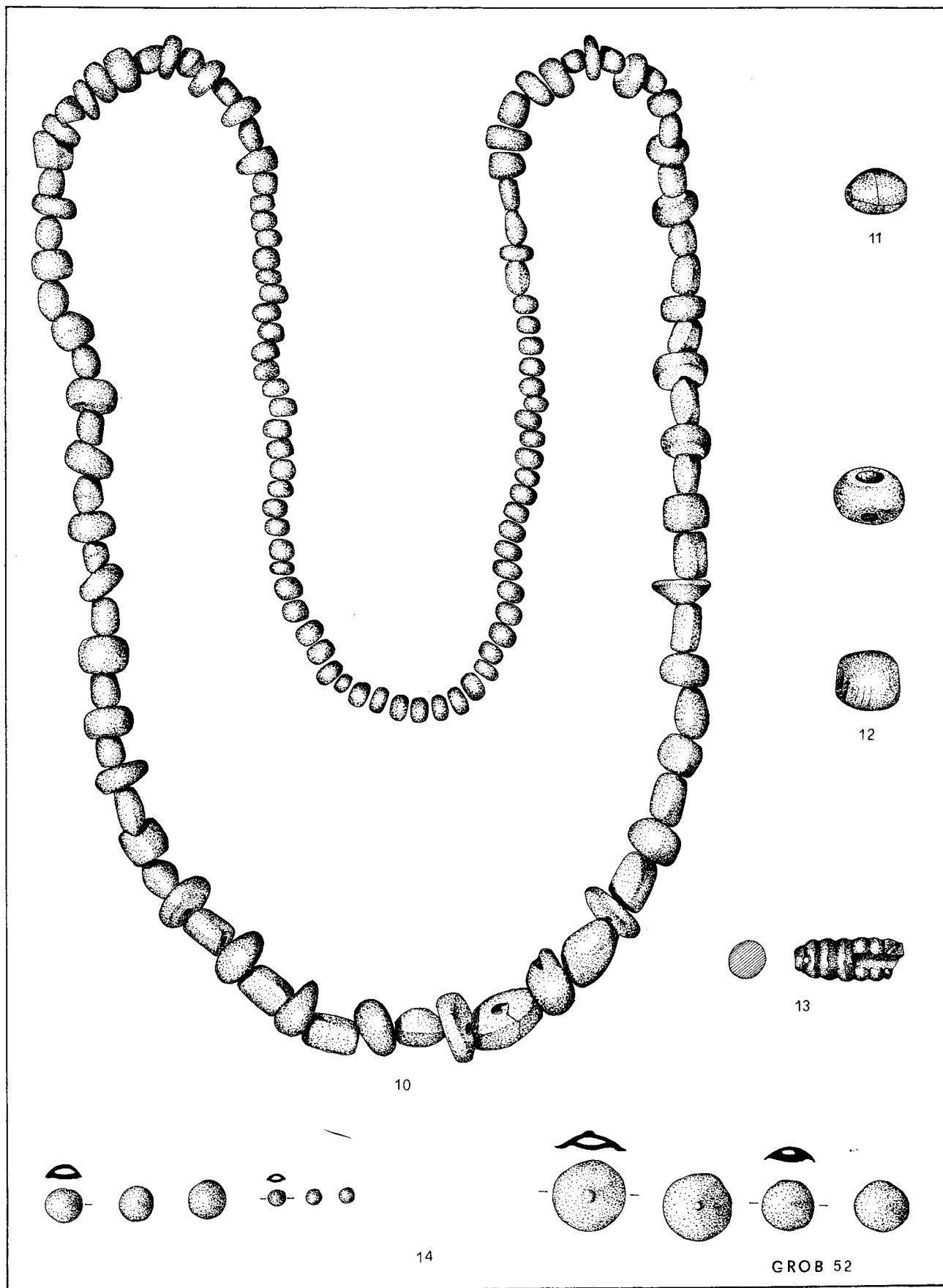

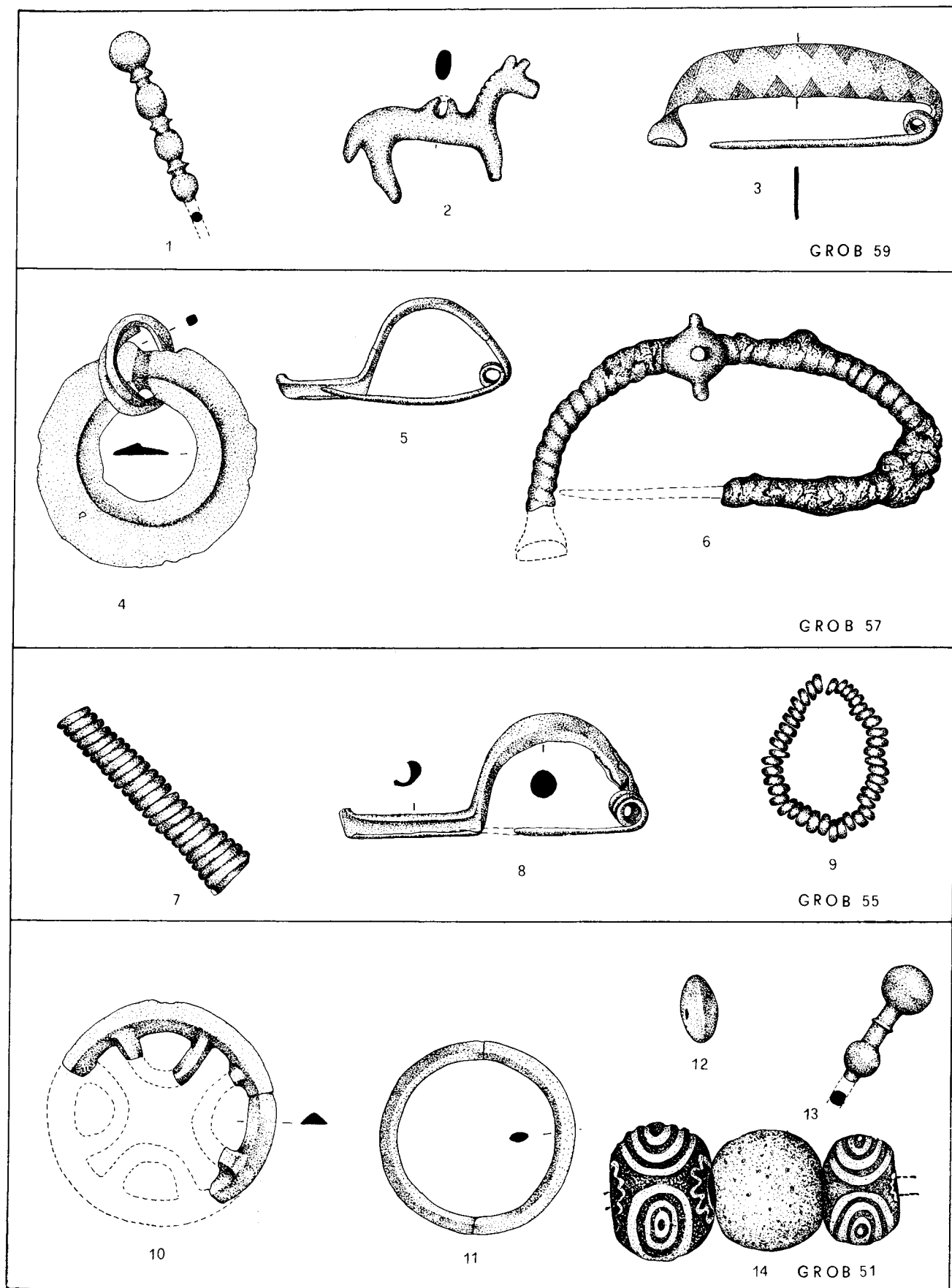
4

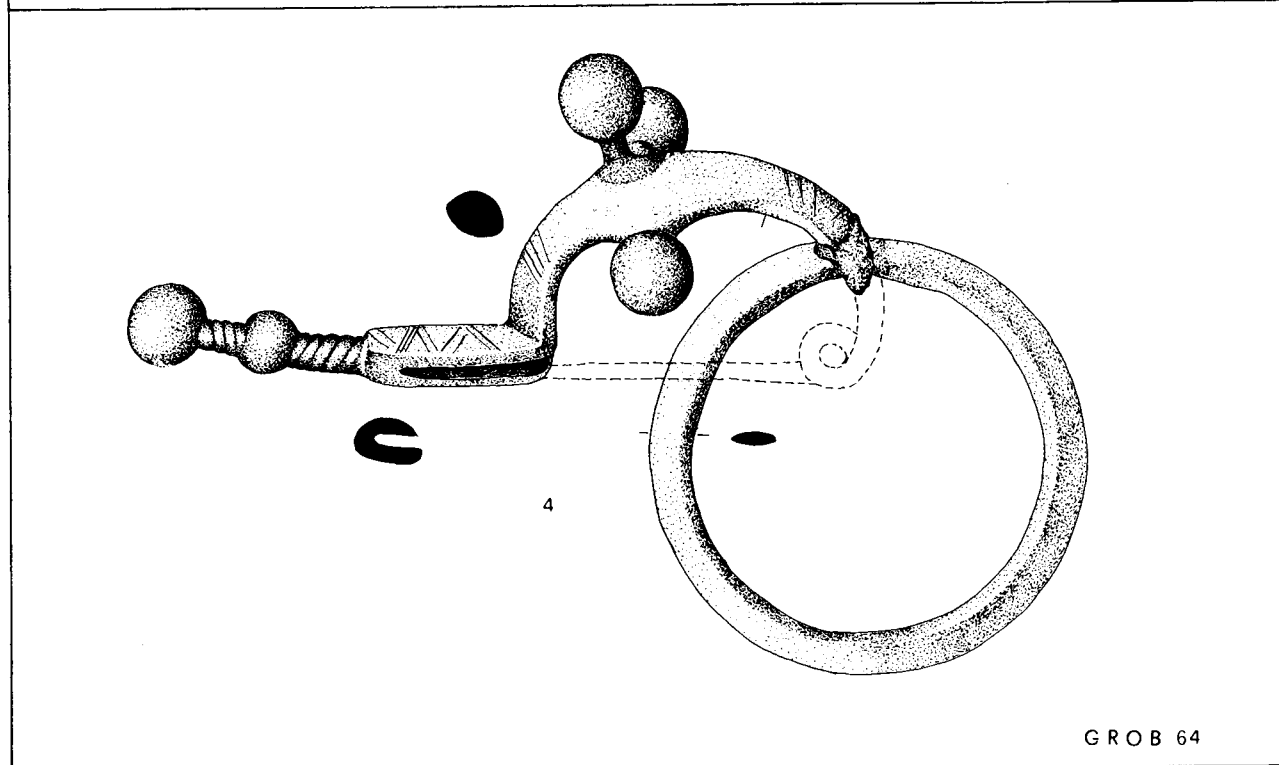
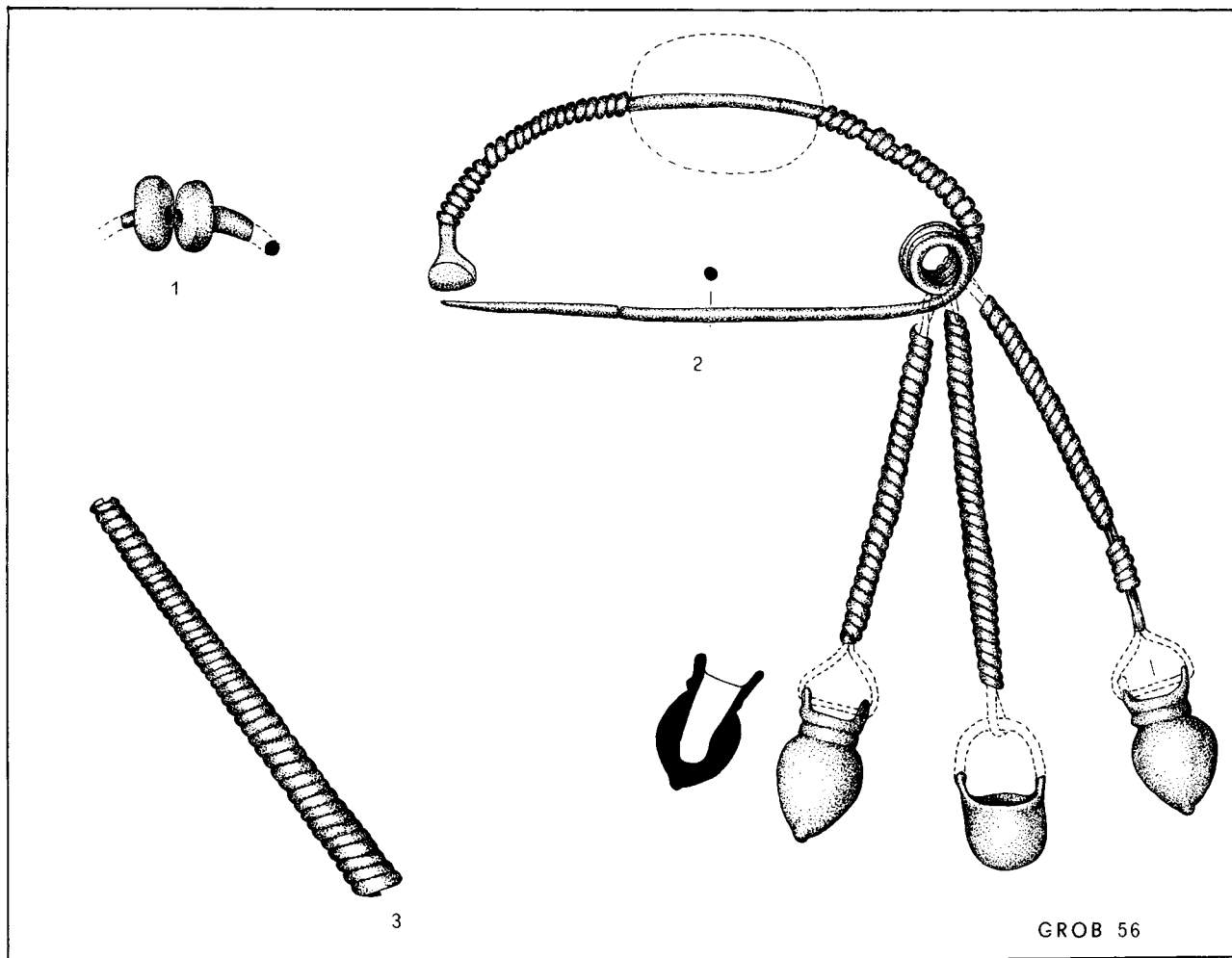

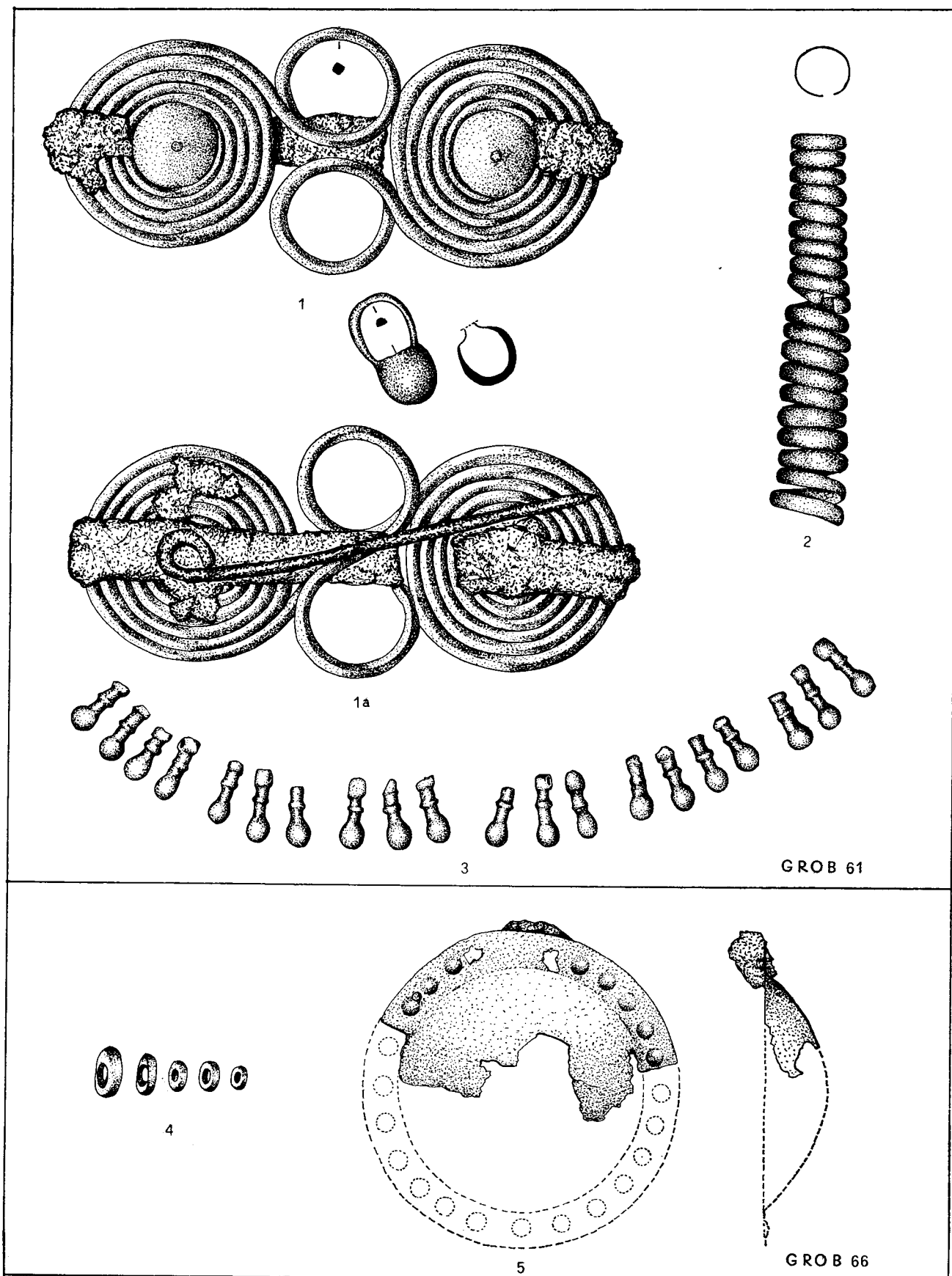

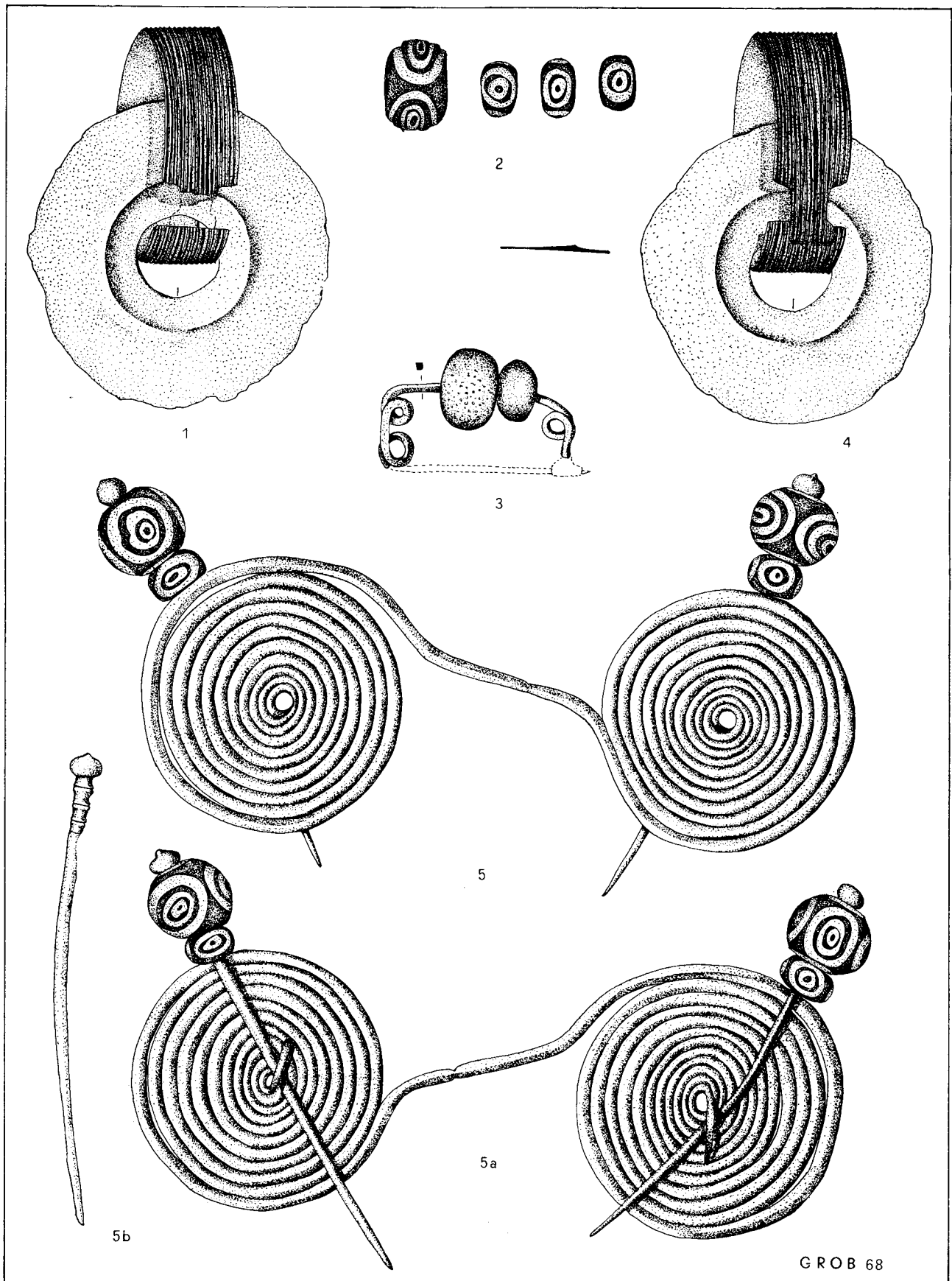

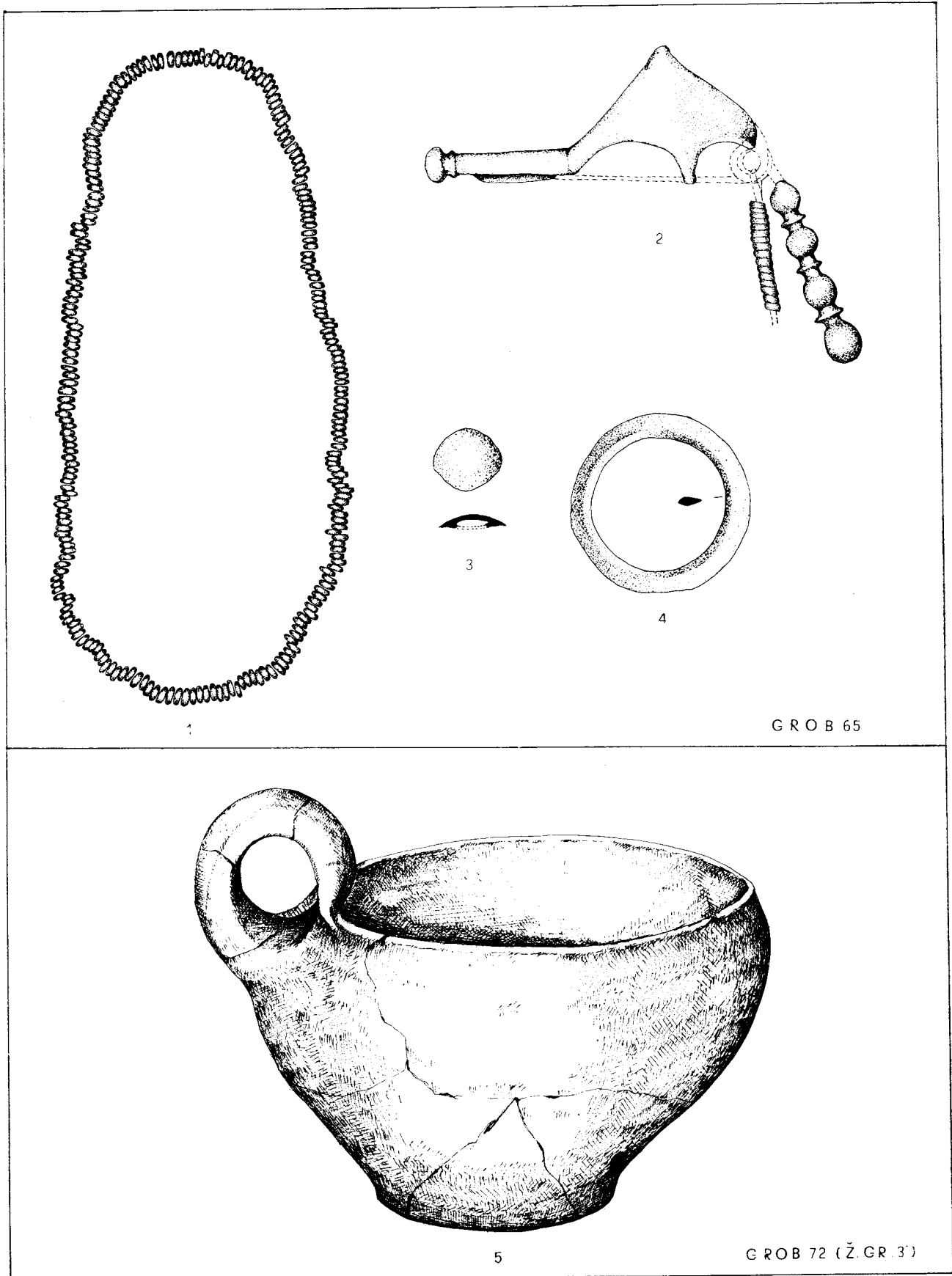

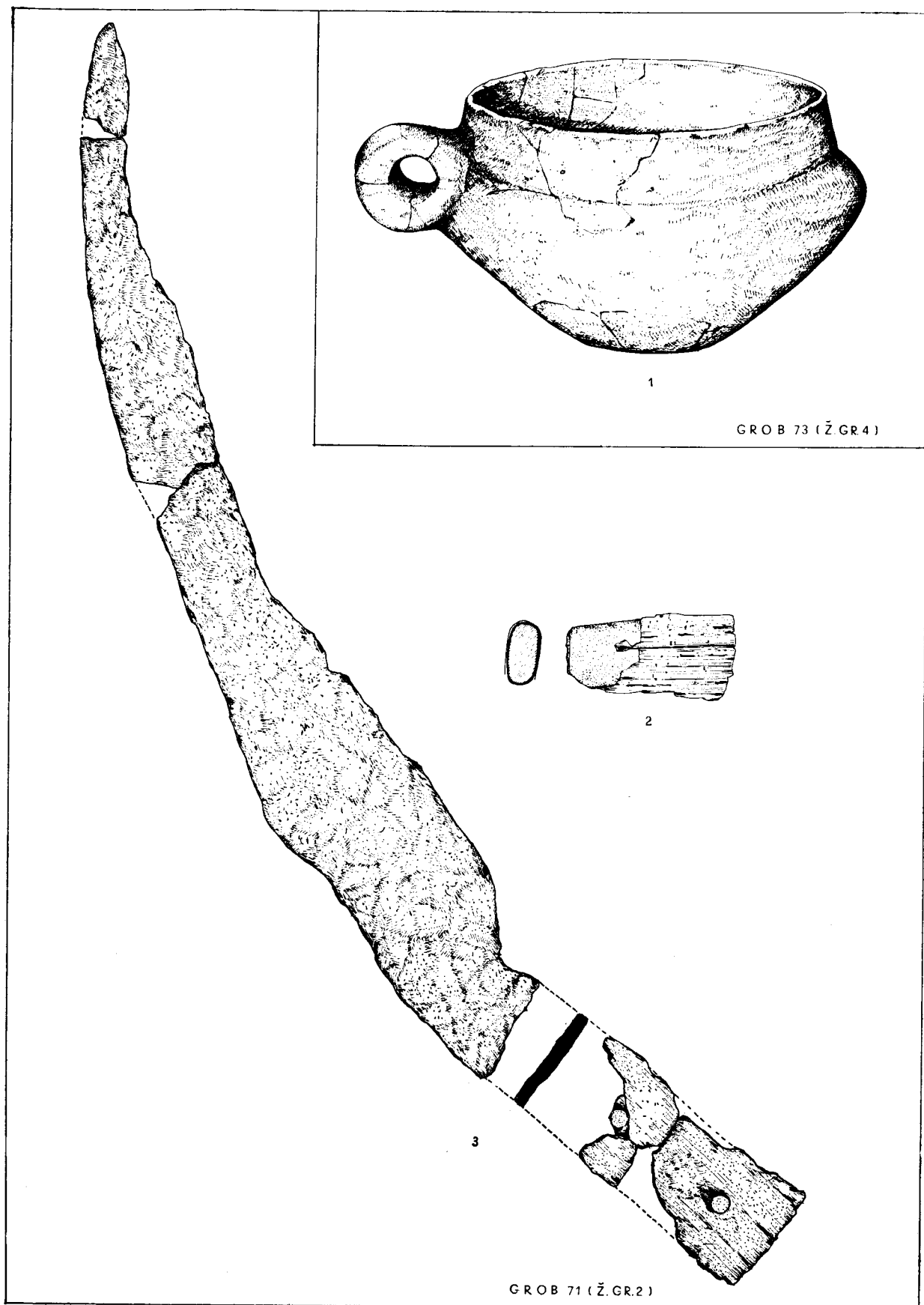

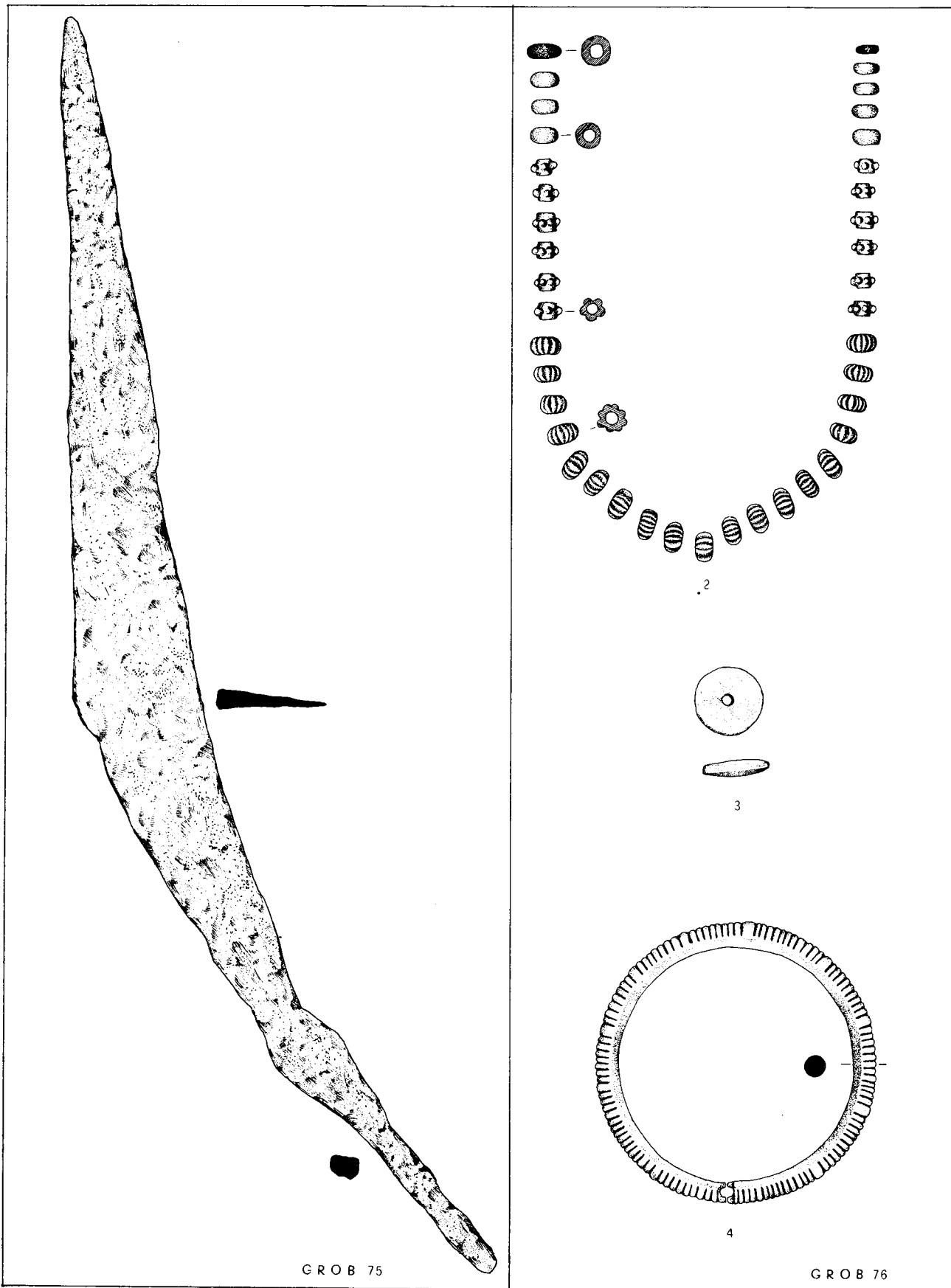

GROB 75

GROB 76

